

ASMENINIS MARTYNO LIUDVIKO RĖZOS ARCHYVAS: REKONSTRUKCIJA

Ona Aleknavičienė

Lietuvių kalbos instituto Raštijos paveldo tyrimų centras

P. Vileišio g. 5, LT-10308, Vilnius, Lietuva

El. paštas ona.aleknaviciene@lki.lt

Santrauka. Šiame straipsnyje analizuojami duomenys apie Karaliaučiaus universiteto profesorius, Biblijos rengėjo ir tyrėjo, Bažnyčios istoriko, Kristijono Donelaičio „Metų“ ir jo pasakėčių leidėjo, tautosakos tyrėjo ir skelbėjo Martino Liudviko Rėzos (Martin Ludwig Rhesa, Ludwig Jedemin Rhesa, 1776–1840) asmeniniame archyve buvusius rankraščius, lietuvių literatūros istoriografijoje tradiciškai vadinamus Rėzos archyvu. Aprašoma rankraščių rinkinio išlikimo istorija po 1840 m.: perdavimas Karališkajam slaptajam archyvui Karaliaučiuje, dalies rankraščių 1903 m. atidavimas Valstybiniam Gdanskio archyvui, po Antrojo pasaulinio karo patekimas į Lietuvos bibliotekas. Pagrindinis tikslas – nustatyti asmeniniam Rėzos archyvui XIX a. priklausiusius rankraščius, t. y. atlikti buvusio jo archyvo rekonstrukciją. Siekiama nustatyti ir dabartinę jų saugojimo vietą (biblioteką bei fondą). Vertinant Rėzos iniciatyvą rinkti lietuvių kalbos, literatūros, istorijos ir tautosakos šaltinius, parodoma, kokius mokslinius bei kultūrinius interesus jie liudija.

Reikšminiai žodžiai: Martynas Liudvikas Rėza (Martin Ludwig Rhesa, Ludwig Jedemin Rhesa), asmeninė Rėzos biblioteka, asmeninis Rėzos archyvas, lituanistiniai ir istoriniai rankraščiai, Prūsijos valstybinis archyvas Karaliaučiuje, Prūsijos Lietuva.

Summary. *This article deals with materials and data on the manuscripts that were present in the personal archive of Martin Ludwig Rhesa (or Ludwig Jedemin Rhesa, 1776–1840) – professor at the University of Königsberg, scholar of folklore, editor and researcher of the Bible, Church historian, publisher of Kristijonas Donelaitis’s “Metai” and his fables. These manuscripts are traditionally referred to in Lithuanian literary historiography as the Rhesa Archive. The history of the manuscripts’ preservation after 1840 is described: relocation to the Royal Secret Archive in Königsberg, the placing of a part of the archive in the State Archive of Gdańsk in 1903, and its appearance in Lithuanian libraries after the Second World War. The principal aim of this study is to determine the manuscripts that had belonged to Rhesa’s personal archive in the 19th c., i.e., to reconstruct his previous archive. It is sought to determine the current location where it is being kept (the library or fund). In evaluating Rhesa’s attempts to collect sources on the Lithuanian language, literature, history, and folklore, the scholarly and cultural interests that these writings attest to are demonstrated.*

Keywords: *Martin Ludwig Rhesa, Ludwig Jedemin Rhesa, personal library of Rhesa, personal archive of Rhesa, Lithuanistic and historical manuscripts, Prussian State Archive in Königsberg, Prussian Lithuania.*

1. ĮVADAS

Pirmasis Martyno Liudviko Rėzos (Martin Ludwig Rhesa, Ludwig Jedemin Rhesa, 1776–1840) biografas Friedrichas Wilhelmas Schubertas (1799–1868) 1855 m. pateikė daug faktų apie jo gyvenimą, profesinę ir mokslinę veiklą bei asmeninę biblioteką¹. Schuberto duomenimis, 1800 m. pavasarį Rėza buvo paskirtas kariuomenės pamokslininku Karaliaučiuje. Maždaug septynerius metus jis ruošėsi darbui universitete, tada ir pradėjo kaupti biblioteką. Laikui bėgant ji didėjusi ir galiausiai sudariusi apie 3 000 tomų. Daugelyje kny-

1 SCHUBERT, Friedrich Wilhelm. Aus dem Jahresberichte der Königl. Deut[schen] Gefell[schaft] zu Königsberg für d. J. 1854. v. Wegnern. Lucas. O. Berg. L. Rhe[s]a. *Der neuen Preuß[ischen] Provinzial=Blätter andere Folge*, 1855, Bd. VII, S. 145–157. Schubertas – Karaliaučiaus universiteto istorijos profesorius, studentų bendrabučio (lot. *Rhesianum*), 1853–1854 m. pastatyto iš Rėzos palikimo, inspektorius (SIMSON, B[ernhard] v[on]). Schubert, Friedrich Wilhelm. In *Allgemeine Deutsche Biographie*. Bd. 54. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1908, S. 227–231).

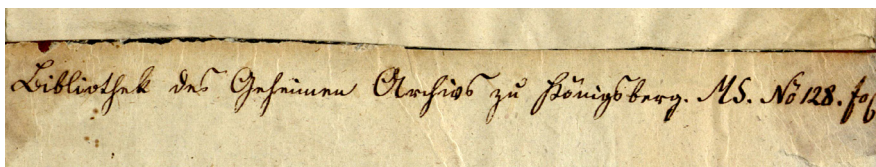
gų buvę rankraštinių įrašų (palyginimų, citatų), rodančių plačius mokslinius interesus. Schubertas tai liudijo kaip įrašus matęs asmuo, nes daug knygų iš jo bibliotekos buvo išsigijęs pats². Yra duomenų, kad savo asmenine biblioteka Rėza leisdavo naudotis ir kitiems³.

Praėjus metams po Rėzos mirties, biblioteka buvo parduota aukcione, kuris prasidėjo 1841 m. gegužės 24 d. Karaliaučiaus karališkosios vokiečių draugijos salėje. Aukcionui Ernsto Julijaus Dalkowski'io spaustuvė išspausdino knygų katalogą „Catalog der Bibliothek des verstorb. Confistorialraths und Prof. Dr. Rhefa“ (60 p.)⁴. Jame spaudiniai suklasifikuoti pagal tematiką į 16 skyrių; įtraukti 1 673 knygų tomai, 177 periodinių leidinių komplektai, 7 žemėlapiai; iš lietuviškų ir lituanistinių spaudinių yra 65 knygos (87 egz.) ir 2 periodiniai leidiniai, didžioji dauguma (61) išleista Prūsijos Lietuvoje (gramatikos, žodynai, Biblijos ir jų dalys, giesmynai, katekizmai, įvairi kita religinė, grožinė literatūra bei tautosaka)⁵. Chronologinės ribos – 1531–1840 m., bet daugumą sudaro XVIII–XIX a. leidiniai, išėję lotynų ir vokiečių kalbomis⁶.

Rėza buvo sukaupęs ir nemažą rankraščių rinkinį, lietuvių literatūros istoriografijoje paprastai vadinamą *Rėzos archyvu*⁷. Rankraščiai nebuvo parduoti aukcione – jie perduoti Karališkajam slaptajam archyvui Karaliaučiuje (vok. *Königliches Geheimes Archiv zu Königsberg in Preussen*), nuo 1867 m. – tai Prūsijos valstybinis archyvas Karaliaučiuje (vok. *Preussisches Staatsarchiv in Königsberg*⁸; toliau – PStA). Kaip savarankiška įstaiga, Karališkasis slaptasis archyvas Karaliaučiuje įkurtas 1804 m., panaikinus Prūsijos valdžios organą

- 2 SCHUBERT, Friedrich Wilhelm. Aus dem Jahresberichte der Königl. Deutschen Gefelljschaft zu Königsberg für d. J. 1854. v. Wegnern. Lucas. O. Berg. L. Rhefa, S. 250, 253.
- 3 JOVAIŠAS, Albinas. *Liudvikas Rėza*. Vilnius: Vaga, 1969, p. 55–56.
- 4 *Catalog der Bibliothek des verstorb. Confistorialraths und Prof. Dr. Rhefa, welche am 24ten Mai u. d. f. T. jedesmal Nachmittags von 3 Uhr ab in dem Versammlungszimmer der Königl. Deutschen Gefelljschaft gegen gleich baare Bezahlung versteigert werden soll*. Königsberg: E. J. Dalkowski, 1841; katalogo perspaudas: RĖZA, Martynas Liudvikas. *Raštai*. T. 1: Filologija: Lietuviškos Biblijos rengimas. Sudarytoja ir vertėja Liucija Citavičiūtė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011, p. 479–546.
- 5 KAUNAS, Domas. Lietuviškos knygos Mažosios Lietuvos bibliotekų kataloguose. *Knygotyra*, 1988, t. 14 (21, 1), p. 36–41.
- 6 Ten pat, p. 37.
- 7 Plg. JOVAIŠAS, A[lbinas]. Lietuvių liaudies dainos L. Rėzos archyvineame palikime. Iš L[iudvikas] Rėza. *Lietuvių liaudies dainos*. T. 2. Paruošė A[lbinas] Jovaišas. Vilnius: Vaga, 1964, p. 5–20.
- 8 Dėl pavadinimų žr. FORSTREUTER, Kurt. *Das Preussische Staatsarchiv in Königsberg. Ein geschichtlicher Rückblick mit einer Übersicht über seine Bestände*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1955, S. 65.

Etatsministerium, iki tol tęsusi XVI a. įsteigtos vadinamosios *Oberratsstube* darbą ir toliau tvarkiusi nuo XIII a. kauptą Vokiečių ordino archyvą. Archyvo žinion perejo vyskupysčių, kunigaikščio (nuo 1525), karaliaus (nuo 1701) institucijų dokumentacija bei korespondencija⁹. Jį sudarė ne vien dokumentai, bet ir knygos, bažnytiniai reikmenys, ilgą laiką viskas saugota kartu tose pačiose pilyse Marienburge, Osterodėje, Tepliovoje ir Karaliaučiuje¹⁰. Nuo 1812 m. kaip atskiras padalinys imta formuoti biblioteka (vok. *Archivbibliothek*, toliau – PStAB). Archyvo direktorius Abrahamas Ernstas Hennigas (1771–1815) jai pirmiausia nupirko karo tarėjo Nikolauso Boltzo (var. *Bolz*, 1721–1808) biblioteką – apie 2 600 tomų knygų ir rankraščių. Archyvo bibliotekai buvo paskirtas bokštas šiaurinėje pilies dalyje, 1830 m. plane jis jau pažymėtas kaip bibliotekos kambarys. Fondai ypač išaugo 1829–1834 m., nupirkus istoriko Ludwigo von Baczko (1756–1823) ir paties direktoriaus Abrahamo Ernsto Hennigo bibliotekas¹¹. Archyvo biblioteką Antrojo pasaulinio karo pradžioje sudarė apie 16 000 tomų¹².

1 PAV. Jokūbo Brodovskio žodynas „Lexicon Germanico-Lithvanicvm et Lithvanico-Germanicvm“: Karališkojo slaptojo archyvo bibliotekos Karaliaučiuje įrašas su signatūra (prieš 1867). LMAVB RS, F 137-15, lap. 1r.

Bibliotekoje buvo kaupiami ne tik krašto istorija, bet ir kultūrą liudijantys veikalai¹³. Iš Rėzos palikimo gauti rankraščiai irgi priskirti archyvo bibliotekai. Tai liudija kad ir įrašas Jokūbo Brodovskio (Jakob Brodowski, 1692–1744) žo-

9 Ten pat, S. 4–43.

10 FABER, K[arl]. Geschichte der Königl. Bibliothek zu Königsberg. *Beiträge zur Kunde Preussens*, 1820, Bd. 3, S. 131–132; FORSTREUTER, Kurt. *Das Preussische Staatsarchiv in Königsberg*, S. 17–18.

11 FORSTREUTER, Kurt. *Das Preussische Staatsarchiv in Königsberg*, S. 51–52, 57, 62–64.

12 Ten pat, S. 62–64, 101.

13 Veikalai registruoti archyvo bibliotekos dalykiniame kataloge. LMAVB yra vienas jo tomas: *Sach-Katalog der Archiv-Bibliothek. XIII–XVII*. LMAVB RS, F 15-130; nedatuotas, yra knygų, išleistų ir 1922 m., taip pat ir rankraščių, pažymėtų santrumpa „Msc.“, raidėmis A, B, C ir numeriu. Bibliotekoje saugotas Martyno Mažvydo giesmynas „Gesmes Chrikczoniskas“ (1566–1570, neišlikęs), Jono Bretkūno „Postilė“ (1591), dabar esanti LMAVB (yra įrašas: „Bibl. d. Kgl. St. Archivs N° 262. 4°.“), ir kt.

dyne „Lexicon Germanico-Lithvanicvm et Lithvanico-Germanicvm“: „Bibliothek des Geheimen Archivs zu Königsberg. MS. Nō 128. fol.“ (plg. 1 pav.). Žodyne yra ir vėlesnis tą pačią signatūrą išlaikantis įrašas „Handschriftenammlung || des Staatsarchivs Königsberg || Nr. 128 folio“ bei apvalus antspaudas „PREUSSISCHES STAATSARCHIV IN KÖNIGSBERG“ (išpaustas po 1867), plg. 2 pav.

2 PAV. Jokūbo Brodovskio žodynas „Lexicon Germanico-Lithvanicvm et Lithvanico-Germanicvm“: Prūsijos valstybinio archyvo Karaliaučiuje herbas ir įrašas su signatūra (po 1867). LMAVB RS, F 137-15, lap. 1r.

Po Antrojo pasaulinio karo dalis archyvo ir jo bibliotekos rankraščių atvežta į Vilnių. Tuometės Lietuvos mokslų akademijos Centrinės bibliotekos (dab. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka) Rankraščių skyriuje iš jų suformuota keletas fondų, tarp jų ir Liudviko Rėzos fondas (dab. LMAVB RS: F 137). Jo pagrindą sudarė rankraščiai, surinkti 1945 m. per ekspedicijas lituanistikos šaltiniams gelbėti. Pirmojoje ekspedicijoje, organizuotoje SSRS mokslų akademijos, dalyvavo du mokslininkai iš Maskvos ir du iš Vilniaus: teisės istorikas profesorius Povilas Pakarklis (1902–1955) ir kalbininkas Jonas Kruopas (1908–1975)¹⁴. Pakarklis kaip pirmą radinį nurodė Brodovskio žodyną, pasakui keletą Rėzos rankraščių, davusių dingstį ieškoti ir Kristijono Donelaičio „Metų“¹⁵. Skaitant Pakarklio ir vėlesnių ekspedicijų dalyvių atsiminimus, kuriuose minimas ir ryšulys, ir išmėtyti pavieniai rankraščiai, lydėjo įtari mintis, kad jų galėjo būti daugiau, tik nei tuo metu, nei vėliau jie nebuvo atpažinti (apie tai žr. dar 2–3 sk.).

14 PAKARKKLIS, P[ovilas]. Kaip atrasta Donelaičio „Metų“ rankraštis, [1945]. LMAVB RS, F 129-521, lap. 2r.

15 PAKARKKLIS, P[ovilas]. Daina negali žūti. *Lietuvos pionierius*, 1955-03-05, Nr. 9 (416), p. 2.

Rėzos fondas kaip visuma iki šiol netirtas. Duomenų apie asmeniniame Rėzos archyve buvusius rankraščius ir XIX a., ir dabar daug mažiau negu apie jo sukaupias spausdintas knygas¹⁶. Nuo XIX a. vidurio dažniausiai minėtos ir tirtos trys jo archyve buvusios rankraščių šaltinių grupės: žodynai, dainų rinkiniai ir grožinės literatūros kūriniai.

Informacijos apie Rėzos turėtus rankraščius pirmasis suteikė Karaliaučiaus universiteto profesorius Georgas Heinrichas Ferdinandas Nesselmannas (1811–1881). 1846 m. straipsnyje „An die Liebhaber der Lithauischen Sprache“ jis pranešė apie savo užmojį parengti naują lietuvių kalbos žodyną ir kaip pagrindą nurodė Rėzos palikime esančius senuosius rankraštinis žodynus (ypač pabrėždamas Brodovskio žodyno vertę ir trumpai pristatydamas abu toms: lietuvių–vokiečių kalbų kaip nebaigtą, o vokiečių–lietuvių kaip defektinį), bet jų saugojimo vietos tuomet dar nenurodė¹⁷. 1851 m. žodyne „Wörterbuch der Littauischen Sprache“ aprašydamas leksikografinius šaltinius, jis paviešino informaciją apie 9 rankraštinis žodynus jau kaip Rėzos palikimo dalį, saugomą Karališkajame slaptajame archyve Karaliaučiuje¹⁸. Jais jam buvę leista naudotis visą žodyno rengimo laiką. Šiais leksikografijos veikalais vėliau rėmėsi ir kiti kalbininkai, žodynų sudarytojai bei leidėjai: Augustas Schleicheris (1821–1868), Frydrichas Kuršaitis (Friedrich Kurschat, 1806–1884), Kazimieras Būga (1879–1924), Vincentas Drotvinas (1929–2015) ir kiti¹⁹.

Didelio susidomėjimo jau XIX a. sulaukė ir lietuvių dainos. Bene pirma užuomina apie Rėzos rankraštniame palikime esančias lietuvių dainas randama irgi Nesselmanno straipsnyje „Zur Kritik des littauischen Volksliedes“ (1851), kur jis nurodo, kad savo surinktas dainas lyginęs su Rėzos variantais, saugomais Karaliaučiaus archyve²⁰. Apie šiame archyve esantį gausų dainų rinkinį Nesselmannas rašė ir jau parengto dainų rinkinio „Litauische Volkslieder“

16 Apie archyvinę Rėzos medžiagą žr. BIRŽIŠKA, Vaclovas. *Aleksandrynas. Senųjų lietuvių rašytojų rašiusių prieš 1865 m. biografijos, bibliografijos ir biobibliografijos*. T. 2: XVIII–XIX amžiai. Čikaga: JAV LB Kultūros Fondas, 1963, p. 336–337; JOVAIŠAS, Albinas. *Liudvikas Rėza*, p. 332–333.

17 NESSELMANN, Georg Heinrich Ferdinand. An die Liebhaber der Lithauischen Sprache. *Neue preussische Provinzial-Blätter*, 1846, Bd. 1, S. 154–155.

18 NESSELMANN, Georg Heinrich Ferdinand. *Wörterbuch der Littauischen Sprache von G. H. F. Nesselmann*. Königsberg: Verlag der Gebrüder Bornträger, 1850 [1851], S. VI–VII.

19 Naujausios žodynų ir toliau minimų dainų, literatūrinių kūrinių bei laiškų publikacijos nurodomos 1 priede aprašant saugojimo vietas.

20 NESSELMANN, G[eorg] H[einrich] F[erdinand]. Zur Kritik des littauischen Volksliedes. *Neue preussische Provinzial-Blätter*, 1851, Bd. 12, S. 176, 183.

(1853) pratarmėje²¹. Jis paskelbė apie 90 Rėzos asmeniniame archyve buvusių, bet leidinyje „Dainos oder Litthauische Volkslieder“ (1825) nepublikuotų dainų²². Tiek publikuotas, tiek nepublikuotas dainas vėliau daugiausia tyrė ir skelbė Mykolas Biržiška (1882–1962) bei Albinas Jovaišas (1931–2006).

Nuo XIX a. vidurio domėtasi ir literatūriniais kūriniiais, labiausiai, žinoma, Kristijono Donelaičio (1714–1780) „Metais“. Jau minėtame 1851 m. Nesselmanno straipsnyje „Zur Kritik des litthauischen Volksliedes“ rašoma ne tik apie dainas, bet ir apie Rėzos rankraštiniam palikimui priklausančią eilėraščių, kurio pirmame posmelyje kalbama apie Pilkainį²³. Ne mažiau svarbi informacija to meto mokslo visuomenei būtų buvusi ir žinia apie Karaliaučiuje saugomus Kristijono Donelaičio rankraščius, patekusius į archyvą taip pat kaip Rėzos palikimas, tačiau čia Nesselmanną ketveriais metais aplenkė Augustas Schleicheris. 1864 m. Schleicheris buvo parengęs naują „Metų“ leidimą remdamasis Ragainės superintendente Karolio Augusto Jordano (1793–1871) nuorašu, pasidarytu iš Gerviškėnų kunigo Jono Frydricho Holfeldo (Johann Friedrich Hohlfeldt, 1763–1829) nuorašo, ir nusiuntė į Peterburgą spausdinti, bet Nesselmanno knygoje „Litthauische Volkslieder“ (1853) rado pastabą apie Karališkajame slaptajame archyve Karaliaučiuje saugomą rankraštinių Rėzos palikimą. Frydrichui Kuršaičiui paliudijus, kad Rėza publikavęs ne viską iš Donelaičio raštų, Schleicheris kreipėsi į Vyriausiąjį Rytų Prūsijos prezidentą ir šis įgaliojo archyvo direktorių nusiųsti prašomus raštus į Jeną, kur tuo metu ėjo profesoriaus pareigas. Schleicheris gavo dvi bylas: su Holfeldo darytu Donelaičio kūrinių nuorašu (*in quarto*, signatūra nenurodoma) ir su Donelaičio autografais bei biografiniais dokumentais (*in folio*, signatūros įrašas „120 a“)²⁴. Remdamasis atsiųsta medžiaga, jis koregavo tekstą ir 1865 m. išleido kritinį leidimą. Nesselmannas savąjį paskelbė 1869 m. ir net antraštiniame lape deklaravo, kad publikuoja iš Karaliaučiaus rankraščių: „Christian Donalitiuss Litthauische Dichtungen nach den Königsberger Handschriften“²⁵. Vėliau Donelaičio kūriniai

21 NESSELMANN, G[eorg] H[einrich] F[erdinand]. *Litthauische Volkslieder, gesammelt kritisch bearbeitet und metrisch übersetzt von G. H. F. Nesselmann. Mit einer Musikbeilage*. Berlin: Ferd. Dümmlers Verlagsbuchhandlung, 1853, S. V.

22 JOVAIŠAS, A[lbinas]. Lietuvių liaudies dainos L. Rėzos archyviniam palikime, p. 5–6.

23 NESSELMANN, G[eorg] H[einrich] F[erdinand]. *Zur Kritik des litthauischen Volksliedes*, S. 185.

24 SCHLEICHER, Aug[ust]. *Christian Donaleitis Litauische Dichtungen. Erste vollständige Ausgabe mit Glossar. Von Aug. Schleicher*. St. Petersburg: Buchdruckerei der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 1865, S. 17–18.

25 NESSELMANN, G[eorg] H[einrich] F[erdinand]. *Christian Donalitiuss Litthauische Dichtungen nach den Königsberger Handschriften mit metrischer Uebersetzung, kritischen*

skelbti daug kartų, mokslo visuomenei gerai žinomi, todėl čia verta paminėti tik naujausius leidimus, sudarytus Miko Vaicekausko: tai „Kristijono Donelaičio rankraščiai“ (2014) ir Kristijono Donelaičio „Raštai“ (t. I–II, 2015–2019)²⁶.

Iki šiol asmeninis Rėzos archyvas buvo minimas tik tiriant ir skelbiant pavienius jame buvusių šaltinių – žodynus, dainų ir mažųjų tautosakos žanrų rinkinius, literatūros kūrinius. Visa archyvo sudėtis nebuvo žinoma. Jo rekonstrukcija atliekama pirmą kartą. Šio straipsnio tikslai trys: 1) nustatyti, kokie šaltiniai sudarė asmeninį Rėzos archyvą, po 1840 m. patekusį į Karališkąjį slaptaį archyvą Karaliaučiuje; 2) nustatyti dabartinę jų saugojimo vietą (biblioteką ir fondą); 3) įvertinti, kokius Rėzos interesus jie liudija. Siekiant šių tikslų, išskyla du uždaviniai: 1) sulyginti bibliotekų ir archyvų kataloguose esančius duomenis; 2) identifikuoti asmeniniame Rėzos archyve buvusių ir iki dabar išlikusių rankraščių.

Reikia iš karto pasakyti, kad ne visų jo archyvo rankraščių dabartinę saugojimo vietą galima nustatyti. Visų pirma, veikiausiai ne visi ir išliko. Antra, kai kurie saugojimo vienetai, kuriuos sudarė pavieniai neįrašyti rankraščiai, galėjo būti iširę arba išformuoti ir sutvarkyti pagal tuomečius rankraščių fondų sudarymo principus. Dokumentus perskirstant ir įrašant, daug kur neišliko nei ankstesni pavadinimai, nei signatūros, dėl to trūksta objektyvių duomenų jiems pažinti. Itin sudėtinga identifikuoti nuorašus tų dokumentų, kuriuose rašoma apie Prūsijos ir jos Bažnyčios istoriją. Todėl vienas iš gretutinių šio straipsnio tikslų – paskatinti tolesnes rankraščių paieškas, paspartinti jų identifikavimą ir tyrimą (yra nemažai saugojimo vienetų, kurių panaudos lape iki šiol nebuvo įsirašęs nė vienas skaitytojas).

Už šio tyrimo ribų lieka paties Rėzos rašyti dokumentai, kuriuos jis siuntė įvairioms institucijoms bei asmenims ir kurie dabar yra Lietuvos, Lenkijos, Vokietijos archyvuose bei bibliotekose²⁷. Du jo laišakai, rašyti 1820 ir 1826 m. Johannui Wolfgangui von Goethe'ei (saugomi Goethe'ės ir Schillerio archyve

Anmerkungen und genauem Glossar herausgegeben von G. H. F. Neffelmann. Königsberg: Verlag von Hübner & Matz, 1869.

- 26 *Kristijono Donelaičio rankraščiai*. Fotografuotinis leidimas. Parengė Mikas Vaicekauskas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2014; DONELAITIS, Kristijonas. *Raštai*. T. 1. *Metai*: Dokumentinis ir kritinis leidimas. Sudarė Mikas Vaicekauskas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015; DONELAITIS, Kristijonas. *Raštai*. T. 2: Poetiniai tekstai: *Metų* eilutės ir žodžių junginiai, *Metų* fragmentas, *Pričkaus pasaka apie lietuvišką svodbę*, pasakėčios, eilėraščiai, kiti eiliavimai. Dokumentiniai ir kritiniai leidimai, vertimai. Sudarė Mikas Vaicekauskas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019.

- 27 Apie Rėzos tarnybinius raštus žr. JOVAIŠAS, Albinas. *Liudvikas Rėza*, p. 332–333.

Veimare, vok. *Goethe- und Schiller-Archiv – Klassik Stiftung Weimar*), iš rankraščių paskelbti 2017 m.²⁸

Straipsnyje pirmiausia pateikiama informacijos apie Prūsijos kultūros paveldo Slaptajame valstybiniame archyve Berlyne (vok. *Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz zu Berlin*, toliau – GStA PK) esantį rankraščių katalogą „Verzeichnis der Bolzischen, der Hennigschen und der Rhesaschen Manuskripte und Karten sowie auch der in der Archiv-Bibliothek abgesondert aufgestellten Handschriften (Msc)“ („Bolzo, Hennigo ir Rėzos rankraščiai bei žemėlapiai, taip pat archyvo bibliotekoje atskirai sudėti rankraščiai“; toliau – VM). Jis buvo sudarytas XIX a. Šis katalogas 2000 m. perrašytas ir parengtas duomenų bankas²⁹. Kataloge ne tik nurodyti rankraščiai kaip saugojimo vienetai, bet ir jų kilmė. Asmeninio Rėzos archyvo rekonstrukcija atliekama išėities tašku laikant būtent šio katalogo duomenis: nustatomi tie vienetai, kuriuos po 1840 m. iš Rėzos palikimo gavo Karališkasis slaptasis archyvas Karaliaučiuje. Kartu tiriamas jų išlikimas ir pasiskirstymas Lietuvos bibliotekose, trumpai aprašomi ir patys saugojimo vienetai³⁰. Rekonstrukcijos rezultatai pateikiami 1–3 priede. Analizuojant išlikimo istoriją ir apibendrinant tyrimą, taikomi istorinis gretinamasis ir analitinis aprašomasis metodai.

- 28 Liucija Citavičiūtė. Iš Goethe's ir Schillerio archyvo Weimare: Abrahamo Jakobo Penzelio, Johanno Wolfgango von Goethe's ir Martyno Liudviko Rėzos laišakai dėl lietuvių dainų rinkinio *Dainos oder Litthauische Volkslieder* (1825). *Archivum Lithuanicum*, 2017, t. 19, p. 225–242, čia žr. ir apie ankstesnes laiškų publikacijas. Nemažai archyvinės medžiagos skelbiama: RĖZA, Martynas Liudvikas. *Raštai*. T. 6: Archyvų tyrimas. Laiškai. Recenzijos. Sudarytoja Liucija Citavičiūtė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019.
- 29 *Verzeichnis der Bolzischen, der Hennigschen und der Rhesaschen Manuskripte und Karten sowie auch der in der Archiv-Bibliothek abgesondert aufgestellten Handschriften (Msc)*. Aktualisierte Fassung mit Nachweis der bis 2001/02 ermittelbaren heutigen Standorte. Findbuch 453a Neu. Der Manuscripta-Bestand des einstigen Staatsarchivs Königsberg, bearb. von Ralf G. Päsler. Berlin: Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz. XX. Hauptabteilung. Historisches Staatsarchiv Königsberg. Bearbeitungsstand: 9. April 2001 (kompiuteriu surinktas ir įrašytas katalogas). Projektui vadovavo Oldenburgo universiteto profesorius Uwe Mewe, rėmė Vokietijos vyriausybė.
- 30 Už kvalifikuotą ir geranorišką pagalbą tiriant LMAVB RS fondus nuoširdžiai dėkoju direktoriaus pavaduotojai dr. Rimai Cicėnienei, Rankraščių skyriaus vedėjai Erikai Kuliešienei, skaityklos sektoriaus vedėjai Jūratei Jakubavičienei, darbuotojui Karoliui Tumeliui ir kitiems, sudariusiems tiriamajam darbui tinkamas sąlygas. Už leidimą publikuoti faksimilių fragmentus ačiū direktoriui doc. dr. Sigitui Narbutui. Nuoširdi padėka dr. Liucijai Citavičiūtei už konsultacijas Rėzos literatūrinės veiklos klausimais.

2. ASMENINIS MARTYNO LIUDVIKO RĖZOS ARCHYVAS PRŪSIJOS VALSTYBINIAME ARCHYVE KARALIAUČIUJE

Prielaidas pirminei Rėzos archyvo rekonstrukcijai sudaro informacija apie jo turėtus rankraščius XIX–XX a. veikaluose ir LMAVB Rankraščių skyriuje suformuotas Rėzos fondas. Tačiau tiriant Prūsijos Lietuvos lituanistikos šaltinius ir žinant dramatišką Karaliaučiaus atminties institucijų istoriją, vis labiau atrodė pagrįstos abejonės, kad šis fondas neatspindi viso Rėzos turėto rankraščių rinkinio. Kita vertus, analizuojant šaltinių provenienciją ir atribuciją, kildavo klausimų, kuo remiantis Rėzos fondui priskirtas vienas ar kitas rankraštis. Štai patarlių, priežodžių ir mįslių rinkinyje „Littauische Sprichwörter u. Räthfel“³¹ nėra nei archyvo pavadinimo, nei antspaudų, tik signatūra Nō 177. Kad jis būtų buvęs Rėzos palikime, nėra minėjęs nei Georgas Heinrichas Ferdinandas Nesselmannas, nei Augustas Schleicheris, nors abu aprašė Rėzos turėtą ir Karališkajame slaptajame archyve Karaliaučiuje saugotą Brodovskio žodyną bei kitus šaltinius³². Nenurodė šio rinkinio, kurio sudarytojas tas pats Brodovskis, nė vėlesni tyrėjai (duomenų nėra iki 1946 m.). Priskirti jį net ir Karališkajam slaptajam archyvui buvo galima tikrai pagal analogiją su kitais rankraščiais, visų pirma žodynu „Lexicon Lithuanicum“, kurio signatūra Nō 178. Ji įrašyta to paties asmens kaip ir rinkinyje, o vėliau pakartota jau su archyvo nuoroda: „Staatsarchiv Königsberg || Handſchriftenſammlung || Nr. 178^{4to}“³³. Tik paskutiniu skaitmeniu tesiskiriančios signatūros liudija, kad jie buvo greta. Šalia jų turėjo būti dar vienas tokio pat formato rankraštis „Hiſtoriſche Nachricht von der littauifchen Bibel“³⁴, nes jo signatūra Nō 176, tačiau jis Rėzos fondui nepriširtas – saugomas rankraščių rinkinyje „Borussica“ (LMAVB RS: F 15-299).

31 [BRODOVSKIS, Jokūbas.] *Littauische Sprichwörter u. Räthfel*, ~1716–1744. LMAVB RS, F 137-1; faksimilė, perrašas, indeksas publikuota: ALEKNAVIČIENĖ, Ona. *Jokūbo Brodovskio patarlių, priežodžių ir mįslių rinkinys* Litauische Sprichwörter und Rätsel. Monografija, kritinis leidimas su faksimile ir indeksais. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2014, p. 223–399.

32 ALEKNAVIČIENĖ, Ona. *Jokūbo Brodovskio patarlių, priežodžių ir mįslių rinkinys* Litauische Sprichwörter und Rätsel, p. 19–24.

33 *LEXICON LITHUANICUM*, [XVII a. vid.], lap. 1r. LMAVB RS, F 137-10; faksimilė, perrašas, indeksas publikuota: *Lexicon Lithuanicum. Rankraštis XVII a. vokiečių–lietuvių kalbų žodynas*. Parengė Vincentas Drotvinas. Vilnius: Mokslas, 1987, p. 29.

34 [OSTERMEYER, Gottfried.] *Hiſtoriſche Nachricht von der littauifchen Bibel*, po 1791. LMAVB RS, F 15-299; faksimilė, perrašas, vertimas į lietuvių kalbą publikuota: *Keturį Gotfrydo Ostermejerio rankraščiai*. Parengė Vilija Gerulaitienė. Vilnius: Žara, 2002, p. 31–52, 91–124.

Buvusio Rėzos archyvo kiekybinę bei kokybinę sudėtį gali paliudyti tik išlikę senieji katalogai ir pagal juos bei kitus duomenis atlikta rekonstrukcija. Pats svarbiausias šaltinis – jau minėtas Prūsijos kultūros paveldo Slaptajame valstybiniame archyve Berlyne esantis katalogas „Verzeichnis der Bolzischen, der Hennigschen und der Rhesaschen Manuskripte und Karten sowie auch der in der Archiv-Bibliothek abgesondert aufgestellten Handschriften (Msc)“.

Kaip rodo katalogo antraštė, iš archyvo bibliotekoje saugotų rankraščių išskirtas trijų asmenų palikimas: **Nikolauso Boltzo** (var. *Bolz*, 1721–1808)³⁵, **Abrahamo Ernsto Hennigo** (1771–1815)³⁶ ir **Martyno Liudviko Rėzos** (1776–1840). Iš signatūrų eilės tvarkos matyti, kad iš jų gauti rankraščiai nebuvo saugoti kaip atskiros kolekcijos. Jie laikyti drauge su rankraščiais, gautais iš kitų garsių žmonių asmeninių archyvų: Georgo Ernsto Sigismundo Hennigo (1749–1809), Ludwigo Reinholdo von Wernerio (1726–1756), Jakobo Zetzke'ės (1667–1738), Karlo Ludwigo von Duisburgo (1794–1868) ir kitų. Kilmės nuorodos liudija, kad buvo ir dovanotų rankraščių, taip pat pirktų aukcionuose, gautų iš uždarytų bernardinų ir pranciškonų vienuolynų. Nemažai rankraščių padovanojo Prūsijos Evangelikų Bažnyčios generalinis superintendentas, vyriausiasis konsistorijos tarėjas ir vyriausiasis rūmų pamokslininkas Ludwigas Ernstas von Borowski'is (1740–1831). Tai matyti iš nuorodų „Geschenk des Erzbischofs von Borowski“ (VM 163–164, 172–173, 209–210 ir kt.), kai kur nurodyta, kad rankraščiai gauti iš jo palikimo (VM 210–211). Atskirai paminėtina viena Bažnyčios istorijos ir lituanistikos paveldo tyrėjams itin reikšmin-

35 Boltzas gimė Tilžėje, nuo 1740 m. studijavo Karaliaučiaus universitete, imatrikuluotas 1740 m. liepos 20 d. kaip „Boltz Nic., Tilsen. Pruss.“ (ERLER, Georg. *Die Matrikel der Albertus-Universität zu Königsberg i. Pr. 1544–1829*. Bd. 2: Die Immatrikulationen von 1657–1829. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1911/12, S. 384). Vėliau ėjo sekretoriaus, karo tarėjo, teisininko pareigas įvairiose Prūsijos valdymo įstaigose Piliavoje, Gumbinėje, nuo 1763 m. Karaliaučiuje (STRAUBEL, Rolf. *Biographisches Handbuch der preußischen Verwaltungs- und Justizbeamten 1740–1806/15*. Th. 1: Biographien A–L. München: K. G. Saur, 2009, S. 105). LMAVB yra rankraščių iš Boltzo palikimo. Minėtina kronika *Hochmeister Chronic*, datuojama XV a. pabaiga, ji įtraukta į „Borussicos“ fondą pati pirmoji (LMAVB RS, F 15-1; PStAB, Msc. B 225 2°). Kito rankraščio priešlapyje yra įrašas „Bibliothek des Staatsarchivs, Mscr. 18. 4°. || (Bolz')ches Manuscript.“ (LMAVB RS, F 15-11; PStAB, Msc. 18 4°).

36 Hennigas gimė Toravoje, nuo 1787 m. Karaliaučiaus universitete studijavo teologiją, 1810 m. paskirtas Karališkojo slaptojo archyvo Karaliaučiuje direktoriumi, nuo 1811 m. – Karaliaučiaus universiteto pagalbinių istorijos mokslų profesoriumi. Paskelbė Vokiečių ordino statutą (1806) ir Luko Davido kroniką (1812–1818, 8 tomai) (LEHNERDT, [Max]. Hennig, Abraham Ernst. In *Altpreuussische Biographie*. Bd. 1, hrsg. von Christian Krollmann. Marburg / Lahn: N. G. Elwert Verlag, 1974, S. 266). LMAVB rasta rankraščių ir iš Hennigo palikimo.

ga jo dovana – Karaliaučiaus universiteto teologijos profesoriaus, vyriausiojo rūmų pamokslininko ir generalinio superintendente Johanno Jakobo Quandto (1686–1772) presbiterologija „Preußische Presbyterologie“ (*in octavo*)³⁷. VM prie I–IV t. yra nuoroda „Geschenk des Erzbischofs von Borowski“, o prie V t. – „aus dem Nachlass des Gymnasial-Direktors Ungefug“ (VM 209–210).

VM iš viso įrašyta apie 590 saugojimo vienetų, kai kurių signatūros turi tą patį numerį ir pridėtas raides *a, b, c, d* ir t. t. arba (*alt*), tad vienetų skaičius didesnis, negu rodo signatūros skaičiai. Visi surašyti pagal formatą: pirmiausia *in folio*, paskui *in quarto*, galiausiai *in octavo*.

VM prie saugojimo vienetų, kurie buvo gauti iš Rėzos archyvo, yra nuorodos: „Aus dem Nachlass Ludwig Rhesas“, „aus Rhesas Nachlass“, „von Rhesa“, „aus Rh. Nachlaß“ ir pan. Sprendžiant iš VM duomenų, jie buvo suformuoti dvejopai: 1) tik iš Rėzos palikimo (40); 2) iš įvairių kitų asmenų palikimo, tarp jų ir iš Rėzos (2). Individualių saugojimo vienetų, kuriuos sudaro tik iš Rėzos palikimo gauti rankraščiai, daugiausia, plg. VM 167:

Signatur Königsberg: Msc. B 144 4°

Status: verschollen

Ludwig Rhesa

Geschichte der Hs.: **Aus dem Nachlass L. Rhesas***.

1. Ludwig Rhesa: Einleitung in das Alte und Neue Testament

Vorlesungsmanuskript.

* Čia ir toliau paryškinta cituojant.

VM yra saugojimo vienetų, kur prie rankraščio prirašyta Rėzos pavardė, bet nenurodyta kilmė (nėra eilutės „Geschichte der Hs.:“), plg. VM 171 ir 211:

Signatur Königsberg: Msc. B 154 4°

Status: verschollen

Ludwig Rhesa

1. Ludwig Rehse: Excerpta aus historischen Schriften zur Geschichte Litauens und Preußens

37 Penkiatomis sąvadas kunigų, dirbusių Prūsijos bažnyčiose nuo Reformacijos pradžios iki maždaug 1768 m. (kitų asmenų papildymai siekia XIX a. vidurį), dabar saugomas GStA PK; apie jį plačiau žr. TRIŠKAITE, Birutė. Rankraštis Johanno Jacobo Quandto palikimas: Prūsijos presbiterologija (prieš 1772). *Archivum Lithuanicum*, 2018, t. 20, p. 125–176.

Signatur Königsberg: Msc. C 25 8°

Status: verschollen

Ludwig Rhesa

18. Jh.

1. Ludwig Rhesa: Exzerpte aus gedruckten Büchern und Recensionen

Vis dėlto šie rankraščiai (tai išrašai iš rankraštinių ir spausdintų veikalų) turėjo būti iš Rėzos archyvo. Kadangi jo pavardė yra prie rankraščių, jų kilmė veikiausiai traktuota kaip savaime suprantamas dalykas ir tai sudaro prielaidą laikyti juos Rėzos archyvo dalimi. Nuorodos apie gavimą iš jo palikimo, beje, nėra ir prie saugojimo vieneto Msc. A 120 2°, kurį sudarė 7 bylos, tarp jų ir su Donelaičio „Metais“ bei korespondencija (plg. VM 57–58; apie šį saugojimo vietą ir jį sudariusių bylų identifikavimo problemas žr. 3 sk.).

Kai kurie smulkesni Rėzos archyvo rankraščiai PStAB buvo pridėti prie rankraščių, gautų iš kitų asmenų. Taip sukomplektuoti du mišrūs saugojimo vienetai: Msc. B 171 4° ir Msc. B 181 4°. Signatūrą suteikiant visam vienetui, kiekviena jame esanti byla pažymėta dar ir mažąja abėcėlės raide. Didžiausias iš vienetų – Msc. B 171 4°, pavadintas „Ein Pack Miscellanea zur Preußischen Geschichte“ ir sudarytas iš 26 bylų. Tik prie 4-ių nurodyta, kad jos gautos iš Rėzos: „von Rhesa“, „aus Rhesa's Nachlaß“, „aus Rh. Nachlaß“, „Ebendaher“, o kai kur nuorodų apie kilmę išvis nėra, plg. VM 179–180 (įrašai čia cituojami pasirinktinai):

Signatur Königsberg: Msc. B 171 4°

Status: verschollen

Ein Pack Miscellanea zur Preußischen Geschichte

Geschichte der Hs.: Nr. 22 und Nr. 23 1903 abgegebene nach Danzig, StaatsA.

5. Excerpte über Preussische u. liththauische Götterlehre (**von Rhesa**)

6. Meletius Johannes, de sacrificiis et idolatria veterum Otorussorum <corr.

Borussorum>*, Liunum aliarumque vicinarum gentium (**aus Rhesa's Nachlaß**)

8. Genealogie der Beherrscher der vornehmsten Staaten Europa's (**aus Rh. Nachlaß**)

9. Nachrichten über die Ebel-Diestelsche Angelegenheit (**Ebendaher**)

11. Ueber Hartknoch und Prätorius Nebenbuhlerschaft (**Aus Boltz's Nachlaß**)

14. Vermischte alte Nachrichten aus dem Samländischen Privilegienbuche (**Aus B. Nachlaß**)

20. Notata zu dem Leben Marggraf Albrecht, Herzogs von Preussen

21. Kurze Notizen über Preussens Geschichte

23. Leben Adriani Boerlandi (**von v. Duisburg in Danzig gekauft**)

26. Quandt: Rede vom erneuerten Krönungsfeste des Königreichs Preussen

* Čia ir toliau taisytinos vietos nurodomas skliaustuose <corr.>, o rašant rankraštį daryti taisymai pateikiami su rodykle <←>.

Tad šiame saugojimo vienetė neabejotinai iš Rėzos archyvo galėjo būti 4 bylos (Nr. 5, 6, 8, 9), kitos iš Boltzo (Nr. 11, 14), galbūt iš Quandto (Nr. 26) palikimo, taip pat įsigytos ir kitais būdais. Atsižvelgiant į tai, kad nuorodos apie gavimą iš Rėzos palikimo VM prirašytos ne tik prie 42 individualių saugojimo vienetų, bet yra ir prie atskirų bylų mišriuose saugojimo vienetuose, VM užfiksuotų Rėzos archyvo vienetų skaičius padidėja iki 45. Vis dėlto tikslų skaičių rankraščių, gautų iš Rėzos palikimo, dabar nustatyti sunku, nes LMAVB į kai kuriuos saugojimo vienetus sudėta po keletą dokumentų, o kai kurie išskaidyti (žr. 3 sk. ir 1 priedą). Be to, rasta Rėzos rankraščių ar jų fragmentų, kuriuos sudėtinga susieti su VM nurodytomis PStAB signatūromis (jie pateikiami atskirai 3 priede).

Keturi Rėzos archyvui priklausę saugojimo vienetai 1903 m. buvo perduoti Valstybiniam Gdansko archyvui (vok. *Staatsarchiv Danzig*, dab. lenk. *Archiwum Państwowe w Gdańsku*), įkurtam 1901 m. Jie susiję su Vakarų Prūsija, daugiausia su Lenkijos Evangelikų liuteronų Bažnyčios istorija. Bent du iš jų Rėzai 1834 m. buvo parengęs Konitzo pirklys Nathanielis Gottlobas Benwitzas (1781–1846). Jis padarė XVIII a. parašytų Isaako Gottfriedo Gödtke'ės (1691–1765) veikalo nuorašus, plg. VM 45–46, 58 ir 148:

Signatur Königsberg: Msc. A 104a 2°

Status: verschollen

Issak Gottfried Gödtke

Papier 2° 1834

Geschichte der Hs.: **für L. Rhesa durch den Konitzer Kaufmann Benwitz 1834**

erstellt · ca. 1840 Königsberg, StaatsA · 1903 abgegeben an Danzig, StaatsA.

1. Isaak Gottfried Gödtke: Kirchengeschichte der Stadt Konitz (1734)

Signatur Königsberg: Msc. A 104b 2°

Status: verschollen

Issak Gottfried Gödtke

Papier 2° 1834

Geschichte der Hs.: **für L. Rhesa durch den Konitzer Kaufmann Benwitz 1834**

erstellt · ca. 1840 Königsberg, StaatsA · 1903 abgegeben nach Danzig, StaatsA.

1. Isaak Gottfried Gödtke: Kirchengeschichte der evangelischen kleinen Städte im Polnischen Preussen

Mit Urkunden

Signatur Königsberg: Msc. A 121 2°

Status: verschollen

Materialen zur Kirchengeschichte Westpreußens 1827

Geschichte der Hs.: **aus dem Nachlass L. Rhesas** · 1903 abgegeben nach Danzig, StaatsA.

1. Verzeichniß der evangelischen Kirchen und Prediger in Westpreußen

Signatur Königsberg: Msc. B 87 4°

Status: verschollen

Aegidius Strauch

Geschichte der Hs.: **Aus L. Rhesas Nachlass** · 1903 abgegeben nach Danzig, StaatsA.

1. Aegidius Strauch: Unruhen in Danzig

LMAVB yra nemažai saugojimo vienetų su įrištais ir neįrištais rankraščiais, kuriuose išpausti antspaudai arba priklijuotos lipdės: 1) keturkampis violetinis antspaudas su įrašu „Staatsarchiv || Danzig || Abt. 410 || Nr. ...“; 2) spausdinta keturkampė lipdė su įrašu juodame rėmelyje „Staatsarchiv Danzig. || Abt. 410 || Nr. ...“ (skyrus skaičius ir numeris įrašyti juodu rašalu). Šios proveniencijos liudija, kad jie XX a. pradžioje iš tiesų buvo perduoti Gdanskio archyviui. Vis dėlto bent dalis rankraščių vėliau pagal Versalio sutartį (1919)³⁸ grąžinti į Karaliaučių ir toliau saugoti PStAB, tarp jų ir keturi iš Rėzos archyvo. Visi jie, atrodo, dabar yra LMAVB, tik patekę ne į Rėzos, o į „Borussicos“ fondą (žr. 1 priedą, Nr. 2, 3, 5, 17).

Iš VM nurodytų saugojimo vienetų dabar GStA PK su signatūra, prasidedančia „XX. HA Hist. StA Königsberg, Msc“, yra tik nedidelė dalis. Ralfas G. Päsleris vienur kitur nurodė dabartinę saugojimo vietą, jo žinotą 2001–2002 m., tačiau prie daugumos įrašų pridėta nuoroda, kad šaltinis dingęs be žinios: „Status: verschollen“. Faktiškai prie visų įrašų, kuriuose minimi Rėzos turėti rankraščiai (prie 44 iš 45), irgi nurodyta „verschollen“, taigi jie tuomet laikyti dingusiais ar nežinia kur esančiais³⁹. Išimtis tik viena: žodynas „Lexicon Lithuanicum“, nes jis jau buvo išleistas. Nurodant dabartinę saugojimo vietą, remtasi Vincento Drotvino 1987 m. parengtu leidimu, plg. VM 183:

38 NORDENTOFT, Mette. Bibliotheken und Archive in Königsberg, 1993. LMAVB RS, F 15-472, lap. 5.

39 VM prie 7 su Rėzos archyvu susijusių įrašų, daugiausia žodynų, nubrauktas žodis *verschollen* ir įrašyta dabartinė saugojimo vieta (LMAVB ir LLTIB) bei signatūra. Šiuos duomenis GStA PK darbuotojams 2010 m. pateikė dr. Birutė Triškaitė.

Signatur Königsberg: Msc. B 178 4°

Heutiger Standort: Wilna, AkademieB: Sign. F 137-10

Lexicon Lithuanicum

Geschichte der Hs.: Aus L. Rhesas Nachlass.

1. Daniel Friedrich Werner*: Lexicon Lithuanicum

Ed.: Zentrale Bibl. d. Akad. d. Wiss. d. Lit. SSR (Hg.): Lexicon Lithuanicum.

Handschriftliches deutsch-litauisches Wörterbuch des 17. Jhs., Vilnius 1987.

* Danielius Friedrichas Werneris nėra žodyno sudarytojas. Juo palaikytas dėl to, kad antraštiniame lape yra jo kaip savininko pavardė: „hactenùs in Bibliothecâ Dni: Danielis || Friederici Werner. Secret: Infterb:“ (*LEXICON LITHUANICUM*, lap. 1r).

Analizuojant VM esančius įrašus, prie kurių yra nuorodų apie gavimą iš Rėzos palikimo, jau galima sužinoti, kokius rankraštinius šaltinius jis turėjo savo asmeniniame archyve ir kas po jo mirties pateko į Karališkąjį slaptąjį archyvą Karaliaučiuje. Norint įvertinti mokslinius interesus, šių duomenų tarsi ir pakaktų, tačiau svarbu nustatyti, kiek jo turėtų rankraščių išliko iki mūsų dienų ir kur jie saugomi dabar.

3. ASMENINIS MARTYNO LIUDVIKO RĖZOS ARCHYVAS LIETUVOS BIBLIOTEKOSE

Rankraščiai Prūsijos valstybiniame archyve Karaliaučiuje galėjo būti saugomi iki 1943 m. rudens. Archyvo paskutinio direktoriaus Kurto Forstreuterio duomenimis, nuo 1942 m. vasaros iki 1943 m. rudens dokumentų rinkiniai ir biblioteka buvo pamažu išvežami iš Karaliaučiaus ir slepiami Rytų Prūsijos pilyse bei dvaruose⁴⁰. 1944 m. sausį katalogai, likusi dalis vokiečių archyvo ir bibliotekos, lietuvių ir lenkų fondai pervežti į Labguvos ir Vilkėnų pilis bei Richau dvarą netoli Vėluvos, gegužę – dar kartą į Vilkėnų pilį, o nuo 1944 m. liepos iki metų pabaigos fondai iš laikinų saugojimo vietų dalimis gabenti į Vokietiją, Graslebens kalnų kasyklas prie Braunšveigo⁴¹. 1945 m. sausio 13 d. prasidėjo puolamieji sovietų kariuomenės veiksmai ir paskutiniai archyvo tarnautojai išvyko iš Karaliaučiaus⁴².

Dalis rankraščių iš archyvo buvo atvežta į Laukstyčių (vok. *Lochstädt*) pilį, maždaug už 35 km į vakarus nuo Karaliaučiaus, netoli Piliavos (vok. *Pillau*) uosto. Būtent apgriautoje Laukstyčių pilyje per pirmąją SSRS mokslų akademijos

⁴⁰ FORSTREUTER, Kurt. *Das Preußische Staatsarchiv in Königsberg*, S. 88–89, 91–92.

⁴¹ Ten pat, S. 88–89, 91–92.

⁴² Ten pat, S. 92.

ekspediciją 1945 m. rasta daug lituanistinių rankraščių ir knygų. Nedatuotame Povilo Pakarklio straipsnelyje radimo epizodas aprašytas taip:

Apsižvalges *«corr. Apsižvalgę»* sugriautos pilies viduje, ėmėme žiūrėti rankraščius. Šių tarpe buvo rasta Brodovskio sudarytasis vokiečių lietuvių kalbų žodynas ir keletas prof. Rėzos rankraščių. Tai to paties Rėzos, kuris pirmas išspausdino Donelaičio „Metus“ ir išgelbėjo didžiojo poeto kūrybą nuo galimos pražūties.

Rėzos rankraščių radimas davė pagrindo manyti, kad čia pat gali būti ir Donelaičio rankraščiai.

Išlipęs iš rankraščių duobės, išliaužiau į gretimą tamsų kambarį. [...] Pastebėjau, kad vieno rankraščio tekstas yra lietuviškas. Netrukus supratau, kad tai Donelaičio „Metai“. Čia pat radau ir Donelaičio ranka rašytą laišką⁴³.

Radinius jie susikrovė į kuprines ir išvyko iš pilies palikę daugybę rankraščių, neturėję laiko nuodugniau su jais susipažinti. Tačiau šie radiniai, arba, kaip rašo Pakarklis, laimikiai, turėjo įtakos tam, kad netrukus būtų organizuotos plataus masto išvykos į Karaliaučių, Klaipėdą bei jų apylinkes⁴⁴. Panašią informaciją apie Brodovskio, Donelaičio ir Rėzos rankraščių radimą Pakarklis periodinėje spaudoje paskelbė praėjus dešimčiai metų (1955)⁴⁵. Vėlesnėse kitų ekspedicijų dalyvių publikacijose paprastai nurodomi reikšmingiausi veikalai, bet skiriasi duomenys, kada koks šaltinis rastas⁴⁶. Fragmentas iš Pakarklio straipsnelio rodo, kokiomis aplinkybėmis vyko paieškos, kiek nedaug laiko mokslo ir kultūros darbuotojai turėjo radinių turiniui įvertinti⁴⁷.

Tuometės Lietuvos mokslų akademijos Centrinės bibliotekos darbuotojas Vladas Abramavičius⁴⁸ darbo dienoraštyje rašė, kad 1946 m. sausį į biblioteką atvežta rankraščių, prieš karą buvusių Karaliaučiuje, Valstybinėje ir universiteto bibliotekoje bei Prūsijos valstybiniame archyve, rastų Laukstyčių pilies griuvėsiuose. Jis paminėjo keletą svarbiausių, tarp jų ir rankraštinių Rėzos rinkinių:

43 PAKARKKLIS, P[ovilas]. Kaip atrasta Donelaičio „Metų“ rankraštis, lap. 2r (mašinarštis). 1945 m. Laukstyčių pilies ir ekspedicijos nuotraukas žr. LMAVB RS, F 129-520, lap. 1r, 5r; F 129-524, lap. 1r.

44 PAKARKKLIS, P[ovilas]. Kaip atrasta Donelaičio „Metų“ rankraštis, lap. 2r.

45 PAKARKKLIS, P[ovilas]. Daina negali žūti, p. 2.

46 BULOŲ, Andrius. Ten, kur buvo surastas „Metų“ rankraštis. *Literatūra ir menas*, 1964-08-08, Nr. 32 (926), p. 3.

47 Apie ekspedicijas plačiau žr. MARCINKEVIČIUS, Juozas. Lituanikos paieškos Rytų Prūsijoje ir Klaipėdos krašte po Antrojo pasaulinio karo. *Knygotyra*, 2000, t. 36, p. 184–194.

48 Vladas Abramavičius (1909–1965) bibliotekoje dirbo 1943–1965 m., nuo 1947 m. – Rankraščių skyriaus vedėjas.

Visa medžiaga atvežta į Vilnių. Joje pažymėtinas Kr. Donelaičio „Metų“ rankraštis, keletas nežinomų autorių lietuviškai–vokiškų ir vokiškai–lietuviškų žodynų, rankraščiai XVII–XIX amžiaus ir beveik visas lietuvių literatūros istoriją Mažajoje Lietuvoje liečiąs prof. Liudo Rėzos rankraštinis rinkinys⁴⁹.

Sunkvežimiais atvežti rankraščiai po kelerių metų pradėti skirstyti į Rankraščių skyriaus fondus. Parengti panaudos lapai, sudaryta kartoteka ir fondų aprašai. Suformuotas atskiras Liudviko Rėzos fondas. Prūsijos valstybinio archyvo rankraščių radimo istorija leidžia manyti, kad sunkumų atpažįstant rankraščius bibliotekos darbuotojams turėjo būti nemažai. Panašių problemų kyla ir dabar net ir turint daugiau duomenų, nei turėta jų anksčiau.

Atliekant rekonstrukciją, *de visu* tirta apie 700 saugojimo vienetų: Rėzos ir „Borussicos“ fondai ištisai, „Mažosios Lietuvos aktų kolekcijos“ ir Povilo Pakarklio fondas pasirinktinai. Pagrindinės identifikavimą sunkinančios problemos dvi: 1) VM kai kur aiškiai nenurodyta rankraščių kilmė; 2) ne visuose dabar rastuose saugojimo vienetuose yra pakankamai proveniencijos ženklų. Šioms identifikavimo problemoms ir kartu rekonstrukcijos metodikai parodyti geriausiai tinka PStAB saugojimo vienetas „Sammlung preußischer und litauischer Kollektaneen“ (Msc. A 120 2°), kuriame buvo ir Donelaičio „Metai“. VM nenurodyta nei vieneto kilmė (nėra net eilutės „Geschichte der Hs.“), nei visų jų sudariusių 7-ių bylų kilmė, plg. įrašą VM 57–58:

Signatur Königsberg: Msc. A 120 2°

Status: verschollen

Sammlung preußischer und litauischer Kollektaneen

1. Donaleitis: Die Jahreszeiten **nebst Rehse's** Korrespondenz über diesen Schriftsteller. Die Abschrift von Donaleitis' Gedicht ist unvollständig.
2. Jo. Wigandus: Clari viri Theologici (Auszüge)
3. Collectaneen zur neueren Preussischen Kirchengeschichte
4. Collectaneen zur neueren Preussischen Presbyterologie
5. Entwürfe zu den **von Rhese geschriebenen** Festprogrammen
6. Reglement für das Litthauische Seminar (1827)
7. Abschriften aus dem Registerakten N (1522–29.)

49 [ABRAMAVIČIUS, Vladas.] *Lietuvos TSR Mokslo Akademijos Bibliotekos Rankraščių Skyriaus darbo dienynas 1945 ir 1946 m.* Vilnius, 1944–1947. LMAVB RS, F 271-291, lap. 40v–41r. Šio įrašo data nėra aiški, gali būti 1946-04-20 (plg. lap. 39v) arba 1947-04-14 (plg. lap. 41v).

Nors žinoma, kad Rėza domėjosi Prūsijos Bažnyčios istorija, rašė naują presbiterologiją, buvo Karaliaučiaus universiteto Lietuvių kalbos seminaro vadovas, bet nustatyti, kurios iš tiesų priklausė jo asmeniniam archyvui, galima tik radus pačias bylas ir pagal proveniencijos ženklus bei kitus požymius įvertinus, ar galėjo būti buvę jo archyve.

Analizuojant šį PStAB saugojimo vienetą, neabejotina dėl pirmosios bylos, kurioje buvo Donelaičio „Metai“ ir korespondencija, – ją Rėza tikrai turėjo⁵⁰. Byla „Donalitiuss. Die Jahreszeiten. Gedicht. Originalhandschrift. im Anhang: Briefwechsel Rhesas über Donalitiuss“ dabar saugoma ne LMAVB, o Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekoje (LLTIB R: F 1-5259). Ji išlikusi visa, išlaikiusi senąją signatūrą: įrašą viršelyje „Mscr. A. fol. 120a.–f.“, antrajame nefolijuotame lape „Nō 120. a.“ ir lipdėje „Msc. A || 120a–f. || fol.“; viršelyje bei lap. 1r yra ir apvalus violetinis antspaudas „PREUSSISCHES STAATSARCHIV IN KÖNIGSBERG“ (apie tai žr. 3.4 sk. ir 1 priedą, Nr. 4.1).

Antroji byla „Jo. Wigandus: Clari viri Theologici (Auszüge)“ sietina su dabartiniu Rėzos fondo saugojimo vienetu „Paul. Sperat. Amandus [etc.]“ (F 137-35)⁵¹. Nors jame senosios signatūros ir kitų proveniencijos ženklų nėra, bet yra Rėzos išrašų ir pastabų. Paskutinio Pamedės vyskupo Johanno Wigando (1523–1587) rankraštinis foliantas *Clari viri Theologici*, kuriame buvo 112-os evangelikų kunigų biografijos, saugotas Karaliaučiaus miesto bibliotekoje. Rėza juo rėmėsi rašydamas traktatus apie Reformacijos pradininkus, yra nurodęs ir signatūrą: „e codice manuscripto, qui in Bibliotheca Civitatis nostrae sub lit. S. n. 3. asservatur“⁵².

Trečioji byla „Collectaneen zur neueren Preussischen Kirchengeschichte“ sietina su Rėzos fondo saugojimo vienetu „B. v. Polenz“ (F 137-21). Jis susideda iš dokumentų apie Sembos vyskupo Georgo von Polentzo veiklą ir jo laiškų

50 RHESA, Ludwig Jedimin. *Das Jahr in vier Gefängen, ein ländliches Epos aus dem Litthauifchen des Christian Donaleitis, genannt Donalitiuss, in gleichem Versmaaß ins Deutsche übertragen von D. L. J. Rhesa, Prof. d. Theol. Königsberg*; gedruckt in der Königl. Hartungfchen Hofbuchdruckerei, 1818, S. XXI.

51 Toliau tekste aprašant LMAVB saugojimo vienetus, bibliotekos ir skyriaus nuoroda nepripildoma. Ji pateikiama tik prie vienetų, saugomų ne LMAVB (prie VUB ir LLTIB).

52 RĘZA, Martynas Liudvikas. *Raštai*. T. 2: Religijotyra. Traktatai: Krikščionybės istorija Lietuvoje ir Prūsijoje. Sudarytoja Liucija Citavičiūtė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2013, p. 82, 252. Rankraštis su signatūra S 3. fol. įtrauktas į Karaliaučiaus miesto bibliotekos rankraščių katalogą: *Handschriften-Katalog der Stadtbibliothek Königsberg i. Pr. Unter Mitwirkung von dr. Paul Rhode bearbeitet von dr. A. Seraphim*. Königsberg i. Pr.: Kommissions-Verlag der Fr. Beyerschen Buchhandlung, 1909, S. 2–7. Kataloge nurodyta, kad rankraščiu 1823–1824 m. traktatuose rėmėsi Rėza.

nuorašų. Nors nuorašai daryti ne paties Rėzos, bet yra priklausymą Rėzos archyvuui liudijantis PStAB įrašas: „Abſchriften aus Prof. Rhesa's Nachlaß || den Biſchof Georg von Polenſz betreffend. || 1522–47.“

Su trečiąja byla sietina ir daugiau dabartinių Rėzos fondo saugojimo vienetų *in folio* (F 137-16–35). Juos sudaro XVI a. I pusės dokumentų nuorašai. Sprendžiant iš VM duomenų, PStAB buvo tik viena byla *in folio* su rankraščiais apie Prūsijos Bažnyčios istoriją pradinio Reformacijos laikotarpiu. Ši trečioji byla veikiausiai buvo didelės apimties, todėl LMAVB dokumentai išskirstyti ir įrišti į smulkesnius saugojimo vienetus (kai kurie dabar teturi po 4–9 lapus; žr. 1 priedą, Nr. 4.3.1–18). Pirmajame jų lape kai kur matyti pieštuku įrašytas skaičius, veikiausiai rodęs eilės tvarką senojoje byloje. Dabartinio saugojimo vieneto „Archivalia Größtentheils Abſchriften aus dem Nachlaß des Profeffors Rhesa, auch einige Originalien“ (F 137-22) sąsają su Rėzos archyvu liudija pats pavadinimas. Kai kuriuose vienetuose nėra išlikusių proveniencijos ženklų, bet paprastai yra Rėzos prierašų⁵³. Antai vienetė „Zenkeriana. Paul Speratus gegen Zaenker A. 1529–1531“ (F 137-26) yra prierašas, rodantis, kad Rėzai sukėlė įtarimų kunigo pavardė: tekste „Archidiacon Herr || Michel *Henlhen* von der Mawr pfarrer zu || Raftenburg“ virš pavardės *Henlhen* parašytas klausukas ir korektūros ženklas, o paraštėje pastaba: „*Hahnlein* fonft *Meurer* auß zu Raſte[n]b[u]rg danach im Löbenicht“ (lap. 49r). Tai domėjimąsi presbiterologija liudijantis faktas. Paskutiniame lape Rėza įrašė dar ir datą: „Kfbrg <← Knbrg d[en] 10[te] April. 1824. abge=||fchriebe[n]“ (lap. 66r), taigi dokumentas nurašytas Karaliaučiuje 1824 m.

O štai ketvirtąją bylą „Collectaneen zur neueren Preussischen Presbyterologie“ sudarę rankraščiai pateko į LMAVB RS fondą „Borussica“. Dabartinis šio fondo saugojimo vienetas „3u[r] Presbyterologie“ (F 15-406), kuriame yra Prūsijos Lietuvos kunigų atsiųstų duomenų apie kunigus ir korespondencija šiais klausimais, turi senąją signatūrą, įrašytą juodu rašalu: „Nō 120. d.“ (lap. 1r), jame yra ir Rėzos prierašų.

Penktoji byla „Entwürfe zu den von Rhesa geschriebenen Festprogrammen“ dabar yra jau minėtame Rėzos fondo saugojimo vienetė „B. v. Polenſz“ (F 137-21), kur įrišti Rėzos ruošiniai šventiniam 1825 m. pranešimui „Program[m] an Polenſz Weihnacht[en] 1825“, skirtam Georgo von Polentzo 1523 m. evangeliškam pamokslui paminėti. Tai įvairūs išrašai iš laiškų, duomenys apie jo biografiją, sudaryta jo genealogija.

53 Rašysena lyginta daugiausia su laiškais, rašytais 1820 ir 1826 m. Johannui Wolfgangui von Goethe'ei, saugomais Goethe'ės ir Schillerio archyve Veimare. Ačiū dr. Liucijai Citavičiūtei už galimybę pasinaudoti laiškų ir kitų Rėzos autografų skaitmeninėmis faksimilėmis.

Rėzos archyvui turėjo priklausyti ir šeštoji byla „Reglement für das Litthauische Seminar (1827)“, bet ji kol kas nerasta. Rėza – ilgametis Karaliaučiaus universiteto Lietuvių kalbos seminaro vadovas (1810–1840), rašęs jo istoriją *Geschichte und Verfaßung des litthauischen Seminariums auf der Universitaet zu Königsberg* (1811)⁵⁴ ir dėjęs daug pastangų, kad seminaras išliktų. 1826 m. Rėzai buvo pavesta parengti naują statutą (pirmasis parengtas 1723). 1827 m. sausio 16 d. statutas patvirtintas Religinių, mokymo ir medicinos reikalų ministerijos (vok. *Ministerium der Geistlichen, Unterrichts- und Medizinal-Angelegenheiten*) ministro Karlo von Altensteino⁵⁵. Jo pasirašytas dokumentas saugomas GStA PK⁵⁶, bet Rėza, kaip seminaro vadovas, turėjo turėti ir savo variantą.

Galiausiai paminėtina sėkmės istorija, lydinti septintąją bylą „Abschriften aus dem Registerakten N (1522–29).“. Tai dabartinis Rėzos fondo saugojimo vienetas „Archiv Urkunde Regifrant lit. N. von 1522–1524.“ (F 137-20). Dokumentai ir čia kopijuoti ne paties Rėzos, bet yra net keletas proveniencijos ženklų. Visų pirma išlikę du PStAB įrašai apie sąsają su Rėzos palikimu:

Excerpte und Copien aus allerlei hieft=||gen Archivalien ausgezogen vom || Profeffor Dr.
Rhesa. || [Ge]iftliche Sachen betreffend (lap. 1r).

Von Archivalien gemachte Abfchriften || aus dem Nachlasse des Profeffors Rhesa. || Geiftliche
Sachen betreffend (lap. 2r; plg. 3 pav.).

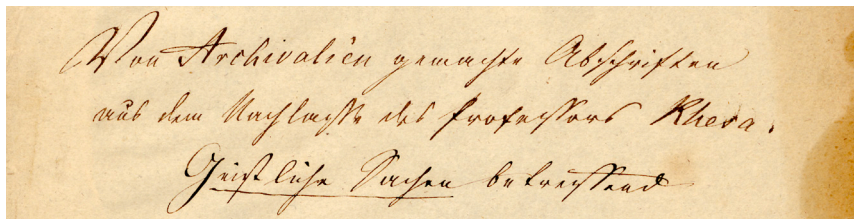
Bylos aplanke prie pavadinimo yra signatūros nuoroda „120. g.“ (lap. 3r, plg. 4 pav.), o lapo apačioje – lipdė su įrašu „Msc. A. || 120 g. || fol.“ (plg. 5 pav.).

Dokumente „Was der Hochmeister als Sr. Fr. Gn. in Teutſchland gewefen in Preußen gefchrieben Anno 1522–1524“ (lap. 6r–26v) yra Rėzos prieraišų.

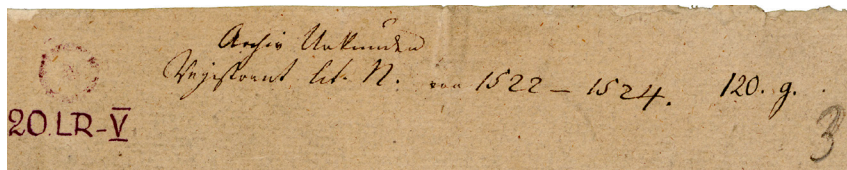
54 *Litauisches und Polnisches Seminarium (1809–1854)*. Archiwum państwowe w Olsztynie, Kuratorium, 1647/57, lap. 53r–75v; perrašas ir vertimas: RĘZA, Martynas Liudvikas. *Lietuvių kalbos seminaro istorija*. Iš vokiečių kalbos vertė ir parengė Liucija Citavičiūtė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, p. 47–96.

55 CITAVIČIŪTĖ, Liucija. *Karaliaučiaus universiteto Lietuvių kalbos seminaras. Istorija ir reikšmė lietuvių kultūrai*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004, p. 142, statuto vertimas į lietuvių kalbą p. 143–145.

56 *Reglement für das lithauische Seminar bei der Univerſität zu Königsberg*. Unterschrieben von Karl von Altenstein, Berlin, 1827-01-16. GStA PK, I HA. Rep. 76, Bd. 1, Nr. 907, Bl. 118–121; perrašas publikuotas: KOCH, Johann Friedrich Wilhelm. *Die Preuffiſchen Univerſitäten. Eine Sammlung der Verordnungen, welche die Verfaßung und Verwaltung dieſer Anſtalten betreffen*. Bd. 2(1). Berlin: Pofen und Bromberg. Druck und Verlag von Ernſt Siegfried Mittler, 1840, S. 846–848.

3 PAV. Byla „Abschriften aus dem Registerakten N (1522–29.)“: PStAB įrašas, rodantis sąsają su Martyno Liudviko Rėzos palikimu. LMAVB RS, F 137-20, lap. 2r.

4 PAV. Byla „Abschriften aus dem Registerakten N (1522–29.)“: PStAB signatūros nuoroda „120. g.“ LMAVB RS, F 137-20, lap. 3r.

5 PAV. Byla „Abschriften aus dem Registerakten N (1522–29.)“: PStAB lipdė su įrašu „Msc. A. || 120 g. || fol.“ LMAVB RS, F 137-20, lap. 3r.

Vienas iš jų informuoja, kad tai nuorašas iš Karališkojo slaptojo archyvo: „Regiſtrant N. fol. || im Kgl. Geh. Archiv <corr. Archiv> || (Aufſchrift Rücken)“, kitame nurodoma, koks įrašas buvo viršelyje, o trečiame pateikiama duomenų apie pirmąjį Karaliaučiaus spaustuvininką Hansą Weinreichą (lap. 6r, plg. 6 pav., žr. taip pat priedą lap. 10r, 20v, 24r ir kt.). Ir nors VM nėra nuorodos apie septintosios bylos priklausymą Rėzos archyvui, tačiau tai paliudija Rėzos priedai, PStAB signatūra ir įrašai.

Apibendrinant PStAB saugojimo vieneto „Sammlung preußischer und litauischer Kollektaneen“ (Msc. A 120^{2o}), sudaryto iš 7-ių bylų, tyrimą, darytina tokia išvada: nors apie viso vieneto kilmę VM nėra pakankamai informacijos, tačiau jį sudariusios bylos galėjo priklausyti asmeniniam Rėzos archyvui. Be to, tyrimas parodė, kaip po Antrojo pasaulinio karo išsisklaidė XIX a. suformuotas saugojimo vienetas: viena byla (Nr. 1) pateko į LLTIB; penkios – į du LMAVB RS fondus: Rėzos (Nr. 2, 3, 5, 7) ir „Borussicos“ (Nr. 4); viena nerasta (Nr. 6). Viena byla (Nr. 3) LMAVB buvo suskaidyta į mažesnius saugojimo vienetus (visi Rėzos fonde: F 137-16–19, 21–34), o iš anksčiau dviejose bylose (Nr. 3 ir Nr. 5) buvusių dokumentų suformuotas vienas jo fondo saugojimo vienetas (F 137-21).

Wiewol wir gennßlich darfur achten sol.
 the straf vorkin durch euch furgenommen
 sey wo aber nicht wollen wir euch solchs
 nachmalen hiemit ernstlichen vfgeladen
 haben welchs wir euch gnediger wolmey-
 nungen nicht bergen wollten, sunst wollet
 allenthalben unfer sachen, wie jr dann
 zuthun vnser verftehen, mit guter meß
 nachzegen wißet, möglichen vleiß fur
 wenden, dadurch es mit gots dienste vnd
 in all ander wege, sovil sich erdulden
 will richtig zu gehen möge, das sein wir
 abermeln mit allen gnaden abzunemen
 geneigt dat vtr. d. 1522 freitag nach Petri (11. Jul.)
 1523

1) H. Ludw. Weinreich - dasz wird 1525 Amstphabos - Memer d. wien
 amstphabos, dasz vorkin durch euch furgenommen
 sey wo aber nicht wollen wir euch solchs
 nachmalen hiemit ernstlichen vfgeladen
 haben welchs wir euch gnediger wolmey-
 nungen nicht bergen wollten, sunst wollet
 allenthalben unfer sachen, wie jr dann
 zuthun vnser verftehen, mit guter meß
 nachzegen wißet, möglichen vleiß fur
 wenden, dadurch es mit gots dienste vnd
 in all ander wege, sovil sich erdulden
 will richtig zu gehen möge, das sein wir
 abermeln mit allen gnaden abzunemen
 geneigt dat vtr. d. 1522 freitag nach Petri (11. Jul.)
 1523

6 PAV. Byla „Abschriften aus dem Registerakten N (1522–29.“: apačioje Martyno Liudviko Rėzos prierašas apie Hansą Weinreichą. LMAVB RS, F 137-20, lap. 6r.

Provenienciją liudijančių požymių kiekis ir kituose dabartiniuose saugojimo vienetuose labai nevienodas, todėl atliekant rekonstrukciją kartais sunku išvengti interpretacijų. Peržiūrint LMAVB fondus, rasta ir pavienių lapų, kurie rašyti paties Rėzos ir galėjo būti iš jo archyvo, bet jų nepavyksta susieti su VM nurodytais PstAB vienetais (tokie rankraščiai pateikiami 3 priede).

3.1. LMAVB RS: LIUDVIKO RĖZOS FONDAS. Rėzos fondą 1950 m. tvarkė ir aprašė vyresnysis bibliotekininkas Jonas Šiožinys (1915–1987; bibliotekoje dirbo 1946–1953)⁵⁷. 1950 m. parengtame Rankraščių skyriaus in-

57 Jonas Šiožinys – lietuvių poetas, prozininkas, vertėjas, bibliotekininkas, žurnalistas. Jis

formaciniame biuletenyje Rėzos rinkinį jis apibūdino kaip nedidelį („kiekybiškai nedidelis – jis turi tik 35 inventorinius vienetus arba 3 165 lapus“), bet labai vertingą dėl lietuviškų XVII–XVIII a. raštijos paminklų – žodynų, eilėraščių – ir lietuvių liaudies dainų⁵⁸. Rankraštinė medžiaga buvo suskirstyta į 3 skyrius:

- 1) lietuvių tautosaka ir literatūra – F 137-1–F 137-9;
- 2) kalbinė medžiaga – F 137-10–F 137-15;
- 3) archyvinių dokumentų nuorašai – F 137-16–F 137-35.

Pirmajam skyriui priskirti 9 saugojimo vienetai, antrajam – 6, trečiajam – 20. Jiems iš pradžių buvo suteiktos raidinės signatūros: 1.LR-I, 12.LR-II, 15.LR-IV ir pan. Į rankraščių inventoriaus knygą Šiožinys 1950 m. lapkričio 21 d. patį pirmąjį įrašė minėtą mažųjų tautosakos žanrų rinkinį „Littauische Sprichwörter u. Räthfel“⁵⁹ (F 137-1).

Vlado Abramavičiaus 1963 m. paskelbtoje bibliotekos fondų apžvalgoje „Rankraščių rinkiniai“ nurodoma, kad visas Rėzos fondas, kurį sudaro 35 vienetai (1247–1829 m. dokumentų originalai, nuorašai, rankraščiai ir spaudiniai lietuvių, lotynų, vokiečių kalbomis), 1947 m. gautas iš profesoriaus Povilo Pakarklio Vilniuje⁶⁰.

Vėliau fondas ir jo kartoteka papildyta dar trimis vienetais: 1) F 137-1^a – Kristijono Donelaičio „Metų“ rankraščio 3-jų puslapių nespaltvotos fotografijos (3 lap., 1956); 2) F 137-36 – straipsnis apie Kristijono Gotlybo Milkaus rankraštį, saugomą F 137-7: Jadvyga Ignatjeva, „K. Donelaičio amžininko – Kristijono Gotlybo Milkaus – rankraščių tyrinėjimas“, išspausdintas žurnale „Mokslas ir gyvenimas“, 2003, Nr. 6 (2 lap., 2004); 3) F 137-37 – Fondo apžvalga (4 lap., 1950).

Didžioji dauguma saugojimo vienetų LMAVB buvo įrišta: kietviršiai kartono, klijuoti geltona ir ruda spalva margintu popieriumi, nugarėlė drobinė.

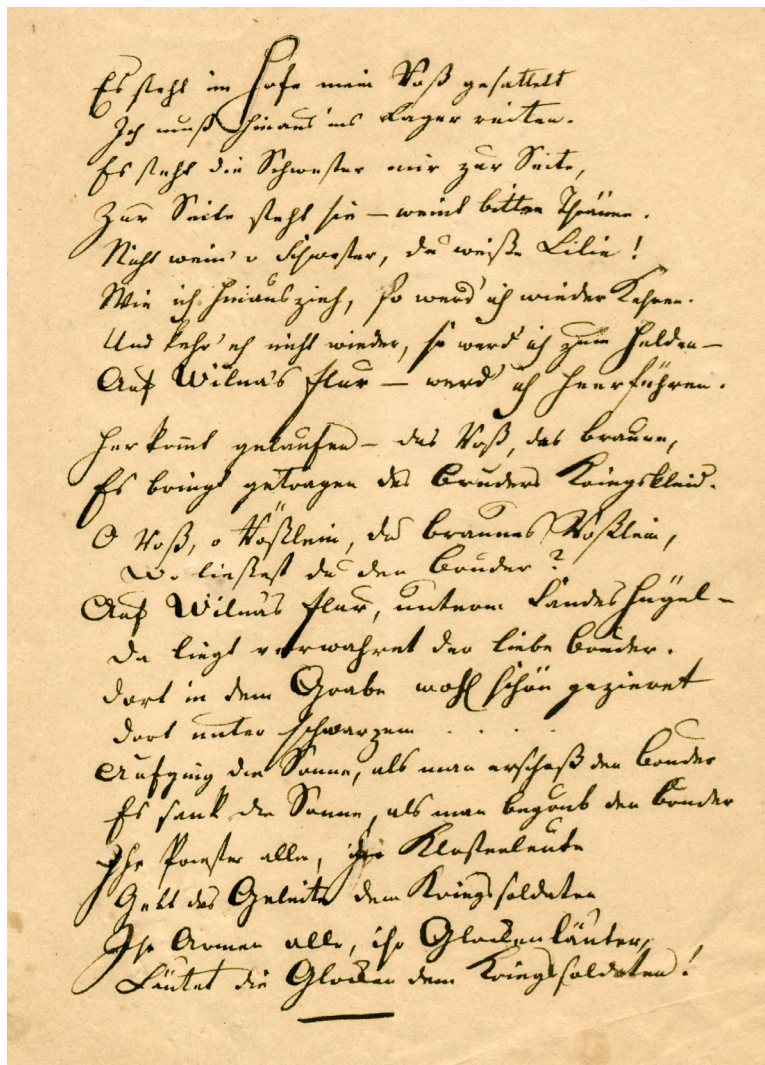
1938–1940 m. dirbo Marijampolės spaustuvėje, 1941–1943 m. – Antalieptės bibliotekoje, 1946–1953 m. – Lietuvos mokslų akademijos Centrinėje bibliotekoje. 1954 m. baigė Vilniaus bibliotekinį technikumą, iki 1957 m. studijavo bibliotekininkystę Vilniaus universitete. 1957–1976 m. dirbo „Lietuvos pionieriaus“ redakcijoje (Šiožinys Jonas. Iš *Žurnalistikos enciklopedija*. Sudarė Genovaitė Burneikienė, Dalia Dirvonaitė, Juozapas Vytas Urbonas (vyriausiasis redaktorius). Vilnius: Pradai, 1997, p. 491).

58 ŠIOŽINYS, J[onas]. Liudviko Rėzos rinkinys (LR). Iš *Lietuvos TSR mokslų akademija*.

59 *Centrinė biblioteka. Rankraščių skyriaus informacinis biuletenis Nr. 4*. Paruošė Lietuvos TSR mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius, vadovaujant direktoriaus pav. mokslo reikalams T[adiu] Adomoniui. Vilnius, 1950, p. 10. LMAVB, Rc-1/4.

60 *Lietuvos TSR mokslų akademijos bibliotekos rankraščių inventoriaus knyga*, 1948–1964, lap. 137v–138r, LMAVB; žr. ir ŠIOŽINYS, J[onas]. Liudviko Rėzos rinkinys (LR), p. 10–11.

60 *Rankraščių rinkiniai. Lietuvos TSR Mokslų akademijos Centrinės bibliotekos XI–XX amžių rankraščių fondų trumpa apžvalga*. Sudarė V[ladas] Abramavičius. Vilnius: Laikraščių ir žurnalų leidykla, 1963, p. 189.

7 PAV. „Littauische Dainos, darunter mehrere im žemaiti[š]chen Dialekt, zum Theil mit Melodien“: Martyno Liudviko Rėzos į vokiečių kalbą versta daina. LMAVB RS, F 137-4, lap. 1v.

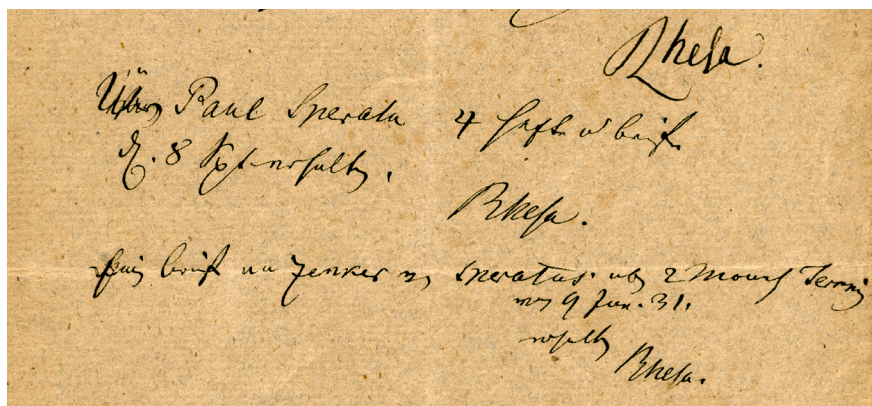
Pirmiausia atkreiptinas dėmesys į tai, kad Rėzos fonde palyginti mažai jo paties rašytų tekstų (plg. 7 pav.). Šiam fondui buvo priskirti daugiausia jo iniciatyva surinkti vokiečių–lietuvių kalbų žodynai, dainų rinkiniai, eiliuoti kūrinė-

liai, mažieji tautosakos žanrai ir istorinių dokumentų nuorašai. Iš žodynų paminėti patys vertingiausi: kol kas anoniminiais laikomi „Lexicon Lithuanicum“ ir „Clavis Germanico-Lithvana“ bei Jokūbo Brodovskio „Lexicon Germanico-Lithvanicum et Lithvanico-Germanicum“. Jie dabar jau publikuoti. Po keletą kartų paskelbta ir didžioji dauguma Rėzos archyve buvusių dainų, Donelaičio „Metai“ bei su jais susijusi korespondencija⁶¹. Mažiausiai dėmesio sulaukė istoriniai dokumentai (tai rodo ir negausūs skaitytojų įrašai panaudos lapuose), veikiausiai dėl to, kad dauguma jų ne originalai, bet nuorašai.

Šiame fonde nedaug ne tik paties Rėzos rašytų, bet ir jo nurašytų rankraščių. Tai matyti peržiūrėjus 20 dabartinių fondo saugojimo vienetų, į kuriuos sudėti istoriniai dokumentai (F 137-16–35). Rėza kažkam užsakydavo padaryti nuorašus arba kartais tik išrašus. Tai rodo kad ir tokia F 137-24 esanti informacija apie gavimą, kartu paliudijanti, jog nuorašai parengti jo užsakymu ir gali būti laikomi jo archyvo dalimi (plg. 8 pav.):

Über «←an» Paul Speratu[s] 4 Hefte u[nd] Brief || d[en] 8 Spt. erhalte[n], || Rhefa.

Ein Brief an Zenker v[on] Speratus ube[r] 2 Monath Termin[us] || von 9 Jun. 31. ||
erhalte[n] || Rhefa. (F 137-24, lap. 6r)

8 PAV. „Urkunde Bischoftu[ms] Saml.“: Martyno Liudviko Rėzos įrašai apie nuorašų gavimą. LMAVB RS, F 137-24, lap. 6r.

Nurašytuose dokumentuose dažnos Prūsijos evangelikų liuteronų vyskupų Georgo von Polentzo, Pauliaus Sperato, Johanno Polianderio, Johanno Bries-

⁶¹ Bibliografinius naujausių publikacijų aprašus žr. 1 priede.

manno ir aktyvių kunigų Peterio Zenckerio (Gdanskas), Jakobo Knatho (Neidenburgas), Georgijaus Landmesserio (Ortelsburgas), Fabiano Eckelio (Lignitzas), Johanno Amando (Karaliaučius), Stanislovo Rapolionio (Karaliaučius) bei kitų pavardės. Šie asmenys susiję su pradinio Reformacijos etapo teologinėmis diskusijomis dėl kristologijos ir Altoriaus Sakramento sampratos. Kaip rodo 1823–1830 m. publikuotas Rėzos 7-ių traktatų ciklas apie pirmuosius Reformacijos šalininkus, arba, pasak Rėzos, šventųjų apeigų reformuotojus Prūsijoje („De primis sacrorum reformatioribus in Prussia“⁶²), jų biografija ir diskusijų eiga jam buvo labai įdomi. Tyrimams reikėjo patikimų archyvinių šaltinių.

Rėzos prieraišai liudija, kad informaciją jis nuolat tikrino. Saugojimo vietoje „Sacramentarii et Anabaptist[i] 3wisch[en] Guilandin[ni] u[nd] Cnatus“ (F 137-27) esančiame Balthasaro Guilandino laiške Pauliui Speratui Rėza prirašė komentarą apie jį kaip Balthasarą Weilandą, maždaug apie 1538 m. buvusį Soldau diakonu, vėliau tapusį Karaliaučiaus Lyvenikės bažnyčios kunigu⁶³, ir nurodė informacijos šaltinius: Danieliaus Heinricho Arnoldto „Kurzgefaßte Nachrichten von allen feit der Reformation an den Lutherischen Kirchen in Ostpreußen gestandenen Predigern“ (1777) bei Michaelio Lilienthalio „Preußische Zehenden“ (1744). Rėza spėjo, kad laiškas galėjo būti rašytas apie 1531–1533 m. (lap. 1r).

Vienur kitur prie nuorašų yra nuorodų, iš kur jie kopijuoti. Saugojimo vietoje „Ungedruckte Briefe aus dem Geh. Archiv. 1531–46“ (F 137-31), kurį sudaro Pauliaus Sperato laišakai Stanislovui Rapolioniui, Johannui Briesmannui, Peteriui Zenckeriui bei Rapolionio laiškas Speratui, pirmojo laiško parašėje nurodyta, kad tai nuorašai iš Karališkajame slaptajame archyve saugomų originalų: „Aus eigenhändigen Briefen || des Königl. Geh. Archivs“.

Iš šio archyvo kopijuoti ir du Briesmanno laišakai (1530) Sembos vyskupui ir kunigaikščiui Albrechtui, dabar esantys F 137-22. Tai nurodė pats kopijuotojas dokumentų pradžioje: „Vom Original im Geheimen Archiv zu Königsberg“ (lap. 1r, 7r), be to, ir aplanke įrašyta „Briesmanniana || aus dem Geh. Archiv. || A. 1530“ (lap. [1a]). Šitame pačiame saugojimo vietoje yra ir Simono Grunau kronika „Simonis Grunouii Tolkemitani Ord. Praedicat. Monachi Cronika“ (lap. 32r–55v). Jos aplanke nurodyta, kad tai nuorašas iš archyvo: „Abſchriften

62 Apie traktatus žr. CITAVIČIŪTĖ, Liucija. Žvilgsnis į nežinomą Rėzos kūrybinio palikimo dalį. Iš RĖZA, Martynas Liudvikas. *Raštai*. T. 2: Religijotyra. Traktatai: Krikščionybės istorija Lietuvoje ir Prūsijoje. Sudarytoja Liucija Citavičiūtė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2013, p. 13–31; jų publikacijos p. 53–481.

63 Plg. komentarus apie Guilandiną: RĖZA, Martynas Liudvikas. *Raštai*. T. 2, p. 142, 190.

aus dem G. Archiv || Simon Grunau“ (lap. [32a]). Kai kurie išrašai daryti iš kronikų, saugotų Wallenrodtų bibliotekoje. Dokumento, kuris nukopijuotas be pavadinimo, pradžioje Rėza prirašė: „Cronica von dem Anfang des Deutſchen Ordens, desgl. || des Landes Preußen, Mſp. N. 42 <← fol. 42> gr. fol. Bibl. Wallen||rodt. p. 470 ſeq. || Urſprung des Lutheriſchen Aufruhrs A. 1523“ (lap. 9r). Šiame saugojimo vietoje yra dar vienos kronikos išrašai, jie daryti Karaliaučiaus miesto bibliotekoje, tik kopijuotojas čia neįrašęs signatūros: „Johann Belers Chronik fortgeſetzt vom Capf. <corr. Caſp.> || Platner. Stadt. Bibliothek Mſpt. S...“ (lap. 60r).

Publikuotuose Rėzos traktatuose archyviniai dokumentai ne tik nurodomi kaip informacijos šaltiniai, bet neretai cituojami ištisai, ypač laiškai, duodama fragmentų iš įvairių kronikų: Simono Grunau, Johannesso Freibergo, Johanno Belerio ir kitų. Prie dokumentų paprastai pateikiama ir jų saugojimo vieta – Karališkasis slaptasis archyvas, Wallenrodtų biblioteka, Karaliaučiaus miesto biblioteka (prie šios kartais duodamos ir signatūros)⁶⁴.

Rašydamas apie Prūsijos Bažnyčios istoriją, Rėza itin dažnai rėmėsi Freibergo kronika „Preußiſche Chronick“⁶⁵, kurioje pasakojama apie Vokiečių ordino magistrų bei vyskupų santykius ir daug dėmesio skiriama Reformacijai. Saugojimo vienetą „Aus der Cronicka des Johannes Freybergk“ (F 137-18) sudaro fragmentai, apimantys 1474–1552 m. įvykius (iš viso 18 lapų išrašų *in folio*). Kronika buvo vertinama ir ankstesnių autorių, žinoma Kasparui Hennenbergeriui (1529–1600), Christophorui Hartknochui (1644–1687)⁶⁶, Ludwigui von Baczko (1756–1823)⁶⁷. Pažymėtina, kad Rėza šia kronika rėmėsi dar iki ją išleidžiant. Ji pradėta leisti tik 1846 m. Friedricho Adolfo Meckelburgo. Skelbdamas dalį, apimančią 1511–1520 m. įvykius, šaltinį jis aprašė kaip Karaliaučiaus miesto bibliotekoje saugomą, oda įrištą 478 lapų rankraštį *in folio*, kuriame paskutiniai

64 RĖZA, Martynas Liudvikas. *Raštai*. T. 2, p. 82–87, 92–98, 103–108, 113–128, 133–135, 142–143, 156–158, 164–166, 188–189 ir kt.

65 Plg. RĖZA, Martynas Liudvikas. *Raštai*. T. 2, p. 83, 107, 134 ir kt. Ši kronika laikoma viena didžiausių XVI a. I pusėje Karaliaučiuje parašytų kronikų apie Vokiečių ordino ir Prūsijos Kunigaikštystės istoriją (LUKŠAITĖ, Ingė. Freybergijaus kronika. Iš *Mažosios Lietuvos enciklopedija*. T. 1. Vilnius: Mažosios Lietuvos fondas, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, p. 400–401).

66 Hartknochas nurodė, kad ji saugoma Karaliaučiuje, Senamiesčio rotušėje (HARTKNOCH, Christophor. *Alt- und Neues Preußen Oder Preußiſcher Hiſtorien* [...] Franckfurt und Leipzig: In Verlegung Martin Hallervorden / Buchhändlern in Königsberg. Druckts Iohann Andreæ. Anno M DC LXXXIV, S. b3r).

67 BACZKO, Ludwig von. *Gefchichte Preußens von Ludwig von Baczko*. Erfter Band. Königsberg: bey Gottlieb Leberecht Hartung, 1792, S. XV.

10 lapų rašyti kito asmens⁶⁸. Taigi Rėzai reikalingi fragmentai buvo išrašyti iš rankraščio ar rankraščių, saugotų Karaliaučiaus miesto bibliotekoje⁶⁹.

Rėzos fondo makrostruktūra, sudaryta iš kalbinių, tautosakinių, literatūrinių ir istorinių rankraščių, atrodo aiški, tačiau mikrostruktūra, t. y. pačių saugojimo vienetų suformavimas, kelia nemažai problemų. Jau minėta, kad kai kurie senieji vienetai galėjo būti iširę ar išskaidyti, o, perskirstant dokumentus, mažai kur išliko senoji signatūra ir senasis pavadinimas (paprastai tik prie pirmosios vienete buvusios bylos ar dokumento). Nustatyti, ar išliko visas vieneto turinys, kartais padeda iki Antrojo pasaulinio karo padaryti jų aprašai. Jie padidina ir galimybes ieškoti Rėzos archyvui priklausiusių šaltinių, sužinoti defektų atsiradimo laiką. Panaudos istorija įdomi, bet šiuokart verta paminėti tik kelis atvejus, padėjusius susieti dabartinius saugojimo vienetus su senaisiais ir įvertinti, ar išlikę visi juos anksčiau sudarę dokumentai.

Atliekant rekonstrukciją paaiškėjo, kad iš PStAB saugojimo vieneto Msc. C 37 8° buvo suformuoti du: pradžia pateko į F 137-7, o pabaiga – į F 137-5. Abu dabar Rėzos fonde, ankstesnė signatūra nė viename neišlikusi. Vienete F 137-7 yra senasis popierinis viršelį, kuriame matyti antspaudas „PREUSSISCHES STAATSARCHIV IN KÖNIGSBERG“ ir įrašas „Blatt 1–155“. Lapų nuoroda orientuoja į tai, kad senasis vienetas buvo didesnis. Dabartinį sudaro tik 104 lapai, taigi į jį sudėti ne visi rankraščiai. Tokią išvadą leidžia daryti ir vieneto aprašas, 1935 m. paskelbtas Mykolo Biržiškos (1882–1962) rinkinyje „Liudo Rėzos Dainos“ (1935)⁷⁰.

Biržiška žinojo, kad Prūsijos valstybiniame archyve yra dainų iš rankraštinio Rėzos palikimo. Informacijos šaltiniai jam buvo Nesselmanno pratarinė leidinyje „Littauische Volkslieder“ (1853) ir Franzo Oskaro Tetznerio (1863–1919) bei Helene'ės Tetzner (1872–?) straipsnis rinkinyje „Dainos. Litauische Volksgefänge“ (1897)⁷¹. 1929 m. vasarą atostogaudamas Palangoje ir tarpininkaujamas brolio, Lietuvos universiteto bibliotekos direktoriaus Vaclovo Biržiškos (1884–1956), jis mėnesiui gavo tris saugojimo vienetus: Msc. 36 8°,

68 MECKELBURG, A[dolf]. Chronik des Iohannes Freiberg. *Neue Preußische Provinzial-Blätter*, 1846, Bd. 1–6, S. 54–70, 133–150, 208–225, 280–296, 368–384. 1848 m. atskira knyga jis publikavo 1511–1560 m. laikotarpį.

69 Jų buvo keletas, žr. *Handschriften-Katalog der Stadtbibliothek Königsberg i. Pr.*, S. 29–30, 84; pateiktos tokios signatūros: S 25. fol., S 27. fol., S. 46. I. fol.

70 *Liudo Rėzos Dainos pirmojo lietuviško dainyno III leidimas I dalis M. Biržiškos spaudai parengta*. Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto Humanitarinių Mokslų Fakulteto leidinys, 1935, p. VIII.

71 *Liudo Rėzos Dainos pirmojo lietuviško dainyno III leidimas I dalis*, p. XV.

Msc. 37 8° ir Msc. 175 4^o72. Kiekvieną jų, sudarytą iš atskirų dainų ir eiliuotų kūrinių rinkinėlių, Biržiška išsamiai aprašė pirmoje leidinio „Liudo Rėzos Dainos“ dalyje (1935)⁷³, o antroje (1937) paskelbė iki tol dar nepublikuotų dainų, pateikė jų sąrašus⁷⁴.

Aprašydamas Msc. C 37 8°, Biržiška iš pradžių paminėjo Pilupėnų precentoriaus Enriko Budriaus⁷⁵ 1820 m. laišką Rėzai su dainele, Pilkalnio kantoriaus Kristijono Gotlybo Milkaus poemėlę „Pilkainis“, įvairių asmenų atsiųstus dainų rinkinėlius, tarp kurių buvo 17 dainų iš Bilviečių⁷⁶, 24 dainos, užrašytos Plybiškės klebono Zygfrydo Ostermejerio, 23 dainos iš Pilkalnio parapijos ir kt.⁷⁷ Jie dabar yra saugojimo vienetė F 137-7: jis iš tiesų prasideda Budriaus laišku su dainele „Žwirblytis“ (lap. 1r–2v), toliau eina „Pilkainis“ (lap. 5r–12v), rinkinėlis „Kelios Dainos Bilwieczų Lietuwninkų dainotos“ (lap. 13r–21v), Zygfrydo Ostermejerio rinkinėlis „Dainos“ (lap. 71r–83v; yra įrašas „Ostermejer Plib.“) ir jo užrašytų patarlių rinkinėlis (lap. 84v–88v)⁷⁸. Dabartinis vienetas baigiasi dainų rinkinėliu „Kelios Dainos Letuwninkų Pilkalnų Parapioje gėdijamos. Surašytos pirmoje Dienoje Augušto 1819.“ (lap. 95r–104v).

Pagal Biržiškos 1935 m. aprašą, Msc. C 37 8° tuo nesibaigė. Tolesnė rankraščių seka turėjo būti tokia:

XIV 1827 m. Budriaus laiškas Rėzai (be dainų), XV lapelis su eilėraščiu Dywnasis Karalau, XVI lyg ne lietuvių surašytos 6 dainos, XVII *Ostermejerio jun.* (bene Laukiškių precentorio) lapelis su giesme Ateik tu, šviesa Dieviška, XVIII 1821 m. Budriaus laiškas Rėzai ir bemaž neišskaitomos Rėzos pastabos, dainų vertimai ir pan., XIX nežinia katro Ostermejerio, plyviškėno ar laukiškėno, lapelis su Tave mes garbinam, XX Tris labai gražos Lietuwiszkos Aries (Isz wokisszkų Kalbų lietuwiszkay perwerstos ir Lietuwninkų Jauniems ant Passilinksminojimo iszdūtos) su prirašytu eilėraščiu ir daina, XXI

72 Ten pat, p. XV. Biržiška signatūras nurodo be raidžių. VM duotos tokios: Msc. C 36 8°, Msc. C 37 8°, Msc. B 175 4°.

73 Ten pat, p. VIII–IX.

74 *Liudo Rėzos Dainos. Pirmojo lietuviško dainyno 2 dalis M. Biržiškos spaudai parengta.* Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto Humanitarinių Mokslų Fakulteto leidinys, 1937, p. III–X.

75 Enrikas Budrius (1783–1852) gimė Gastų kaime netoli Tilžės, dirbo Pilupėnuose precentoriumi. Rėzai siuntė eilėraščius ir liaudies dainas, jas rinko ir po Rėzos mirties, publikavo periodinėje spaudoje (JOVAIŠAS, A[lbinas]). Lietuvių liaudies dainos L. Rėzos archyvine palikime, p. 365–367).

76 *Bilviečiai* – senesnė *Bildviečių* (vok. *Bilderweitschen*; Stalupėnų aps.) forma.

77 *Liudo Rėzos Dainos pirmojo lietuviško dainyno III leidimas I dalis*, p. VIII.

78 Išimtis – kito asmens prirašyta patarlė (lap. 87v–88r) ir daina (lap. 88v).

Landszturmo – Giesmė (Piktupėnų kleb. Hassensteino 3 eilėraščiai), XXII Šilutės aps. Peilės muižės (Feilenhof) dvarininko (1836 m. Klaipėdos burmistro, 1870–1880 m. Prūsų seimo atstovo) *Ern. Vil. Beerboohmo* 1835–1839 m. laiškai Rėzai, žodžių rinkiai «corr. rinkiniai», dainos⁷⁹.

Šie Biržiškos suminėti laiškai ir kūriniai dabar randami kitame Rėzos fondo saugojimo vienetu – F 137-5. Jokių proveniencijos ženklų jame nėra, todėl turinio sutapimas su Biržiškos aprašu – pagrindinis požymis, leidžiantis susieti dabartinį F 137-5 su senuoju Msc. C 37 8°. Tiktai dabartinis prasideda ne Budriaus laišku, o giesmė „Tawę mes garbinam“ su spausdintu vokiškos giesmės tekstu „Herr Gott! dich loben wir“ (lap. 1r–4r; lap. 1r įrašyta „Ofter“ = „Ofter[meyer]“). Budriaus laiškas (1827) eina šiek tiek toliau (lap. 6r–7v). Čia yra ir eilėraštis „Dywnafis Karaliau“ (lap. 8r–8v), ir giesmė „Ateik tu, Szwiefła Diewiśka“ (lap. 17r–18v; su įrašu dešiniajame kampe „Ofterm jun Z.“), ir spausdinta „Landšturmo giesmė“ (lap. 25r–30r; joje 3 kartus rašalu įrašyta „Pf. Haffenstein“, „Haffenstein“⁸⁰), ir kiti Biržiškos nurodyti kūriniai. Vienetas baigiasi Ensto Vilhelmo Berbomo⁸¹ laiškais, žodžių rinkiniais ir dainomis (lap. 31–45v).

Visi šie požymiai liudija, kad iš vieno PStAB saugojimo vieneto LMAVB suformuoti du:

PStAB: Msc. C 37 8°	Litauische Dainos Geschichte der Hs.: aus dem Nachlass L. Rhesas. Litauische Dainos Von verschiedenen Seiten an L. Rhesa mitgeteilt.
LMAVB RS: F 137-7 [7. LR-I]	[Lietuvių dainos, eiliuoti kūriniai, patarlės, laiškas Liudvikui Rėzai.] ◇ XIX a. I pusė, liet., vok., [1] 104 lap., 21×18 ir mažesnis.
LMAVB RS: F 137-5 [5. LR-I]	[Lietuvių dainos, giesmės, laiškai Liudvikui Rėzai su dainomis, žvejybos terminais ir retesniais lietuviškais žodžiais, užrašytais Klaipėdoje ir Rusnėje 1828–1839 m.] ◇ XIX a. I pusė (1821–1839), liet., vok., 45 lap., 27×21 ir mažesnis.

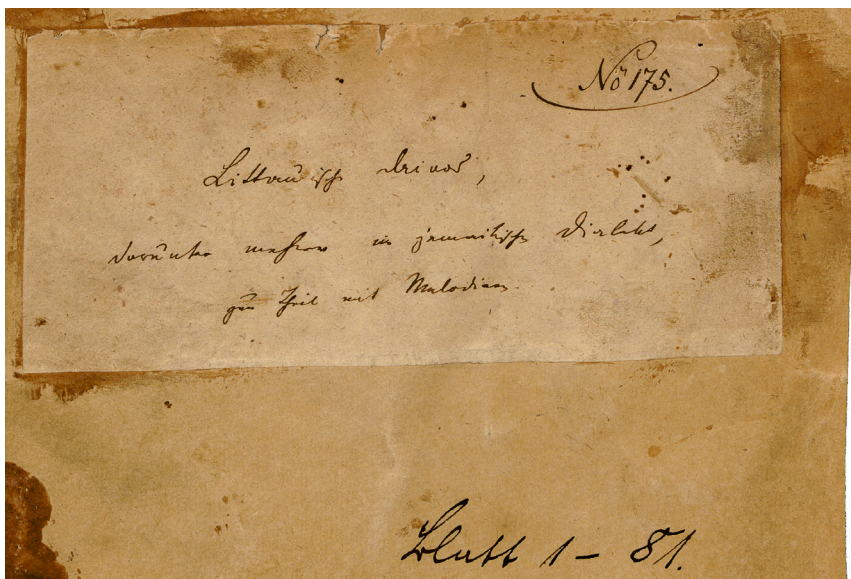
79 *Liudo Rėzos Dainos pirmojo lietuviško dainyno III leidimas I dalis*, p. VIII.

80 Kristupas Danielius Hasensteinas (Christoph Daniel Hassenstein, 1756–1821) kunigavo Piktupėnuose 1792–1821 m., padėjo Rėzai rengti *Dainas* (1825) ir 1824 m. Biblijos leidimą.

81 Ernstas Vilhelmas Berbomas (Ernst Wilhelm Beerbohm, 1786–1865) siuntė Rėzai dainas ir kitą lituanistinę medžiagą po to, kai išėjo *Dainos*. Gimė ir gyveno Klaipėdos krašte, buvo įsigijęs Peilės Muižės (vok. *Feilenhof*) dvarą netoli Ventės. 1836–1840 m. buvo Klaipėdos burmistras (JOVAIŠAS, A[ibinas]. Lietuvių liaudies dainos L. Rėzos archyvine palikime, p. 9–12, 372).

Atkreiptinas dėmesys dar ir į tai, kad šiek tiek skiriasi ir kūriniių įrišimo tvarka. Be to, dabartiniame F 137-5 esanti „Nauja Geddėjimo Giesmė“ (lap. 23r-24v) pagal Biržiškos aprašą buvo viduryje, taigi turėjo patekti į F 137-7. Tai liudija, kad senasis saugojimo vienetas buvo iširęs ar išformuotas, o įrišant šiek tiek pakito ir kūriniių eiliškumas.

Antrą iš Karaliaučiaus gautą saugojimo vienetą – Msc. B 175 4° – Biržiška aprašė kaip 162 puslapių rinkinį „Littauische Dainos, darunter mehrere im žemaitischen Dialekt, zur Theil mit Melodien“, sudarytą iš 15 rinkinelių, kuriuose yra ir dainų, ir eilėraščių, ir giesmių. Tai dabartinis saugojimo vienetas F 137-4. Jame išlikusi ir senoji signatūra „Nō 175.“⁸², ir pavadinimas „Littauische Dainos, darunter mehrere im žemaitischen Dialekt, zum Theil mit Melodien“, tačiau nesutampa lapų skaičius: senojo vieneto apimtį rodo įrašas „Blatt 1-81“ (plg. 9 pav.), o dabartinis turi 75 lapus.

9 PAV. „Littauische Dainos, darunter mehrere im žemaitischen Dialekt, zum Theil mit Melodien“: PStAB signatūra „Nō 175.“ ir lapų nuoroda. LMAVB RS, F 137-4, lap. 1a.

82 Jis, beje, archyvo bibliotekoje turėjo stovėti šalia jau minėto rankraščio „Historische Nachricht von der littauischen Bibel“, kurio signatūra buvo Nō 176.

Rinkinys prasideda dešimties dainų rinkinėliu „Deszintis Dainų Žemaičių“ (lap. 1r–5v) ir baigiasi Rėzos 81 eilutės hegzametru Karaliaučiaus universiteto Lietuvių kalbos seminaro šimtmečiui „Szimtūs jau metūs Saulėle tekejo ir leido!“ (lap. 74r–75v). Būtent tokią jo pradžią ir pabaigą buvo nurodęs Biržiška. Iš esmės atitinka ir dainų rinkinėlių aprašai⁸³, todėl lapų nesutapimas šiuo atveju nereikšmingas – paklaida atsirado dėl to, kad LMAVB nesunumeruoti 6 tušti lapai.

Biržiška buvo nurodęs, kad trečiąjį saugojimo vienetą – Msc. C 36 8° – sudaro 482 puslapiai, jame yra keli dainų rinkinėliai, kai kurios dainos su vertimais į vokiečių kalbą⁸⁴. Puslapių apimtis atitinka dabartiniame F 137-6 esantį dainų rinkinį „Dainos“ (pagal LMAVB foliaciją jį sudaro 244 lap.). PStAB signatūra joje neišlikusi, tik antspaudas „PREUSSISCHES STAATSARCHIV IN KÖNIGSBERG“, išspausť senajame popieriniame viršelyje, ir įrašas „Seite 1–482“. Šių duomenų kartu su Biržiškos aprašu pakanka F 137-6 laikyti asmeninio Rėzos archyvo dainų rinkiniu, PStAB turėjusiu signatūrą Msc. C 36 8°.

Biržiška nebuvo gavęs Msc. A 137 2°, nes jo ne tik neaprašė, bet ir nepasinaudojo tautosakine medžiaga. Jis minėjo, kad iš Karaliaučiaus gautuose vienetuose neranda Tetznerio nurodytų dainų⁸⁵, iš kurių 17 buvo užrašęs Aulavėnų kunigas Hertelis⁸⁶, 8-ias Karklės krautuvininkas Švederskis⁸⁷ ir 5-ias Šilutės mokytojas Reimanas⁸⁸. Hertelio dainos yra dabartiniame F 137-8 (lap. 1r–8r), taigi jis, nors ir neturi proveniencijos ženklų, identifikuotinas kaip Msc. A 137 2°. Vis dėlto senasis saugojimo vienetas iki dabar išlikęs ne visas. Jį 1921 m. Karaliaučiaus archyve matė kalbininkas Kazimieras Būga (1879–1924) ir išsirinko iš jo daugiau duomenų, negu galima rasti dabartiniame. Būga paminėjo ir 8-ias Švederskio dainas. Medžiagą iš senųjų rankraščių ir knygų jis rašėsi iš sąsiuvinius. Devyni sąsiuviniai, vadinami „Išrašais iš Karaliaučiaus archyvų, rankraščių ir knygų“, dabar saugomi Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje (VUB RS: F 1-D415), įrašti į vieną 237 puslapių knygą (toliau – BgI)⁸⁹. Šeštame sąsiuvinyje yra signatūra „Msc.

83 *Liudo Rėzos Dainos pirmojo lietuviško dainyno III leidimas I dalis*, p. VIII, p. XVIII–XIX.

84 Ten pat, p. VIII.

85 Ten pat, p. IX.

86 Jonas Frydrichas Hertelis (Johann Friedrich Hertell, 1769–apie 1840) – Aulavėnų (Įsruties aps.) kunigas.

87 Jonas Kristlybas Švederskis (Johann Christlieb Schwedersky, 1789–1855) – Karklės krautuvininkas.

88 Kristijonas Reimanas (Christian Reimann, 1801–po 1835) – Šilokarčemos (dab. Šilutė) mokytojas.

89 BŪGA, Kazimieras. *Prof. Kaz. Būga. Išrašai iš Karaliaučiaus archyvų, rankraščių ir knygų*.

137 A^{fol.} (Litthauische Volkslieder)“ ir informacija apie Švederskio rinkinį: „25 psl. Acht Litthauische Volks=Lieder gesammelt || von Krämer Schwederskij aus Karkeln“ (BgI VI 129). Iš čia Būga nusirašė po vieną pirmos ir antros dainos posmą, 2 brūkšneliais pabraukdamas tarmines formas:

N1 (dainos). Ar noliēkfi ... nu muna Mergites. Grefzkis szenai szirdužite, afz tawo Pirmasis, adouk munnie Auksa Žieda. per žali Beržina	N ^o 2. psl. 26 Jus mudwes ne fugaufit. Megftifu Tinkla nug žalie <u>Silka</u> Ar Tuodu buwa du Gaigaleliu? ar du Baltu <u>Baticzu</u> <corr. <u>Zaficzu</u> >?
--	---

Dabartiniam F 137-8 Švederskio užrašytų dainų nebėra ir tai leidžia teigti, kad PStAB Msc. A 137 2° iki mūsų dienų išliko ne visas. Nėra jame ir mokytojo Reimano užrašytų dainų⁹⁰. Vienetas veikiausiai buvo neįrištas, todėl dalis lapų pasimetė. Aštuonias dainas su melodijomis pavyko rasti kitame LMAVB RS fonde – „Mažosios Lietuvos aktų kolekcija“ (F 228-1792), bet prie jų nėra užrašytojų pavardžių⁹¹. Lapuose *in folio* matyti senosios foliacijos žymių: skaičiai 38 ir 39. Atliekant rekonstrukciją, šis fragmentas priskirtas PStAB: Msc. A 137 2°. Kitur priskirti jo ir negalima, nes tai vienintelis VM užfiksuotas saugojimo vienetas *in folio* su dainomis (ir dar su melodijomis):

PStAB: Msc. A 137 2 ^o	Litauische Volkslieder Geschichte der Hs.: aus dem Rhesas Nachlass. 1. Litauische Volkslieder Zum Teil mit Melodien und zum Teil in deutscher Übersetzung.
LMAVB RS: F 137-8 [8.LR-I]	[Litauische Volkslieder. Zum Teil mit Melodien und zum Teil in deutscher Übersetzung.] ◇ 1827–1828, liet., vok., 30 lap., 36×22 ir mažesnis.
LMAVB RS: F 228-1792	[Litauische Volkslieder. Zum Teil mit Melodien und zum Teil in deutscher Übersetzung.] ◇ XIX a., liet., 2 lap., 35,5×20,5.

*Išrašai daryti 1921 m. Iš prof. K. Būgos archyvo 100 Nr.; VUB RS, F 1-D415 (faksimilių ir perrašų fragmentų paskelbta: ZUBAITIENĖ, Vilma. *Neišlikusių XVIII amžiaus Mažosios Lietuvos rankraštinų žodynų fragmentai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2009, p. 128–131; apie sąsiuvinį turinį žr. p. 7–19).*

⁹⁰ Jų nerado ir Albinas Jovaišas 1964 m. leisdamas rinkinį, sudarytą iš Rėzos archyve buvusių dainų, žr. JOVAIŠAS, A[lbinaš]. Lietuvių liaudies dainos L. Rėzos archyvine palikime, p. 12.

⁹¹ Panaudos lapas parengtas 1976 m.

Tokie iki Antrojo pasaulinio karo paskelbti saugojimo vienetų ir juose buvusių rankraščių aprašai – labai svarbi informacija norint įvertinti, ar išliko ne tik patys vienetai, bet ir visa juos sudariusi medžiaga. Tačiau tokių aprašų palyginti nedaug.

Prie senųjų saugojimo vienetų, kurių medžiaga Lietuvoje buvo padalyta į kelias dalis ir įrišta atskirai, pridėtinas ir PStAB Msc. B 173 4°, VM įvardytas kaip „Varia Littuanica. Zumeist geistliche Lieder, Übersetzungen deutscher Gedichte und dergleichen mehr“. Pavadinimas liudija, kad jame visų pirma buvo lietuviškų giesmių. Jų dabar randame dviejuose Rėzos fondo saugojimo vienetuose: 1) „A. Giefmes. apie bufonti Sudą beį apie Amziū Amži, kiekvienam atlyginnanti <←atlyginnat> Von Nr: 770 bis 779“ (F 137-2); 2) „A. Lieder Aus dem Erften Theil des Neuen Gefangbuchs die sich im lithauifchen Gefangbuch noch nicht befinden“ (F 137-3). Ir viename, ir kitame yra Zygfrydo Ostermejerio rašytų ir taisytų giesmių, ypač daug F 137-3, kur yra ir pavardė „Oftermeyer“ (lap. 15v, 28r). Šių giesmių rašysena sutampa su dainomis, patarlėmis ir priežodžiais, esančiais F 137-7, kur nurodyta, kad užrašė Ostermejeris iš Plybiškės: „Oftermejer Plib.“ (lap. 71r–88r)⁹². Visa tai sudaro prielaidą du LMAVB vienetui – F 137-2 ir F 137-3 – sieti su tuo pačiu PStAB Msc. B 173 4°, juo labiau kad VM tėra tik šis vienas su Rėzos palikimu susijęs saugojimo vienetas *in quarto*, kuriame nurodyta buvus lietuviškų giesmių.

Negana to, senojo saugojimo vieneto pavadinimas leidžia manyti, kad jį sudarė ne tik lietuviškos giesmės, bet ir vokiškų eiliuotų kūrinių vertimai į lietuvių kalbą. Trijų religinės tematikos kūrinių, verstų į lietuvių kalbą, fragmentas rastas „Borussicos“ fondo vienetu F 15-333. Pirmasis eilėraštis „Garbinkim Dieva, Sutwėrtoji mufu Macninga“ yra tik lietuvių kalba (nors nurodytas ir vokiškas pavadinimas „Lobe den Herrn, den mächtigen König der Ehren“), o daina „Tu Diewe, jau manne mylejei“ („Der Du mit Liebe meiner Nachteiß, eh ich das Licht der Sonne fah“)⁹³ ir eilėraštis „Jezumi fšimm’j Swiete traukfū“ („Laffet nur mit Jefu ziehen“) pateikiami ir vokiškai, ir lietuviškai. Šiame fragmente, atrodo, yra Gotfrydo Ostermejerio (Gottfried Ostermeyer, 1716–1800) taisymų⁹⁴.

Šitam pačiam senajam saugojimo vienetui priskiriamas ir dviejų eiliuotų kūrinių fragmentas, dabar sudarantis Rėzos fondo vienetą F 137-9. Vienas

92 Jo rašysena skiriasi nuo sūnaus Laukiškos precentoriaus Zygfrydo Gustavo Ostermejerio, kurio giesmė „Ateik tu, Szwieja Diewiŝka“ pasirašyta „Ofterm jun Z.“ (LMAVB RS, F 137-5, lap. 17r–18v).

93 Daina turi vokišką pavadinimą „Lied eines Chriŝten an ŝeinem Geburts=Tag“.

94 „Tu man dawe Mokytojus (→:/:Gimdytojus/, || Manne mielay mokinnanczus (→:/:auginnanczius/“ (LMAVB RS, F 15-333, lap. 18r).

iš jų „Anfai Kulliks fu Spragilu Per Žiemą prisfiwargt turrėjo“ – Christiano Fürchtegotto Gellerto pasakėčios „Der junge Drescher“ vertimas į lietuvių kalbą, vertėjas – Kristijonas Gotlybas Milkus⁹⁵. Antrasis kūrinėlis „Kaip kittą Kart koks Pons kellāwo Žemmės mattyti fwētimas“ prasideda iškart po pasakėčios (verstoje lapo pusėje), jis rašytas to paties asmens.

Priimant sprendimą dėl visų šių eiliuotų kūrinėlių susiejimo su PStAB Msc. B 173 4°, atsižvelgta ne tik į tematiką bei žanrą, bet ir į tai, kad tokie maži (4 ir 5 lapų) lietuviški fragmentai PStAB negalėjo sudaryti savarankiško saugojimo vieneto. Jie turėjo būti didesnio dalis, o toks VM tik vienas – tik Msc. B 173 4°. Įvertinus visa tai, rekonstruojama tokia senojo vieneto sudėtis:

PStAB: Msc. B 173 4 ^o	Varia Littuanica Geschichte der Hs.: Aus L. Rhesa's Nachlass. 1. Varia Littuanica Zumeist geistliche Lieder, Übersetzungen deutscher Gedichte und dergleichen mehr.
LMAVB RS: F 137-2 [2.LR-I]	A. Giefmes. apie bufontį Sudą beį apie Amziū Amži, kiekvienam atlyginnanti <atlyginnat> Von Nr: 770 bis 779. ◇ XVIII a. pab. – XIX a. pr., liet., 18 lap., 22×18,5 ir mažesnis.
LMAVB RS: F 137-3 [3.LR-I]	A. Lieder Aus dem Erften Theil des Neuen Gefangbuchs die sich im lithauifchen Gefangbuche noch nicht befinden. ◇ XVIII a. pab. – XIX a. pr., liet., vok., 29 lap., 22×18,5.
LMAVB RS: F 15-333 [333.MLF-LXXXVII]	[Übersetzungen deutscher Gedichte.] ◇ XVIII a. pab. – XIX a. pr., 3 vienetai: 1-as liet., 2-as ir 3-ias vok. ir liet., 4 lap. (17r–20v), 20,5×18.
LMAVB RS: F 137-9 [9.LR-I]	1. [Milkus Kristijonas Gotlybas.] Anfai Kulliks fu Spragilu Per Žiemą prisfiwargt turrėjo. ◇ XIX a., liet., 3,5 lap. (1r–3r); 21×18. 2. Kaip kittą Kart koks Pons kellāwo Žemmės mattyti fwētimas. ◇ XIX a., liet., 1,5 lap. (3v–4v), 21×18.

LMAVB atskirai buvo įrašami ir nedideli archyvinių dokumentų nuorašai (apie tai žr. 3 sk.), tad, formuojant Rėzos fondą, laikytasi nuostatos sudaryti mažesnės apimties ir vientisesnės tematikos saugojimo vienetus, o galbūt sudaryti ir daugiau vienetų turintį fondą.

⁹⁵ SIDABRAITĖ, Žavinta. Christiano Gottliebo Mielcke's „Kūlikas“ – klasicistinio vertimo pavyzdys. *Archivum Lithuanicum*, 2004, t. 6, p. 117–130.

3.2. LMAVB RS: FONDAS „BORUSSICA“. Atliekant rekonstrukciją paaiškėjo, kad palyginti daug asmeniniam Rėzos archyvu priklausių rankraščių pateko į fondą „Borussica“. Jame rasti 25 saugojimo vienetai, kuriuose yra požymių apie sąsajas su Rėzos archyvu.

Rankraščių rinkinys „Borussica“, arba Mažosios Lietuvos fondas, sudarytas iš rankraščių, kurie taip pat rasti Karaliaučiaus krašte per Povilo Pakarklio vadovautas ekspedicijas ir 1946 m. perduoti bibliotekai⁹⁶. Šį fondą nuo 1949 m. tvarkė Vincas Kaminskas (1908–1968). Jis buvo išsilavinęs žmogus, mokėjo vokiečių kalbą⁹⁷, todėl jo parengti panaudos lapai gana informatyvūs, nurodyta senoji signatūra, aprašytas senasis įrišas, pateikta duomenų apie rankraščių publikacijas ir jų autorius. 1951 m. fondą tvarkė dar ir Jonas Šiožinsys, o likusi dalis baigta 1977 m. Onos Matusevičiūtės. Fondą dabar sudaro 475 vienetai.

Svarbu tai, kad fonde „Borussica“ yra ne tik nuorašų, bet ir **Rėzos autografo** – tiek stambesnių veikalų, tiek pavienių rankraščių: paskaitų, pranešimų, užrašų. Pats didžiausias iš jų – visuotinei Bažnyčios istorijai skirtas 537 lapų (1 074 puslapių, 21 × 18,5) veikalas *in quarto*, parašytas vokiškai (plg. 10 pav.).

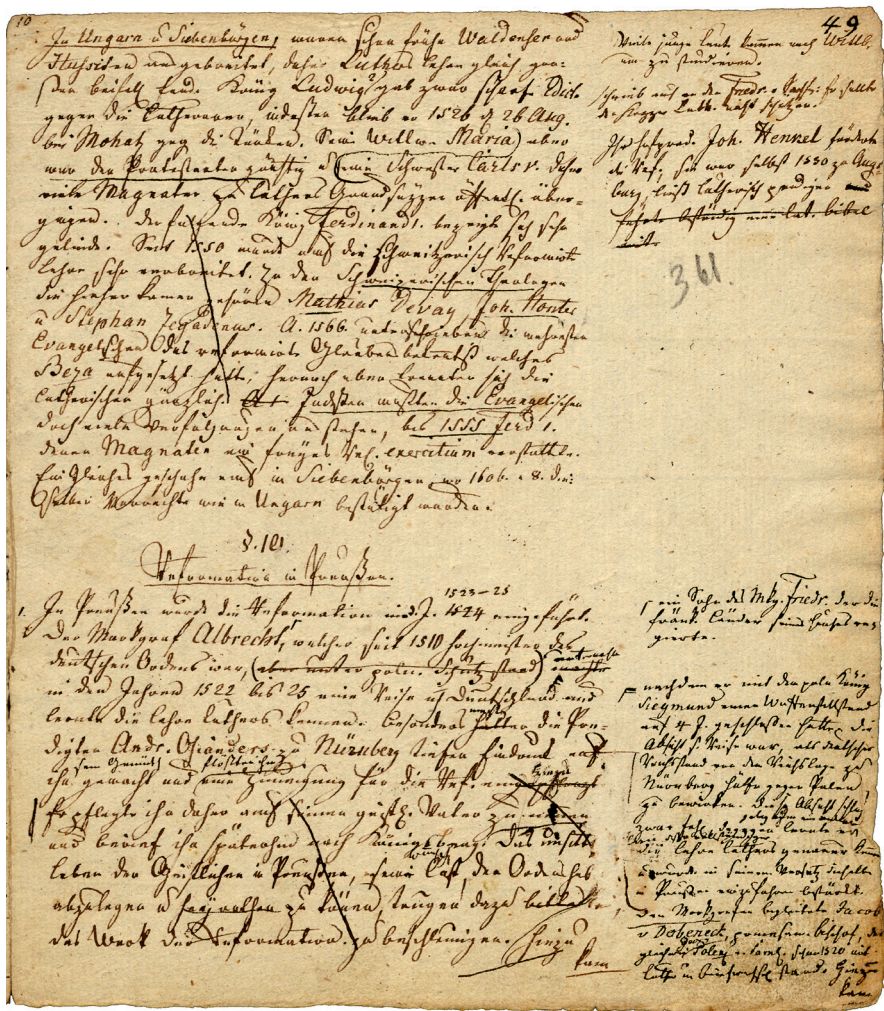

10 PAV. Martyno Liudviko Rėzos veikalas „Kirchengeschichte“: lipdėje ant nugarėlės PStAB signatūra „Msc. 141. 4°“. LMAVB RS, F 15-219.

⁹⁶ *Rankraščių rinkiniai*, p. 48–50.

⁹⁷ Bendradarbių grupė. Neišblės atminimas [Vincio Kaminsko nekrologas]. *Bibliotekų darbas*, 1968, Nr. 12, p. 36.

Veikalas be antraštinio lapo, pirmoji antraštė – „Zustand der Religionswissenschaft || in den 3 ersten Jahrhunderten“. Sąlygiškai čia vadinamas „Kirchengeschichte“ (taip pavadintas VM) (F 15-219; PStAB: Msc. B 141 4°). Rankraščio kilmę, kartu ir autorystę liudija proveniencijos ženklai: įrašas rašalu lipdėje ant nugarėlės „Msc. 141. 4°“; įrašas rašalu pirmame aplanke (lap. 1r)

11 PAV. Martyno Liudviko Rėzos veikalas „Kirchengeschichte“. LMAVB RS, F 15-219, lap. 361r.

„Nė 141.“ ir įrašas pieštuku „S. 39“; trečiame aplanke (lap. 263 ir 329), padarytame iš perkirpto laiško, išlikusi dalis įrašo rudu rašalu „dem || [Confistor]ialrathe Doctor u[n]d Profesfor || Rhefa || hier“ (lap. 329r; žr. ir Vinco Kaminsko aprašą panaudos lape) ir pusė raudono lako antspaudu su skydo vaizdu (lap. 263v); rankraštyje yra du įrašai su pavarde „D. Rhefa“; „Dr. Rhefa“ (lap. 400v). Autorystę patvirtina, žinoma, ir rašysena. Tai Rėzos, kaip visuotinės Bažnyčios istorijos tyrėjo, kūrinys, rašytas ne vienus metus, taisytas ir pildytas (plg. 11 pav.).

Vėliausia tekste pastebėta data – 1839-ieji, taigi pildytas faktiškai iki gyvenimo pabaigos. Nemažai informacijos pateikta ir atskiruose lapuose. Rankraštis neįrištas, lankai ir pavieniai lapai sudėti į 8 popierinius aplankus (pirmo aplanke išlikęs tik pirmas lapas), kai kurie lankai susiūti. Nors VM jo žanras įvardytas kaip paskaitų rankraštis, tačiau jis laikytinas ne tik pedagoginiam darbui reikalinga priemone, bet ir moksliniu tyrimu, galbūt rengtu spaudai, bet iki galo neparengtu. Tai didžiausias šiomet rastas Rėzos rankraštis.

12 PAV. Martyno Liudviko Rėzos veikalas „Über die Evangelien des Markus und Johannes“. LMAVB RS, F 15-386.

Dar vienas stambus autografas (336 lapų, 21 × 18,5) – Evangelijų pagal Joną ir Morkų tyrimas (F 15-386; PStAB: Msc. B 142 4°). Šis veikalas taip pat be antraštinio lapo (pirmoji antraštė „Das Evangelium Johannis || Einleitung“), taigi ir čia nepaliudytas nei autorius, nei pavadinimas (plg. 12 pav.). Neiškusi ir senoji signatūra. Pagrindiniai požymiai, pagal kuriuos šaltinis laikomas Rėzos

veikalu „Über die Evangelien des Markus und Johannes“ – rašysena, tematika ir, žinoma, autoriaus bei pavadinimo nuoroda VM. Rankraštis neįrištas, susideda iš susiūtų ir nesusiūtų lakštų bei pavienių lapų. Į jį įterptas ir 4 lapų pranešimas apie Didžiosios Britanijos Biblijos draugijos misijinę veiklą. Nors rankraštis *in folio*, bet jis perlenktas per pusę ir patekęs tarp rankraščių *in quarto*.

Veikalas rodo gerą teologinį ir filologinį Rėzos išsilavinimą (plg. 13 pav.), čia išsamiai aprašomi tyrimo metodai, nuolat remiamasi teorine literatūra – garsaus Naujojo Testamento teksto kritiko Johanno Jakobo Griesbacho (1745–1812), religijotyrininkų ir filosofų Friedricho Danielio Ernsto Schleiermacherio (1768–1834), Johanno Gottfriedo Herderio (1744–1803) veikalais (lap. 160v, 162r–163v). Rėzos kaip Biblijos tyrėjo kompetenciją liudija gebėjimas skaityti Biblijos šaltinius senosiomis kalbomis.

„Borussicos“ fondas saugo dar vieną Rėzos kūrybinių interesų liudijimą – prancūzų poeto ir literatūros teoretiko Nicolas Boileau-Despréaux (1636–1711) kūrybos tyrimą „Über [Nicolas] Boileau’s Dichtkunft“ bei jo poemos „L’Art poétique“ („Poezijos menas“, 1674) vertimą į vokiečių kalbą (F 15-355; PSTAB: Msc. B 145 4°; plg. 14 pav.). Iki šiol žinotas faktas, kad Rėza 1827 m. liepos 5 d. Karaliaučiaus vokiečių mokslo draugijoje (vok. *Königliche deutsche Gesellschaft zu Königsberg*) skaitė pranešimą apie didaktinės poezijos likimą senojoje ir naujųjų laikų literatūroje, analizavo Boileau poemos IV giesmės eilėdarą ir pateikė vertimą į vokiečių kalbą⁹⁸. Analitinėje šio rankraščio dalyje, kuri veikiausiai ir buvo pranešimo pagrindas, analizuojami Boileau poetikos ir estetikos principai, dažnai lyginami su taisyklėmis, išdėstytomis hegzametru parašytoje didaktinėje Horacijaus (65–27 m. pr. Kr.) poemoje „Ars poetica“ (lap. 29v).

Stengiamasi parodyti Boileau įtaką vokiečių literatūrai, kalbai ir mokslui, daug dėmesio skiriama poezijos kūrinių stiliui ir eilėdarai. Įdomu tai, kad Boileau poemos, kurią sudaro 4 giesmės, vertimo tekstai rašyti ne vien Rėzos, be to, II ir IV giesmės turi po du variantus. Rėzos rankai neabejotinai priskirtina IV giesmė. Vienas vertimo variantas laikytinas juodraščiu – jis nemažai taisytas. Rėza pradėjo perrašinėti giesmę ir į švarraštį, bet darbą toliau tęsė kitas asmuo – perrašė tekstą iš juodraščio sukeldamas taisymus (plg. 14 pav.). Rėza vienur kitur tekstą dar pakoregavo. Rankraščių, kuriuose matyti panašių bendradarbiavimo žymių, yra ir daugiau⁹⁹.

98 SCHUBERT, F[riedrich] W[ilhelm]. Nachrichten über die königliche deut[sche] Gefell[schaft] zu Königsberg, bis zum 18. Januar 1830, von Prof. D. F. W. Schubert, als zeitigem Direktor der Gefell[schaft]. *Preussische Provinzial-Blätter*, 1830, Bd. III, S. 152; JOVAIŠAS, Albinas. *Liudvikas Rėza*, p. 47–48.

99 Plg. Rėzos pradėtą ir kito asmens tęstą Prūsijos Biblijos draugijos 1826 m. dokumento

Boileau's Dichtungs.
Nicolas Gesang

Es labte zu fluchen mir Arzt, all Schwärze lichte bekannt,
 Der auf das Töten sich nicht menschlich versand
 So sieht lange Zeit die jungen Nacht in Tränen
 Die auf mich einen Tode das Halbes Tod bedauert
 Dort liegt ein Töter das an dem bündel Gabe
 Daß es der Arzt nicht gillt, nicht vergewaltigt.
 Dann zugeht' er Allen, die in seinen Orden ab
 Dann stund' er einmal im Leben von einem Töter
 Der Dämonen ward von ihm in Mayen kampf verwandelt,
 Und bloßes Töter war als Wille der Götter befandelt.
 Der nichtig nicht er flücht, der All' er in sein
 Nur einer labte sich - sein Alter zu vergrößern
 Der nichtig nicht er in sein Töter, ein flüchtiger Töter.
 Und er ein mächtiger Abt, der seinen süßsten Töter
 Am Töter fand. Der Arzt gab es, der Töter war
 Er gab es, der Töter war, all er in dem Töter
 Er gab es, der Töter war, all er in dem Töter

14 PAV. Martyno Liudviko Rėzos versta Nicolas Boileau poems „L'Art poétique“ IV giesmė (fragmentas). LMAVB RS, F 15-386, lap. 31r.

Du Horacijaus poemą „Ars poetica“ analizuojantys rankraščiai su Rėzos prieraišais, liudijančiais Horacijaus taisyklių lyginimą su Boileau principais, yra kitame „Borussicos“ fondo saugojimo vienetė (F 15-357): viename rankraštyje nagrinėjamos taisyklės nuo 1-os iki 19-tos (4 lap., 9r-12v), kitame nuo 5-tos iki 25-tos (4 lap., 34r-37v). Žinoma, kad Rėza į vokiečių kalbą išvertė 4 Horacijaus

nuorašą byloje „3ur Preuß. Geschichte“, LMAVB RS, F 137-17, lap. 4r-5v, taip pat pramaišiu su tuo pačiu asmeniu rašytą dokumentą „[Gerichtliche Untersuchung in Memel wegen des Todes der Annike Bettaitis von dem Dorf Dinwethen]“, LMAVB RS, F 15-408, lap. 7r-12v ir kt.

odes iš pirmosios odžių knygos, jo vertimai paskelbti 1818 m. Karaliaučiuje išleistame rinkinyje „Des Quintus Horatius Flaccus Werke“¹⁰⁰.

Kaip įdomus kūrybinio palikimo faktas paminėtinas užrašų knygutę primenantis rankraštis *in octavo* (F 15-279; PStAB: Msc. 25. 8°). Jis neturi antraštinio lapo, todėl tiek VM, tiek čia vadinamas „Exzerpte aus gedruckten Büchern und Recensionen“. Įrišas senasis: kartono kietviršiai, aptraukti margintu popieriumi, nugarėlė ir kampeliai odiniai. Rankraštyje nemažai ištraukų iš vokiečių kalba iki 1838 m. spausdintų knygų, žurnalų ir laikraščių, yra eiliuotų kūrinių vertimų (vienas rašytas kito asmens, lap. 44v–46r), dvi į vokiečių kalbą verstos rusų dainos, yra su Biblijos leidyba ir universitetu susijusių sąskaitų (plg. 15 pav.), statistinių duomenų apie gyventojus, mokinius ir studentus¹⁰¹, presbiterologijai tinkamų įrašų, įvairių pastabų.

Visa tai rašyta pramaišui, gana smulkia rašysena. Vėliausia data – 1839 m. vasario 12 d., ji randama paskutiniame lape (lap. 71r). Rėza sekė naujausias mokslo žinias periodiniuose Vokietijos leidiniuose (Jenos, Halės, Leipcigo, Getingeno, Heidelbergo), fiksavo, kas rašoma apie jo tyrimus: lietuviškos Biblijos istoriją „Geschichte der litthauischen Bibel“ (lap. 2v), disertaciją apie trijų Evangelijų šaltinius (lap. 31r), domėjosi atsiliepimais apie rinkinį „*Dainos oder Litthauische Volkslieder*“ – pasižymėjo 1826, 1827 m. recenzijas (lap. 54r, 59v), o Goethe'ės recenziją, paskelbtą 1833 m. leidinyje „Goethe's Werke. Vollständige Ausgabe letzter Hand“, persirašė beveik visą (lap. 64r–66r)¹⁰².

Ši užrašų knygutė paliudija ir keletą mažiau žinotų Rėzos mokslinių interesų, visų pirma domėjimąsi lyginamąja kalbų analize – lietuvių, slavų, germanų, skandinavų kalbų santykiais, taip pat sanskrito veiksmažodžių asmenavimo sistema ir sąsajomis su lietuvių kalba. Jį domino vieno iš lyginamosios kalbotyros pradininkų Frantzo Boppo (1791–1867) tyrimai: yra išrašų iš veikalo „Über das Conjugationsystem der Sanskritsprache in Vergleichung mit jenem der griechischen, lateinischen, persischen und germanischen Sprache“ (1816),

¹⁰⁰ *Des Quintus Horatius Flaccus Werke in gereimten Uebersetzungen und Nachahmungen von verschiedenen Deutschen Dichtern aus älterer und neuer Zeit*. Herausgegeben [...] durch J. S. Rothenheym. Bd. 1. Königsberg: August Wilhelm Unzer, 1818, S. 10–12, 27–28, 47–48, 56; JOVAIŠAS, Albinas. *Liudvikas Rėza*, p. 186.

¹⁰¹ Nurodoma, kad 1833 m. Karaliaučiaus universitete studijavo 422 studentai, Berlyno – 2 001, Bonos – 849, Bresto – 898, Halės – 842, Greifsvaldo – 209 studentai (lap. 69r); yra duomenų apie tautinę Gumbinės apskrities gyventojų ir atskirai mokinių sudėtį 1817 ir 1825 m. (lap. 58r).

¹⁰² Apie Goethe'ės recenzijas žr. CITAVIČIŪTĖ, Liucija. Iš Goethe's ir Schillerio archyvo Weimare: dvi Johanno Wolfgango von Goethe's recenzijos apie lietuvių dainų rinkinį *Dainos oder Litthauische Volkslieder* (1825). *Archivum Lithuanicum*, 2017, t. 19, p. 243–264.

„Vergleichende Grammatik des Sanskrit, Zend, Griechischen, Lateinischen, Litthauischen, Gothischen und Deutschen“ (1833), minima ir Jacobo Grimmo „Deutsche Grammatik“ (1819). Išrašai iš XIX a. pradžios lingvистinės literatūros paprastai turi sąsają su lietuvių kalbos duomenimis (lap. 4v, 26v–30r, 36r–37r; 62v–63r), ji lyginama su sanskritu (lap. 27v–28r, 29v–30r).

Knygutė atspindi ir domėjimąsi nekrikščioniškomis religijomis: indų, kinų, musulmonų (lap. 46v–51r, 61r–62r, 69r). Yra išrašų iš bendrajai religijos istorijai skirtų veikalų, pavyzdžiui, Benjamino Constanto „Die Religion, nach ihrer Quelle, ihren Gestalten und ihren Entwicklungen“ (3 t., 1824–1829). Ši knygutė – informatyvus šaltinis, neformaliai liudijantis įvairiapusę jos savininko veiklą, todėl, kaip ir kiti dabar iškylantys jo rankraščiai, verta išsamesnio tyrimo.

Dar vienas Rėzos rankraštis, saugomas „Borussicos“ fonde (F 15-254), – 1796 m. Karaliaučiaus universitete klausytų profesoriaus Friedricho Theodoro Rinko (1770–1811) paskaitų konspektas: „Die Erklärung des Briefes an die Römer eine Vorlesung von HErrn Prof. Rink in winterhalben Jahre von 4ten Jener an ThlRhesa d.G.G.B. Albertina 1796.“ Tai nėra originalus kūrinys, tačiau jis gali paliudyti XVIII a. pabaigoje skaitytų paskaitų turinį, dėstymo metodiką ir, žinoma, Rėzos ankstyvojo laikotarpio rašyseną. Atliekant rekonstrukciją, jis su jokia PStAB signatūra nesusietas (įtrauktas į 3 priedą).

Jau minėta, kad į Rėzos fondo trečiąją dalį sudėtos daugiausia nedidelių istorinių dokumentų kopijos (žr. 3.1 sk.), o štai į „Borussicos“ fondą pateko ir stambesnių veikalų nuorašų. Kai kurių išlikęs senasis įrišas, taigi ir signatūros, ir antraštiniai duomenys (plg. 16 pav.).

16 PAV. Keletas rankraščių, priklausiusių asmeniniam Martyno Liudviko Rėzos archyvui, dabar saugomų LMAVB RS „Borussicos“ fonde. LMAVB RS, F 15.

Fonde yra ir tie keturi jau minėti su Vakarų Prūsijos istorija susiję rankraščiai, kurie 1903 m. buvo perduoti Valstybiniam Gdansko archyvui, bet po 1919 m. grąžinti į Karaliaučių ir kartu su kitais atvežti į Lietuvą. Dėl didelės apimties paminėtini du Isaako Gottfriedo Gödtke'ės veikalai: 246 lapų *in folio* „Kirchen Geschichte derer kleinern Städte im polnischen Preußen belegen“ (1760) (F 15-214; PStAB: Msc. A 104b 2°) ir 73 lapų „Conitzer Kirchen=Gefchichte“ (1734) (F 15-229; PStAB: Msc. A 104a 2°). Jų nuorašus 1834 m. Rėzai parengė Konitzo pirklys ir Bažnyčios istorijos tyrėjas, Gödtke'ės raštų leidėjas Nathanielis Gottlobas Benwitzas (1781–1846).

Rėzos domėjimasi visuotine Bažnyčios istorija liudija evangelikų reformatų teologo, Halės reformatų gimnazijos profesoriaus Johanno Friedricho Wilhelmo Thymo (1768–1803) rankraštis, datuotas 1800 m.: „Vorlesungen über die Chrifliche Kirchengefchichte. von J. F. W. Thÿm. Prof. d. Kirchengesch. u. der Alterthümer zu Halle. Halle 1800.“ (F 15-224; PStAB: Msc. 94. 4°). Šis 561 puslapio veikalas *in quarto* skirtas krikščioniškosios Bažnyčios istorijai nuo Kristaus gimimo iki 1798 m. Antraštinio lapo apatiniaje dešiniajame kampe yra to paties asmens kaip visas tekstas įrašas „C. F. H. Klügling“, tai veikiausiai kopijuotojo pavardė. Jam priskirtinas ir prierašas su 1814 m. data p. 557 parašėje.

Su Bažnyčios istorija Rytų ir Vakarų Prūsijoje susijęs veikalas „Historia restaurationis sacrorum in Prussia orientali et occidentali“ (F 15-247; PStAB: Msc. B 148 4°). VM jis nurodytas kaip autorinis Rėzos darbas, tačiau antraštiniame lape autorius nenurodytas, rašytas ne jo ranka, jo prierašų irgi nerasta. Proveniencijos ženklai du: įrašas juodu rašalu lipdėje ant nugarėlės „Msc. 148. 4°“; įrašas pieštuku antraštiniame lape „S. 1.“, įrašas senasis: kartono kietviršiai, klijuoti mėlynu popieriumi. Tai lotyniškai parašytas ir veikiausiai spaudai rengtas 198 puslapių veikalas *in quarto*, aprašantis Reformacijos istoriją Prūsijoje iki 1600 m. Reformacijos esmė suprantama kaip siekis grįžti prie pirmųjų krikščioniškosios doktrinos formų ir atkurti tikruosius Bažnyčios pagrindus. Jau pirmuosiuose puslapiuose pradedama pasakoti apie Prūsijoje anksti priimtas Lutherio idėjas, Sembos vyskupo Georgo von Polentzo posūkį nuo Romos prie Evangelikų liuteronų Bažnyčios ir pirmuosius naujojo mokyimo skleidėjus: Johanną Briesmanną, Johannesą Amandą, Paulių Speratą. Tyrimo tekstas lydimas gausių dalykinių komentarų vokiečių kalba, citatų, šaltinių ir literatūros nuorodų išnašose.

Veikale nemažai dėmesio skiriama Reformacijos priešistorei. Kaip ir Rėzos traktatuose, čia remiamasi Simono Grunau, Kasparo Platnerio, Johanneso Freibergo kronikomis, Christophoro Hartknocho, Kasparo Schützo, Friedricho Samuelio Bocko, Ludwigo von Baczko, Michaelio Lilienthalio, Danieliaus

Heinricho Arnoldto knygomis, taip pat straipsniais periodiniuose leidiniuose „Preussische Provinzial-Blätter“, „Erleutertes Preußen“, „Acta Borussica“. Labai dažnai remiamasi ir Rėzos 7-ųjų traktatų ciklu apie Reformacijos šalininkus (1823–1830): cituojami traktatuose skelbti dokumentai arba bent pateikiamos jų nuorodos¹⁰³. Keletą kartų pasiremta ir 1832 m. išleistu traktatu *Historiae Augustanae Confessionis in Prussia brevis enarratio. Programma I quo Sacra Paschalia pie celebranda*¹⁰⁴. 1832-ieji laikytini metais, kuriais ar po kurių parašytas rankraštis¹⁰⁵.

Reformacijos istorija – Rėzą itin dominusi tema, tačiau šio veikalo autorystės klausimas išlieka intriguojantis. Išnašose prie Rėzos spausdintų traktatų nenurodoma jo pavardė. Autoriaus pavardės šiuose traktatuose iš tiesų ir nėra, tačiau rankraštyje pasitaikantys tokie apibūdinimai kaip „Multo copiosius et eruditius illustrisimus Program-||matis I. auctor“ („Labai gabus ir išsilavinęs šviesiausias I pranešimo autorius“), „Clarissimus Programmatis VI. auctor“ („Garsiausias VI pranešimo autorius“)¹⁰⁶ leidžia daryti prielaidą, kad pats Rėza taip savęs apibūdinti negalėjo, todėl jam negalėtų būti priskiriamas ir pats veikalas.

Iš istorinių šaltinių išskirtina Vygando Marburgiečio kronika „Cronica nova prutenica, sed in multis superfluis verbis descisa, inchoataque anno 1293 et terminata anno 1394“ (F 15-23), tradiciškai dabar vadinama *Naująja Prūsijos kronika*. Ji parašyta vokiškai, o 1464 m. išversta į lotynų kalbą. Tai 215 puslapių veikalas *in quarto* su proveniencijos ženklais: įrašų juodu rašalu lipdėje ant nugarelės (perplyšusi): „Msc. || 152⁴.“ ir įrašų rudu rašalu lap. 1a „Nō 152“¹⁰⁷. Reikia pridurti, kad šį nuorašą Rėza įsigijo anksčiau, negu veikalas buvo išleistas. Pirmą kartą kronika paskelbta Johannelso Voigto ir Edwardo Raczynski'o 1842 m. (su vertimu į lenkų kalbą), antrą – Theodoro Hirscho 1863 m. leidinyje „Scriptores rerum Prussicarum“¹⁰⁸.

103 *Historia restorationis sacrorum in Prussia orientali et occidentali*, LMAVB RS, F 15-247, p. 47–48, 53–54, 64–65, 67–68, 71, 81–82, 97–99, 118, 124, 128, 186, 189, 191 ir kt.

104 Ten pat, p. 19.

105 Prie traktato „Programma VII. S. Pentecostes Festo propositum. Regiomonti 1833“ nurodyti 1833 m., bet jis iš tiesų parašytas 1830 m. (Ten pat, p. 46).

106 Ten pat, p. 55, 58, plg. dar p. 54.

107 Rankraštyje yra ir įrašas pieštuku „S. 111“ (lap. 1a ir 1r). Panašių įrašų yra ir kituose rankraščiuose (tai ne puslapių nuorodos), todėl keltinas klausimas, ar taip nebuvo pradėti pažymėti archyvo bibliotekai priskirti rankraščiai. Signatūras, prasidedančias raide S, turėjo ir Karaliaučiaus miesto bibliotekoje saugoti rankraščiai, žr. *Handschriften-Katalog der Stadtbibliothek Königsberg i. Pr.*

108 JASAS, Rimantas. Vertėjo žodis. Iš MARBURGIETIS, Vygandas, *Naujoji Prūsijos kronika*. Vilnius: Vaga, 1999, p. 55.

Rankraščio pirmojo puslapio paraštėje yra kopijuotojo įrašas „pag. Mscr: 279“. Tai puslapis originalo, iš kurio darytas nuorašas. Jis sutampa su GStA PK dabar saugomo Vokiečių ordino folianto Nr. 273 pirmuoju puslapiu¹⁰⁹, taigi kopija padaryta iš PStA buvusio rankraščio, kuris po Antrojo pasaulinio karo pateko į Vokietiją. Būtent iš jo mokslinį leidimą su komentarais paskelbė Hirschas, o vertimą į lietuvių kalbą 1999 m. ir Rimantas Jاسas¹¹⁰. „Borussicos“ fonde esančiu rankraščiu kaip gretutiniu variantu rengiant lietuvišką leidimą nesiremta, tad Rėzos turėtas šaltinis į mokslo apyvartą tąkart neištrauktas.

Rankraštis, kuriame pasakojama apie 1566 m. rugsėjį ir spalį Karaliaučiuje vykusį teismo procesą, nagrinėjusį Johanno Funcko, Matthiaso Horsto, Johanno Schnellio ir Johanno Steinbacho bylą, neturi nei antraštinio lapo, nei PStAB signatūros (viršeliai ir pirmieji lapai nuplėšti). Vis dėlto turinys, metai, formatas ir VM kilmės įrašas suteikia pagrindą laikyti rankraštį Rėzos archyvo vienetu, t. y. dabartinį saugojimo vienetą F 15-377 identifikuoti kaip VM nurodytą Msc. A 102 2° „Aufzeichnungen zum Prozess gegen Funck, Horst und Schnellen auch Steinbach (1566)“.

Fonde saugoma rankraščių, rodančių dar vieną Rėzos interesų sritį – naująją Prūsijos Bažnyčios istoriją. Tai duomenų rinkimas apie evangelikų bažnyčias ir jose dirbusius kunigus. Jis rengė Danieliaus Heinricho Arnoldto 1777 m. presbiterologijos „Kurzgefaßte Nachrichten von allen seit der Reformation an den Lutherischen Kirchen in Ostpreußen gestandenen Predigern“¹¹¹ tęsinį (jau minėta Quandto presbiterologija tuo metu buvo parengta, bet neišleista). 1834 m. išėjo dvi Rėzos knygos: viena skirta Rytų, kita Vakarų Prūsijai¹¹². Fonde yra su

109 Žr. MARBURGIETIS, Vygandas. *Naujoji Prūsijos kronika*. Vilnius: Vaga, 1999, 1 įklijta tarp p. 240 ir 241.

110 JASAS, Rimantas. Vertėjo žodis, p. 50.

111 ARNOLDT, Daniel Heinrich. *D. Daniel Heinrich Arnolds, Königlich Preussischen Oberhofpredigers und Confistorialraths, kurzgefaßte Nachrichten von allen seit der Reformation an den Lutherischen Kirchen in Ostpreußen gestandenen Predigern*. Herausgegeben von Friedrich Wilhelm Benefeldt, Pfarrer in Arnau. Königsberg: bey Gottlieb Lebrecht Hartung, 1777.

112 RHESA, Ludwig. *Kurzgefaßte Nachrichten von allen seit 1775 an den evangelischen Kirchen in Ostpreußen angestellten Predigern als Fortsetzung der Arnoldschen Presbyterologie auf Veranstaltung des Könighchen Confistoriums herausgegeben von Dr. LUDWIG RHESA, Königl. Confistorialrathe, erstem ord. Prof. der Theologie auf der Königsberger Universität und Senior der theol. Facultät*. Königsberg: Gedruckt in der Pajchkeschen Buchdruckerei, 1834; RHESA, Ludwig. *Kurzgefaßte Nachrichten von allen seit der Reformation an den evangelischen Kirchen in Westpreußen angestellten Predigern auf Veranstaltung des Könighchen Confistoriums herausgegeben von Dr. LUDWIG RHESA, Königl. Confistorialrathe, erstem ord. Prof. der Theologie auf der Königsberger Universität und Senior der theol. Facultät*, Königsberg: Gedruckt in der Pajchkeschen Buchdruckerei, 1834.

presbiterologija susijęs rankraštis, tik be antraštinio lapo, taigi sudarytojo pavardė nepaliudyta (F 15-246; PStAB: Msc. B 155 4°). Jis į Lietuvą pateko įrištas (kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, ruda odinė nugarelė ir kampeliai), lipdėje ant nugarelės išlikusi senoji signatūra „Msc. 155. 4°“. VM jis įvardytas kaip „Sammlungen zur Presbyterologie von Ost- und Westpreußen“. Jame pagal abėcėlę surašytos Rytų ir Vakarų Prūsijos bažnyčios (apie 450) ir jose dirbę kunigai (pirmoji antraštelė „Albrechtsdorf || Inf. Priften“). Chronologiškai įrašai apima XVIII a. paskutinį ketvirtį ir du XIX a. dešimtmečius. Tai iš esmės po- kvantinis ir poarnoldtinis laikotarpis, bet yra ir papildymų, skirtų ankstesnių amžių bažnyčių istorijai. Antai Žiokų (vok. *Schaaken*) inspekcijai priklausiusi Rasytės (vok. *Rossitten*) parapija aprašoma nuo 1551 m. (lap. 82v, plg. 17 pav.), Schönbergas ir Münsterbergas – nuo 1589 m. (lap. 88r) ir pan. Rankraštyje yra įrašų, datuotų 1816, 1817 m.

„Borussicos“ fonde yra ir daugiau Prūsijos presbiterologijai kauptų rankraščių: saugojimo vienetė „3u[r] Prefbyterologie“ (F 15-406; PStAB: Nö 120. d.; apie jį žr. ir 3 sk.) sudėti kunigų atsiųsti duomenys apie savo parapijas ir korespondencija šiais klausimais. Saugojimo vienetė F 15-426 yra ir 8 lapų fragmentas apie kunigų paskyrimus 1784–1803 m. (lap. 48r–55v), rašytas to paties asmens kaip „Sammlungen zur Presbyterologie von Ost- und Westpreußen“, taigi veikiausiai irgi priklausęs asmeniniam Rėzos archyvui. Nežinia, ar atsitiktinis sutapimas, bet greta vis pasitaiko Quando rašytų ar papildytų fragmentų, 1762–1769 m. ordinuotų kunigų sąrašų¹¹³, o F 137-35, kur pateikiama biografinių duomenų apie Reformacijos laikotarpio teologus, yra Quando lapelis apie Briesmanną (lap. 4r). Galimas daiktas, kad jie galėjo būti patekę Rėzai per Prūsijos Evangelikų liuteronų Bažnyčios generalinį superintendentą Ludwigą Ernstą von Borowski'į, turėjusį ne tik keturis rankraštines Quando presbiterologijos tomus, bet veikiausiai ir daugiau rankraščių iš jo palikimo¹¹⁴. Prisimintina, kad Borowski'is 1809 m. parėmė Rėzos iniciatyvą parengti naują lietuviškos Biblijos versiją, dalyvavo tam reikalui sudarytos komisijos darbe, be to, presbiterologijos papildymus Rėza rengė konsistorijos pavedimu.

Analizuodamas Prūsijos Lietuvos leksikografijos šaltinius, Vincas Urbutis (1929–2015) pastebėjo, kad bent du žodynai (nuorašai) perskelti per pusę ir

113 Plg. LMAVB RS, F 15-426, lap. 56r–57r ir 60r–60v. Kitų asmenų rašytus fragmentus žr. F 15-361, lap. 60a–70v; F 15-357, lap. 52r–53v.

114 „Fiel mir nur noch vor wenigen Wochen der ganze beträchtliche Nachlaß aller seiner hinterlassenen Hand[schriften] in die Hände“ (BOROWSKI, Ludwig Ernst. *Biographische Nachrichten von dem denkwürdigen preußischen Theologen D. Johann Jacob Quandt* [...] Königsberg: in der Hartung[schen] Buchhandlung, 1794, S. 16–17).

Roffitten

fup. Schaaken, Galt, von im 16ten Sec:
 einen neuen Hader Pfaff, im 1551
 nach Norkitten kam. Dem ward die
 Hader auf Runzen verlegt. Als aber die
 derige Widder vonsonst war, ward 1801
 ein neuer Widder abgekauft, in welcher
 auf seit 1804 der Gult der Pfaff gegeben ist,
 der die Roff in Runzen mit sehr gebräuch
 werden konnte. Es soll aber noch ein be
 sonderer Bestand abgekauft werden.
 24. Wilh. Ferd. Thorum kam also als der
 neue Pf. in Roffitten angesetzt worden.
 25. Carl Ludwig Fürttegott Hinz, nat.
 Garsaiten, 1778, 17 Oct. seit 1803. Praec.
 in Wilhelmsburg, seit 1808, 13 Nov., 22 p. Tr.
 von D. Hennig ordinirt und 1809, 25 Jun.
 introduirt. Boist 1808, 5 Jul.
 ward 1814 Pf. in Lorenz.
 26. Friedr. Wilh. Fritzsche, aus Berlin geb.
 1764, 18 Jun. seit 22 J. Praec. in Garsaiten
 und 1814, 17 Jun. ge. Pf. ord.; 9 Oct. introd.

17 PAV. „Sammlungen zur Presbyterologie von Ost- und Westpreußen“: įrašai apie Rasytės parapiją. LMAVB RS, F 15-246, lap. 82v.

abiejų viena dalis yra Rėzos, o kita – „Borussicos“ fonde¹¹⁵. Atliekant rekonstrukciją, „Borussicos“ fondo saugojimo vienetė F 15-333 rastas dar vienas žodyno fragmentėlis – trūkstamos dviejų lapų viršutinės dalys (žr. 1 priedą, Nr. 8.1, 8.3).

Kai kuriuose saugojimo vienetuose, ypač sudarytuose baigiant formuoti fondą, randama pavienių Rėzos rankraščių ir jų fragmentų, neturinčių proveniencijos ženklų. Pagrindiniai atpažinimo požymiai – rašysena ir tematika.

Rankraščiai, patekę į fondą „Borussica“, gerokai papildė informaciją apie Rėzos turėtą asmeninį archyvą. Itin svarbu tai, kad tarp rankraščių yra nemažai iki šiol nežinotų jo autografų. Tai svarbūs šaltiniai krikščionybės ir Prūsijos Bažnyčios istorijai pažinti. Ne mažiau svarbūs jie ir Rėzos moksliniams inte-

115 URBUTIS, Vincas. Naujasis Brodovskis. *Baltistica*, 1985, t. 21 (1), p. 43; URBUTIS, Vincas. K. G. Milkauš žodyno rankraštis perdirbinys. *Baltistica*, 1986, t. 22 (1), p. 77.

resams atskleisti, pedagoginei ir įvairiakryptei kultūrinei veiklai įvertinti. Visiems jiems reikia išsamios kompleksinės analizės, kad būtų ištirta ir sukūrimo istorija, ir mokslinė bei meninė vertė.

3.3. LMAVB RS: FONDAS „MAŽOSIOS LIETUVOS AKTŲ KOLEKCIJA“. Keletas rankraščių fragmentų rasta ir fonde „Mažosios Lietuvos aktų kolekcija“ (F 228). Fondas tvarkytas apie 1976–1978 m. Jau minėta, kad šio fondo saugojimo vienetė F 228-1792 yra aštuonios dainos su melodijomis. Tai paklydę PStAB Msc. A 137 2° (žr. 1 priedą, Nr. 12.1–2) lapai su senosios foliacijos žymėmis (skaičiais 38 ir 39). Didžioji dalis senojo vieneto turinio dabar yra Rėzos fonde (F 137-8), senasis vienetas iki mūsų dienų išlikęs ne visas (plačiau apie jį žr. 3.1 sk.).

Šiame fonde rasta pavienių lapų ir lakštų (tiek susiūtų, tiek sudėtų), kurie galėtų būti iš Rėzos archyvo. Tarp jų yra ir Rėzos autografo: F 228-3454 yra šventinių kalbų fragmentų (30 lap., keli tų pačių kalbų variantai) ir eiliuotas 252 eil. (5 lap.) kūriny s vokiečių kalba „Die Rechenſchaft im Thale Jofaphat“ (1-a eil.: „Beÿm groſſen Bau des Tempel Salomonis“) (žr. 3 priedą, Nr. 49.1–2). Rankraštis buvo blogos būklės, todėl restauruotas – laminuotas kondensatorių popieriumi, kraštai paklijuoti tvirtesniu popieriumi.

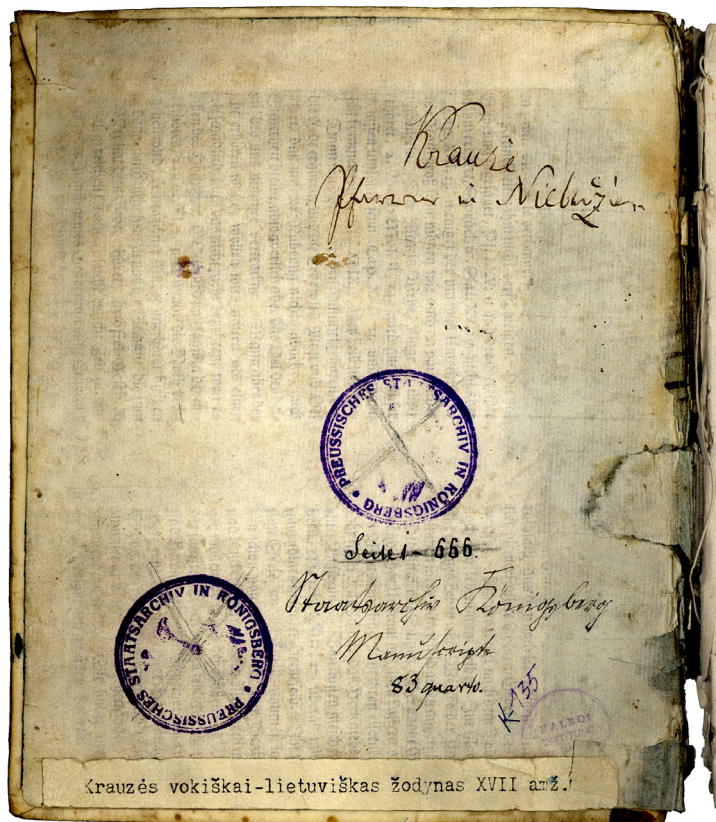
3.4. LLTIB RANKRAŠTYNAS. Rėzos archyvo rankraščiai pateko ne tik į kelis fondus, bet keliavo ir tarp institucijų, tik tokio keliavimo buvo daug mažiau. Tuometį rankraščių judėjimą tarp institucijų paliudija F 137-9 įrištas lapas su įrašu žaliu ir mėlynu rašalu:

Lietuvių Liter. Instituto Direktorius pavedimu || Iš Lietuvos Istorijos Instituto || lietuviškos XVII a. poemos rankraštį (8 psl) || „Ansai kuliks su spragilu per žiemą prisivargt turjo <corr. turėjo>“ || 1947 m. rugsėjo 10 d. gavau || (L. LAPINSKAS) (lap. [1a]).

Šiame dokumente minimas tik vienas eilėraštis („Ansai Kulliks fu Spragilu Per Žiemą prisfiwargt turrejo“, lap. 1r–3r), tačiau tai iš dviejų kūrinių susidedantis rankraštis: kartu yra ir „Kaip kittą Kart koks Pons kellāwo Žemmės mattyti fwētimas“ (lap. 3v–4v), prasidedantis verstoje lapo pusėje (lap. 3v). Dokumentas rodo, kad 4 lapų rankraštis buvo patekęs į Lietuvos istorijos institutą, bet netrukus perduotas LMAVB ir dabar saugomas Rėzos fonde.

Jau minėtą bylą su Donelaičio autografais ir dokumentais, kuri PStAB įėjo į saugojimo vienetą „Sammlung preußischer und litauischer Kollektaneen“ (PStAB: Msc. A 120 2°), 1947 m. gruodžio 6 d. Lietuvos TSR mokslų akademijos Centrinė biblioteka perdavė Lietuvių kalbos ir literatūros institutui remdamasi jo direktoriaus Kosto Korsako (1909–1986) raštišku 1947 m. balandžio 28 d.

prašymu¹¹⁶. Dabar ji saugoma Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos Rankraštyne (LLTIB R: F 1-5259). 2014 m. išleistas naujas fotografuotinis visos bylos leidimas¹¹⁷.

18 PAV. Žodynas „Deutsch-Litauisches Lexikon“, priklausęs asmeniniam Martyno Liudviko Rėzos archyvui, dabar saugomas LLTIB Rankraštyne. LLTIB R, F 1-5792, priešlapis.

Lietuvos bibliografijoje (1969) nurodyta, kad vieną vokiečių-lietuvių kalbų žodyną „Deutsch-Litauisches Lexikon“ turi Lietuvių kalbos ir literatūros ins-

116 KRIŠTOPATIENĖ, Daiva; VAICEKAUSKAS, Mikas. Kristijono Donelaičio rankraščiai: šaltinio pristatymas. Iš *Kristijono Donelaičio rankraščiai*. Fotografuotinis leidimas. Parengė Mikas Vaicekuskas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2014, p. 76–77.

117 *Kristijono Donelaičio rankraščiai*, p. 9–72.

titutas: „LKLI Žodynų sektorius“¹¹⁸. Tai vadinamasis *Krauzės žodynas*, pavadinimą gavęs dėl įrašo priešlapyje „Krauzè || Pfarrer in Niebudzien“ (plg. 18 pav.).

Priešlapyje esantis apvalus antspaudas „KALBOS || INSTITUTO || BIBLIOTEKA“ bei įrašas „K-135“ (pakartoti p. 17 ir p. 666) liudija, kad žodynas iš pradžių buvo perduotas Lietuvių kalbos institutui ir įregistruotas jo bibliotekoje. Šio rankraščio, kaip XVIII a. Prūsijos Lietuvos leksikografijos šaltinio, reikėjo „Lietuvių kalbos žodyno“ rengėjams (santrumpa Q). 1952 m. Lietuvių kalbos institutą sujungus su Lietuvių literatūros institutu, biblioteka buvo perduota naujai suformuoto Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bibliotekai. Padarius fotokopiją, rankraštį Žodynų sektoriaus vadovas Juozas Balčikonis 1966 m. perdavė bibliotekai. Dabartinė žodyno saugojimo vieta – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos Rankraštynas (LLTIB R: F 1-5792).

Išvados

1. Prūsijos kultūros paveldo Slaptajame valstybiniame archyve Berlyne esančiame rankraščių kataloge „Verzeichnis der Bolzischen, der Hennigischen und der Rhesaschen Manuskripte und Karten sowie auch der in der Archiv-Bibliothek abgesondert aufgestellten Handschriften (Msc)“ (VM), kuriame surašyti Prūsijos valstybinio archyvo bibliotekoje (PStAB) Karaliaučiuje saugoti rankraščiai, nustatyti 42 saugojimo vienetai su nuorodomis apie rankraščių gavimą iš Martyno Liudviko Rėzos palikimo („Aus dem Nachlass Ludwig Rhesas“, „aus Rhesas Nachlass“, „von Rhesa“, „aus Rh. Nachlaß“ ir pan.). Kataloge iš 42 vienetų 2 yra mišrūs, suformuoti iš rankraščių, priklausių asmeniniam Rėzos archyvui (iki 1840) ir išgytų kitais būdais. Priskaičiuojant bylas mišriuose vienetuose, jo archyvui priskiriami 45 vienetai, įtraukti į VM.
2. Keturi Rėzos archyvui priklausę rankraščiai, susiję su Vakarų Prūsijos kultūros istorija, 1903 m. buvo perduoti Valstybiniam Gdansko archyvu, tačiau pagal Versalio sutartį (1919) grąžinti į Prūsijos valstybinį archyvą Karaliaučiuje. Po Antrojo pasaulinio karo jie kartu su kitais rankraščiais atvežti į Vilnių ir dabar saugomi Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje, „Borussicos“ fonde.
3. Išeities tašku laikant duomenis minėtame rankraščių kataloge, pirmą kartą atlikta asmeninio Rėzos archyvo rekonstrukcija: nustatyta tai, kas pateko į Prūsijos valstybinį archyvą Karaliaučiuje, ir tai, kas išliko iki mūsų dienų

118 *Lietuvos TSR bibliografija. Serija A. Knygos lietuvių kalba*. T. 1: 1547–1861. Vilnius: Mintis, 1969, p. 542, įrašo Nr. 358.

(su tam tikromis išlygomis). Rankraščiai, kurie buvo rasti per prof. Povilo Pakarklio vadovautas ekspedicijas Karaliaučiaus krašte 1944–1945 m. ir atvežti į Lietuvą, dabar saugomi dviejose bibliotekose: 1) didžioji dauguma Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje (LMAVB RS); 2) du Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekoje (LLTIB Rankraštyne) (žr. 1, 3 priedą). Kai kurie saugojimo vienetai veikiausiai buvo iširę, todėl medžiaga Lietuvoje perskirstyta ir suformuoti nauji. Iš viso rasti 64 saugojimo vienetai su Rėzos archyvui priklausiusiais rankraščiais, 11 nerasta.

- 3.1. Asmeniniam Rėzos archyvui ir atitinkamai PStAB priklausiusių rankraščių dabar randama trijuose LMAVB RS fonduose: 1) Liudviko Rėzos fonde (F 137); 2) fonde, „Borussica“ (F 15); 3) fonde „Mažosios Lietuvos aktų kolekcija“ (F 228). Nors LMAVB 1950 m. buvo sudarytas atskiras Rėzos rankraščių fondas (35 saugojimo vienetai), tačiau į jį pateko ne visi jo archyve buvę rankraščiai. Jų rasta ir 25-iose saugojimo vienetuose, priskirtuose fondui „Borussica“, formuotam apie 1949–1977 m. Rankraščių fragmentų yra dar ir dviejuose fondo „Mažosios Lietuvos aktų kolekcija“ saugojimo vienetuose. Taip atsitiko dėl to, kad trūko proveniencijos ženklų, pagal kuriuos būtų galima atpažinti rankraščių kilmę, o apie PStAB rankraščių katalogą, po karo patekusį į Prūsijos kultūros paveldo Slaptąjį valstybinį archyvą Berlyne, tuomet nežinota.
- 3.2. LMAVB RS Rėzos fondą (F 137) sudaro jo sukaupti vokiečių–lietuvių kalbų žodynai, lietuvių dainų ir mažųjų tautosakos žanrų rinkiniai, istorinių dokumentų nuorašai, bet jame palyginti mažai paties Rėzos rašytų tekstų. Daugiausia iki šiol nežinotų Rėzos autografų yra fonde „Borussica“. Tai visuotinė Bažnyčios istorija „Kirchengeschichte“ (537 lap.), Evangelijų pagal Morkų ir Joną tyrimas „Über die Evangelien des Markus und Johannes“ (332 lap.), prancūzų poeto ir literatūros teoretiko Nicolas Boileau-Despréaux (1636–1711) kūrybos tyrimas „Über [Nicolas] Boileau's Dichtkunst“, poemos „L'Art poétique“ (1674) vertimas į vokiečių kalbą, įvairūs pranešimų, paskaitų rankraščiai.
- 3.3. LMAVB RS fonde „Borussica“ (F 15) yra ir nemažai stambių istorijos veikalų ar jų nuorašų, iki šiol nesietų su asmeniniu Rėzos archyvu. Atlikta proveniencijos analizė ir veikalų užfiksavimas VM leidžia su asmeniniu Rėzos archyvu susieti ir šiame fonde saugomus nuorašus, rašytus ne Rėzos, bet jo kauptus moksliniam darbui. Tai Vygando Marburgiečio kronika „Cronica nova prutenica, sed in multis superfluis verbis descisa, inchoataque anno 1293 et terminata anno 1394“;

du Isaako Gottfriedo Gödtke'ės (1691–1765) veikalai *in folio*: 246 lapų „Kirchen Gefchichte derer kleinern Städte im polnifchen Preußen bele-gen“ (1760) ir 73 lapų „Conitzer Kirchen=Gefchichte“ (1734) (šių nuo-rašus 1834 m. Rėzai parengė Nathanielis Gottlobas Benwitzas, 1781–1846), taip pat Johanno Friedricho Wilhelmo Thymo (1768–1803) „Vorlefungen über die Chriftliche Kirchengefchichte. von J. F. W. Thym. Prof. d. Kirchengefch. u. der Alterthümer zu Halle. Halle 1800“, neži-nomų autorių „Aufzeichnungen zum Prozess gegen Funck, Horst und Schnellen auch Steinbach (1566)“, „Sammlungen zur Presbyterologie von Ost- und Westpreußen“ ir kiti.

- 3.4. LMAVB RS fonde „Mažosios Lietuvos aktų kolekcija“ (F 228) rasta rankraščių fragmentų, kurių pagrindinė dalis yra Rėzos fonde (aš-tuonios dainos su melodijomis), taip pat pavienių jo rašytų lapų ir fragmentų, kurie galėtų būti iš asmeninio Rėzos archyvo, bet susieti juos su VM pateiktomis signatūromis trūksta duomenų (jie kartu su „Borussicos“ fonde rastais ir taip pat nesusietais vienetais pateikiami 3 priede).
- 3.5. Du Rėzos archyve buvę rankraščiai dabar saugomi LLTIB Rankraštyne: Kristijono Donelaičio byla „Donalitus. Die Jahreszeiten. Gedicht. Originalhandschrift. im Anhang: Briefwechsel Rhesas über Donalitus“ (LLTIB R: F 1-5259) ir vadinamasis *Krauzės žodynas* „Deutsch-Litauisches Lexikon“ (LLTIB R: F 1-5792).
4. Rekonstruotas asmeninis Rėzos archyvas liudija tokius pagrindinius jo in-teresus: Prūsijos Bažnyčios istorija, ypač Reformacijos laikotarpiu, visuoti-nė Bažnyčios istorija, Prūsijos ir Lietuvos istorija, presbiterologija, Biblijos tyrimai, Biblijos draugijų veikla, pasaulio religijos, dainuojamoji ir sakytinė lietuvių tautosaka, mitologija, originalioji lietuvių poezija, poetika ir poezi-jos vertimai į vokiečių kalbą, leksikografija, lyginamoji kalbotyra.

PRIEDAI

Asmeninio Martyno Liudviko Rėzos archyvo rekonstrukcija

Ameninio Rėzos archyvo vienetai pateikiami pagal VM struktūrą: pirmiausia *in folio*, paskui *in quarto* ir *in octavo*. 1 priede registruojami visi VM užfiksuoti vienetai – tiek atliekant rekonstrukciją rasti, tiek nerasti (pastarųjų Nr., signatūra ir antraštė įrašyta kursyvu). Nerastieji pateikiami dar ir atskirai 2 priede. Vienetai ar jų fragmentai, kurių nepavyko susieti su VM nurodyta signatūra, bet jie galėjo priklausyti Rėzos archyvui (yra autografaai ar tekstai su jo priedais), pateikiami 3 priede.

Jei saugojimo vienetas buvo mišrus, t. y. PStAB suformuotas ne vien iš Rėzos archyvo gautų dokumentų, tai 1 priede pateikiami tik tie, kurie galėjo priklausyti Rėzos archyvui. Didžiausias vienetas buvo PStAB: Msc. B 171 4°, turėjęs 26 bylas. Dauguma jų irgi išlikę, saugomi „Borussicos“ fonde, bet neradus požymių, galinčių paliudyti priklausymą Rėzos archyvui, į priedus nedėti. Kur priklausymas Rėzos archyvui kelia abejonių, rašomas klausukas.

1 ir 2 priedų antroje skiltyje pateikiama PStAB signatūra, trečioje – VM įrašas. Jei saugojimo vienetas PStAB buvo suformuotas iš kelių bylų (PStAB: Msc. A 120 2°; PStAB: Msc. B 145 4°; PStAB: Msc. B 171 4°), prie kiekvienos laužtiniuose skliaustuose prirašoma signatūra pridedant po mažąją lotyniškosios abėcėlės raidę (žr. 1 priedą, Nr. 4.1–4.7; Nr. 23.1–23.3, Nr. 30.5, Nr. 30.6, Nr. 30.8, Nr. 30.9 ir kt.). Kitoje lentelės eilutėje atitinkamai nurodoma identifikuotos dabartinės bylos signatūra (po ja laužtiniuose skliaustuose nurodoma ir senoji raidinė LMAVB signatūra), bibliografiniai duomenys, proveniencija, įrišas ir, kur reikia, pridedama pastabų. Dabartinės saugojimo vietos antspaudai ir įrašai neaprašomi. Jei rankraštis kaip Rėzos archyvo vienetas buvo publikuotas, nurodoma naujausia jo publikacija.

Jei autorius saugojimo vieneto pavadinime nenurodytas, jis rašomas laužtiniuose skliaustuose. Kai rankraštis be antraštinio lapo, laužtiniuose skliaustuose pateikiama anotacinė antraštė (ta kalba, kuria parašytas kūrinys). Paprastai antraštę stengiamasi išlaikyti tokią, kokia buvo VM. Po antraštės dedamas rombo ženklas ◊. Kai vienetą sudaro vienas arba du dokumentai, pateikiamos ne vieneto, o pačių dokumentų antraštės (jos paprastai būna informatyvesnės). Jei randama tik pavienių lapų ar rankraščių fragmentų, priklausiusių Rėzos archyvui, pateikiami tiksliai jų bibliografiniai duomenys (vieneto antraštė nekuriama ir nepateikiama). Antraštėse esantys sutrumpinimai neišskleidžiami, laužtiniuose skliaustuose rekonstruojamos tik redukuotos galūnės. Rašant antraštes laikomasi dokumentinio perrašo principų: išlaikomi senieji rašmenys <f>, <3>, ženklu || nurodoma eilutės pabaiga. Datavimas daug kur apytikslis (dažniausiai pagal dokumentuose minimus metus ar literatūros nuorodas). Rankraščių defektiškumas nenurodomas.

1 PRIEDAS.

Asmeninis Martyno Liudviko Rėzos archyvas:
PStAB \Rightarrow LMAVB ir LLTIB

Nr.	Signatūros	Saugojimo vienetai
		<i>In folio</i>
1.	PStAB: Msc. A 102 2 ^o	Aufzeichnungen zum Prozess gegen Funck, Horst und Schnellen Geschichte der Hs.: Aus dem Nachlass Ludwig Rhesas. 1. Aufzeichnungen zum Prozess gegen Funck, Horst und Schnellen auch Steinbach (1566)
	LMAVB RS: F 15-377 [377.MLF-XCII]	[Aufzeichnungen zum Prozess gegen Johann Funck, Matthias Horst und Johann Schnellen auch Johann Steinbach (1566).] \diamond 1566; XVII–XVIII a. nuorašas, vok., 179 lap., 32 \times 20. Proveniencija: ženklių nėra. Irišas: susiūta, be viršelių (nuplėsti).
2.	PStAB: Msc. A 104a 2 ^o	Issak Gottfried Gödtke Papier 2 ^o 1834 Geschichte der Hs.: für L. Rhesa durch den Konitzer Kaufmann Benwitz 1834 erstellt · ca. 1840 Königsberg, StaatsA · 1903 abgegeben an Danzig, StaatsA. 1. Isaak Gottfried Gödtke: Kirchengeschichte der Stadt Konitz (1734)
	LMAVB RS: F 15-229 [229.MLF-LXVIII]	Goedtke Isaac Gottfried, [Benwitz Nathaniel Gottlob.] Conitzer Kirchen=Geschichte darinnen sowohl von dem Anfange und jetzigen Zustande der Evangelischen Lehre, imgleichen von derfelben Kirchen und Schulbedienten, als auch von dem mit der romisch=catholischen Chriftlich= keit gehabten Streit in der Stadt Conitz, umständ= liche Nachricht enthalten ist. – Alles aus geschriebenen Urkunden und andern glaubwürdigen Schriften zusammen getragen. von Isaac Gottfried Goedtke, Conicensi. Anfangen den 7 Mai 1734 / ./. die Vorrede / u geendigte den 29 Juni, / S. Seite 103./ –. \diamond 1734; 1834 m. nuorašas, vok., [2] 137 [2] p., 38 \times 22. Proveniencija: įrašas juodu rašalu lipdėje ant nugarėlės „Msc. A 104/a fol“ (perbrauktas); keturkampė spausdinta lipdė ant viršelio „Staatsarchiv Danzig Abt. 410 Nr. 26“; priešlapyje įrašas pieštuku „S. 203“.

		<p>Įrišas: senasis: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi; nugarėlėje įrašas paauskuotomis raidėmis: „Gödtke Konitzer Kirchen- Gefchichte“.</p> <p>Pastaba: paskutiniame puslapyje įrašyta pavardė „Benwitz“. Konitzo bažnyčios istorija nesiriboja 1734 m., ji tęsiama toliau, yra duomenų iki XIX a. 4-ojo dešimtmečio pradžios, todėl kaip autoriai nurodomi abu asmenys.</p>
3.	<p>PStAB: Msc. A 104b 2°</p>	<p>Issak Gottfried Gödtke Papier 2° 1834 Geschichte der Hs.: für L. Rhesa durch den Konitzer Kaufmann Benwitz 1834 erstellt · ca 1840 Königsberg, StaatsA · 1903 abgegeben an Danzig, StaatsA. 1. Isaak Gottfried Gödtke: Kirchengeschichte der evangelischen kleinen Städte im Polnischen Preussen Mit Urkunden</p>
	<p>LMAVB RS: F 15-214 [214.MLF-LXV]</p>	<p>[Gödtke Isaak Gottfried, Benwitz Nathaniel Gottlob.] Kirchen Gefchichte derer kleinern Städte im polnischen Preußen belegen. ◇ 1760; 1834 m. nuorašas, 246 lap., vok., lot., lenk., 37 × 22. Proveniencija: įrašas pieštuku lap. 1r „S. 35“. Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti bumvinilu, nugarėlė drobinė. Pastabos: antraštė iš lap. 5r (pagal autorinę paginaciją tai p. 1); pirmoji pratamė „Vorrede“ datuota 1760-07-03 (lap. 2r), antroji be datos; pagrindinio teksto pabaigoje yra rankraštį perrašiusiojo pavardė ir data „N. G. Benwitz d[en] 30 Ap. 1834“ (lap. 148v). Autoriais laikomi abu asmenys.</p>
4.	<p>PStAB: Msc. A 120 2°</p>	<p>Sammlung preußischer und litauischer Kollektaneen</p>
4.1.	<p>[PStAB: Msc. A 120 a. 2°]</p>	<p>1. Donaleitis: Die Jahreszeiten nebst Rehse's Korrespondenz über diesen Schriftsteller Die Abschrift von Donaleitis' Gedicht ist unvollständig.</p>
	<p>LLTIB R: F 1-5259</p>	<p>[Donelaitis Kristijonas.] Donalitus. Die Jahreszeiten. Gedicht. Originalhandschrift. im Anhang: Briefwechsel Rhesas über Donalitus. ◇ XVIII–XIX a., 27 [4] lap., liet., vok., 35,9 × 23,5. Proveniencija: įrašas viršelyje juodu rašalu ir pieštuku „Mscr. A. fol. 120a.–f.“; įrašas antrajame nefolijuotame lape juodu rašalu „Nö 120. a.“; ten pat lipdėje įrašas juodu rašalu</p>

		<p>„Msc. A 120 a–f. fol.“; apvalus violetinis antspaudas viršelyje ir lap. 1r „PREUSSISCHES STAATSARCHIV IN KÖNIGSBERG“; ten pat įrašas pieštuku „In. R-5259“; apatiname nefolijuotame viršelio lape apvalus rausvas antspaudas „Vilniaus literatūros muziejus“.</p> <p>Įrišas: viršelis popierinis, lankai susiūti.</p> <p>Pastaba: korespondencija ne tik Rėzos, kaip nurodyta VM, – greta Johanno Bernhardo Wacho 1818-06-12 laiško Rėzai yra ir 2 Donelaičio laišakai Jonui Gotfrydui Jordanui: vienas rašytas tarp 1776 ir 1779 m., kitas 1777-08-16.</p> <p>Publikacijos: <i>Kristijono Donelaičio rankraščiai</i>. Fotografuotinis leidimas. Parengė Mikas Vaicekaskas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2014; DONELAITIS, Kristijonas. <i>Raštai</i>. T. 1: <i>Metai</i>. Dokumentinis ir kritinis leidimas. Sudarė Mikas Vaicekaskas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015; DONELAITIS, Kristijonas. <i>Raštai</i>. T. 2: Poetiniai tekstai: <i>Metų eilutės ir žodžių junginiai, Metų fragmentas, Pričkaus pasaka apie lietuvišką svodbę</i>, pasakėčios, eilėraščiai, kiti eiliavimai. Dokumentiniai ir kritiniai leidimai, vertimai. Sudarė Mikas Vaicekaskas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019.</p>
4.2.	<p>[PStAB: Msc. A 120 b. 2°]</p> <p>LMAVB RS: F 137-35 [35.LR-V]</p>	<p>2. Jo. Wigandus: Clari viri Theologici (Auszüge)</p> <p>[Wigandus Joannes. Clari viri Theologici. Auszüge:] Paul. Sperat. Amandus [etc.]. ◇ XVI a.; XIX a. I pusės išrašai, pastabos, lot., vok., [1] 9 [2] lap., 35,5 × 22 ir mažesnis.</p> <p>Proveniencija: ženklų nėra, yra Rėzos rašytų lapų, pastabų.</p> <p>Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė.</p> <p>Pastaba: yra Johanno Jakobo Quandto lapelis apie Johanną Briesmanną, vok., lap. 4r.</p>
4.3.	<p>[PStAB: Msc. A 120 c. 2°]</p> <p>4.3.1. LMAVB RS: F 137-16 [16.LR-V]</p>	<p>3. Collectaneen zur neueren Preussischen Kirchengeschichte</p> <p>3ur litth. Rel. Gefch. aus d. Archiv. ◇ 1323–1324, ~1582–1615; XIX a. I pusės nuorašai, vok., lot., [1] 18 [1] lap., 37 × 21,5 ir mažesnis.</p> <p>Proveniencija: ženklų nėra, yra Rėzos prieraišų.</p> <p>Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė.</p>

		<p>Pastaba: yra ir traktatas: Lasicius Johannes. Johan. Laficii Poloni de diis Samagitarum caeterorumque Sarmatarum, et falforum Chriftiano= rum. ◇ ~1582, išleistas 1615; XIX a. I pusės nuorašas, lot., lap. 13r–18v.</p>
4.3.2. LMAVB RS: F 137-17 [17.LR-V]		<p>3ur Preuff. Gefchichte. ◇ 1434–1826; XIX a. I pusės nuorašai; spausdintas skelbimas, lot., vok., [1] 9 [1] lap., 36 × 21,5 ir mažesnis.</p> <p>Proveniencija: ženklų nėra, yra Rėzos rašytų nuorašų ir prierasų.</p> <p>Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė.</p> <p>Pastaba: yra Rėzos nurašytas Ludwigo Ernsto von Borowski'io 1821-04-21 laiškas, vok., lap. 8r–8v; Prūsijos Biblijos draugijos 1826 m. dokumento nuorašas, vok., lap. 4r–5v, spausdintas Kristijono Donelaičio „Metų“ leidinio prenumeratos skelbimas „An die Freunde der litthauifchen Literatur“, 1817-12-23, vok., lap. 9r–9v.</p>
4.3.3. LMAVB RS: F 137-18 [18.LR-V]		<p>[Freiberg Johannes.] Aus der Cronicka des Johannes Freybergk. ◇ XVI a. (1474–1552 m. įvykiai); XIX a. I pusės nuorašai (fragmentai), vok., [1] 18 [1] lap., 36,5 × 21.</p> <p>Proveniencija: ženklų nėra.</p> <p>Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė.</p>
4.3.4. LMAVB RS: F 137-19 [19.LR-V]		<p>G. Archiv S. Der Thumherrn von Kgsbg Proteftation, 1517. ◇ 1517; XIX a. I pusės nuorašas, lot., vok., [1] 5 [2] lap., 37 × 21.</p> <p>Proveniencija: ženklų nėra.</p> <p>Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė.</p>
4.3.5. LMAVB RS: F 137-21 [21.LR-V]		<p>B. v. Polenz Abſchriften aus Prof. Rhesa's Nachlaß den Biſchof Georg von Polen3 betreffend. 1522–47. ◇ 1522–1547; XIX a. I pusės nuorašai, išrašai, pastabos, vok., lot., [1a] 35 [1] lap. ([1a]–35r), 35,5 × 20,5 ir mažesnis.</p> <p>Proveniencija: įrašas rudu rašalu aplanke (lap. [1a]) „Abſchriften aus Prof. Rhesa's Nachlaß den Biſchof Georg von Polen3 betreffend. 1522–47.“</p> <p>Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė; įrišta kartu su byla „Program an Polent3 Weihnacht[en] 1825“ (žr. Nr. 4.5).</p>

<p>4.3.6. LMAVB RS: F 137-22 [22.LR-V]</p>	<p>Archivalia Größtentheils Abſchriften aus dem Nachlaß des Profeffors Rhesa, auch einige Originalien. ◇ XVI a. (po 1523); XIX a. I pusės nuorašai, išrašai, vok., [2] 63 [1] lap., 36 × 21 ir mažesnis.</p> <p>Proveniencija: įrašas juodu rašalu aplanke (lap. [1a]): „Größtentheils Abſchriften aus dem Nachlaß des Profeffors Rhesa, auch einige Originalien.“, yra Rėzos prieriašų.</p> <p>Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė.</p> <p>Pastaba: saugojimą vienetą sudaro 4-ios nuorašų bylos:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Brismanniana aus dem Geh. Archiv. A. 1530. ◇ Johanno Briesmanno 1530 m. laiškai, vok., lap. [1a]–8v; 2) Cronica von dem Anfang des Deutſchen Ordens, desgl. des Landes Preußen, Mfp. N. 42 <fol. 42> gr. fol. Bibl. Wallen rodt. p. 470 ſeq. Urfprung des Lutheriſchen Aufruhrs A. 1523. ◇ XVI a., vok., lap. [9a]–31v; 3) Grunau Simon. Simonis Grunouii Tolkemitani Ord. Praedicat. Monachi Cronika. ◇ XVI a., vok., lap. [32a]–58v; 4) Belers Johann. Johann Belers Chronik fortgeſetzt vom Capf. <corr. Caſp. > Platner. Stadt. Bibliothek Mſpt. S... ◇ XVI a., vok., lap. 59r–63v.
<p>4.3.7. LMAVB RS: F 137-23 [23.LR-V]</p>	<p>Sachen aus dem Archiv. ◇ 1523–1688; XIX a. I pusės nuorašai, išrašai; lot., vok., 8 [1] lap., 36,5 × 21.</p> <p>Proveniencija: ženklų nėra, yra Rėzos prieriašų.</p> <p>Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė.</p> <p>Pastaba: po išrašų apie Paulių Speratą, Johanną Amandą, Johanną Briesmanną, Johanną Polianderį įrištas Karlo Peterio Andreaso Faberio 1816-06-10 atsakymas (veikiausiai Rėzai) dėl archyve esančių vienetų, kuriuose yra informacijos apie lietuviškas knygas, vok., lap. 8r.</p>
<p>4.3.8. LMAVB RS: F 137-24 [24.LR-V]</p>	<p>3. Urkunde Biſchoftu[ms] Saml. ◇ 1524; XIX a. I pusės nuorašai, vok., 6 lap., 37 × 21,5.</p> <p>Proveniencija: ženklų nėra, yra Rėzos prieriašų.</p> <p>Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė.</p>
<p>4.3.9. LMAVB RS: F 137-25 [25.LR-V]</p>	<p>De Amando. ◇ 1524–1707; XIX a. I pusės nuorašai, išrašai, pastabos, vok., lot., 14 lap., 37 × 21,5 ir mažesnis.</p> <p>Proveniencija: ženklų nėra, yra Rėzos rašytų lapų.</p> <p>Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė.</p>

4.3.10. LMAVB RS: F 137-26 [26.LR-V]	Zenkeriana. Paul Speratus gegen Zaenker A. 1529–1531. ◇ 1529–1531; 1824 m. nuorašas, vok., [1] 66 [1] lap., 36,5 × 21,5. Proveniencija: ženklų nėra, yra Rėzos prierašų. Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė. Pastaba: lap. 66r nurodyta nuorašo data 1824-04-10.
4.3.11. LMAVB RS: F 137-27 [27.LR-V]	Sacramentarii et Anabaptist[i] 3wiſch[en] Guilandinni u[nd] Cnatus. ◇ 1531; XIX a. I pusės nuorašai, vok., lot., [1a] 17 [1] lap., 37 × 21. Proveniencija: ženklų nėra, yra Rėzos prierašų. Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė.
4.3.12. LMAVB RS: F 137-28 [28.LR-V]	Zenkeri Confessio. ◇ 1531; XIX a. I pusės nuorašai, lot., [1a] 7 [1] lap., 37 × 21,5. Proveniencija: ženklų nėra, yra Rėzos prierašų. Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė.
4.3.13. LMAVB RS: F 137-29 [29.LR-V]	Confessio Fab. Eckelii (Zenker u[nd] Heydeck) et Responſio Poliandri 1531. d. 29.–30. Xbr. ◇ 1531; XIX a. I pusės nuorašai, vok., [1a] 24 [1] lap., 35 × 20,5. Proveniencija: ženklų nėra. Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė.
4.3.14. LMAVB RS: F 137-30 [30.LR-V]	Confessio G. Landmefferi et Responſio Paul. Sperati. 1531–1533. ◇ 1531–1533; XIX a. I pusės nuorašai, lot., vok., [1a] 18 [1] lap., 37 × 21. Proveniencija: ženklų nėra, yra Rėzos prierašų. Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė.
4.3.15. LMAVB RS: F 137-31 [31.LR-V]	Ungedruckte Briefe aus dem Geh. Archiv. 1531–46. 1. Epistola Pauli Sperati ad D. Stanisl. Rapagellanum. 1545. 2. [Epistola Pauli Sperati] ad Joannem Brifmannum 1546. 3. [Epistola Pauli Sperati ad] Petr. Zenkerum 9 Jun. 1531 4. [Epistola Pauli Sperati] ad eundem 18 Jul. 1531. 5. Epistola D. Stanisl. Rapagellani ad P. Speratum 4. Jan. 1545. ◇ 1531–1546; XIX a. I pusės nuorašai, lot., 8 lap., 36 × 21. Proveniencija: ženklų nėra, yra Rėzos prierašų. Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė. Publikacija: <i>Stanislovas Rapolionis.</i> Sudarė Eugenija Ulčinaite, Juozas Tumelis. Vilnius: Mokslas, 1986.

<p>4.3.16. LMAVB RS: F 137-32 [32.LR-V]</p>	<p>Urkunde zur Voigts Gefch. Pr. 1240. ◇ XIII–XIV a.; XIX a. I pusės nuorašai, lot., 6 lap., 35 × 21. Proveniencija: ženklų nėra. Įrašas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė.</p>
<p>4.3.17. LMAVB RS: F 137-33 [33.LR-V]</p>	<p>3ur Gefch. d. Augsb. Confess. 2 Briefe a[us] dem Archiv. 1. Des Hofpredigers Otmar Epplini Forma subscriptionis Königsberg im Mai 1561. 2. Ein Brief des Herzogs Albrecht an den Herzog Christoph von Würtemberg wegen des Convents zu Naumburg. Aus dem Archiv. ◇ 1561; XIX a. I pusės nuorašai, vok., [1a] 4 [1] lap., 36,5 × 21,5 ir mažesnis. Proveniencija: ženklų nėra. Įrašas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė.</p>
<p>4.3.18. LMAVB RS: F 137-34 [34.LR-V]</p>	<p>Fortfetzung des Colloquii Raftenburgenfis ad. Erl. Pr. I, p. 269. 448. ◇ XVI, XVIII; XIX a. I pusės nuorašas, vok., [1a] 20 [1] lap., 36 × 21. Proveniencija: ženklų nėra. Įrašas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė.</p>
<p>4.4. [PStAB: Msc. A 120 d. 2°]</p>	<p>4. Collectaneen zur neueren Preussischen Presbyterologie</p>
<p>LMAVB RS: F 15-406 [406.MLF-XCVIII]</p>	<p>3u[r] Prefbyterologie. ◇ XIX a. I pusė (1812–1838), vok., lot., 26 lap., 21 × 37. Proveniencija: įrašas juodu rašalu lap. 1r „Nō 120. d.“, yra Rėzos rašytų lapų ir priedašų. Įrašas: neįrišta, palaidi lapai. Pastaba: yra Prūsijos Lietuvos kunigų Johano Frydricho Rozenbaumo, Kristijono Samuelio Jordano, Leopoldo Vermbterio, Gotfrydo Frydricho Dreisto, Hermano Kristijono Dovydo Viticho, Kristupo Danieliaus Hasenšteino 1816–1817 m. rašytų laiškų su duomenimis apie parapijas ir kunigus.</p>
<p>4.5. [PStAB: Msc. A 120 e. 2°]</p>	<p>5. Entwürfe zu den von Rhesa geschriebenen Festprogrammen</p>
<p>LMAVB RS: F 137-21 [21.MLF-V]</p>	<p>Program an Polentz Weihnacht[en] 1825. ◇ XIX a. I pusės nuorašai, išrašai, pastabos, vok., lot., 18 [2] lap. (36r–53v); 37 × 21,5 ir mažesnis. Proveniencija: įrašas rudu rašalu pirmos bylos aplanke (lap. [1a]) „Abſchriften aus Prof. Rhesa's Nachlaß den Biſchof Georg von Polen3 betreffend. 1522–47.“, yra Rėzos rašytų lapų.</p>

		<p>Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė.</p> <p>Pastaba: įrišta kartu su byla „B. v. Polenz Abschriften aus Prof. Rhesa's Nachlaß den Bischof Georg von Polen³ betreffend. 1522–47.“ (žr. Nr. 4.3.5).</p>
4.6.	[PStAB: Msc. A 120 f. 2 ^o]	6. <i>Reglement für das Litthauische Seminar</i> (1827)
4.7.	[PStAB: Msc. A. 120 g. 2 ^o]	<p>Pastaba: nerastas.</p> <p>7. Abschriften aus dem Registerakten N (1522–29.)</p>
	<p>LMAVB RS: F 137-20 [20.LR-V]</p>	<p>Archiv Urkunde Regiftrant lit. N . von 1522–1524. ◇ 1522–1551; XIX a. I pusės nuorašai, vok., lot., 27 [1] lap., 37 × 21.</p> <p>Proveniencija: įrašas juodu rašalu lipdėje lap. 3r „Msc. A. 120 g. fol.“; įrašas juodu rašalu lap. 3r „120. g.“; įrašas rudu rašalu lap. 1r „Excerpte und Copien aus allerlei hieft= gen Archivalien ausgezogen vom Profeffor Dr. Rhesa. [Ge]iftliche Sachen betreffend“; įrašas rudu rašalu lap. 2r „Von Archivalien gemachte Abschriften aus dem Nachlasse des Professors Rhesa. Geiftliche Sachen betreffend“; yra Rėzos prierasų.</p> <p>Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė.</p>
5.	PStAB: Msc. A 121 2 ^o	<p>Materialen zur Kirchengeschichte Westpreußens 1827</p> <p>Geschichte der Hs.: aus dem Nachlass L. Rhesas · 1903 abgegeben nach Danzig, StaatsA.</p> <p>1. Verzeichniß der evangelischen Kirchen und Prediger in Westpreußen</p>
	<p>LMAVB RS: F 15-408 (?) [408.MLF-XCVIII]</p>	<p>Verzeichniß der Geiftlichen und Gemeinden, welche sich für die neue Form der Oblaten, als fymbolischen Ausdruck der Union erklärt haben. ◇ XIX a. I pusė (po 1816), vok., 15 lap. (17r–31v), 35 × 20.</p> <p>Proveniencija: ženklų nėra.</p> <p>Įrišas: neįrišta, palaidi lapai.</p> <p>Pastabos: sąrašė lap. 17r–19v nurodytos Rytų ir Vakarų Prūsijos bažnyčios, išreiškusios poziciją dėl evangelikų liuteronų ir evangelikų reformatų unijos – Prūsijos evangelikų bažnyčios (vok. <i>Evangelische Kirche in Preussen</i>), įkurtos 1817 m. Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo III iniciatyva; lap. 21r–31r yra Vakarų Prūsijos evangelikų bažnyčių ir kunigų aprašas (1816). Kituose šio saugojimo vieneto dokumentuose yra Rėzos rašyto teksto, žr. 3 priedą, Nr. 48).</p>

6.	PStAB: Msc. A 123 2°	Ludwig Rhesa Geschichte der Hs.: aus Rhesas Nachlass. 1. Ludwig Rhesa: Deutsch–litauisches Lexikon von A–E (Eingeboren) Der Schluß des Buchstaben A fehlt.
	6.1. LMAVB RS: F 15-434	[Deutsch–litauisches Lexikon , B: <i>Baake–Behaftet</i> ; Bd. 1.] ◇ XVIII a. pab. – XIX a. pr., vok., liet., 12 lapų (41r–52v), 35 × 20,5. Proveniencija : ženklų nėra, yra Rėzos priedašų. Įrišas : neįrišta, vienas susiūtas lankas. Pastaba : tai vad. <i>Naujasis Brodovskis</i> , fragmentas turi ir autorinę paginaciją 1–24 p. (41r–52v). Lankas sudėtas kartu su 2 fragmentais iš kito žodyno, parengto pagal Kristijono Gotlybo Milkaus „Littauisch=deutchches und Deutch=littauisches Wörter=Buch“ (1800) lietuvių–vokiečių kalbų tomą (fragmentas LMAVB RS: F 137-11, žr. Nr. 8.1–8.2). Buvo defektinis jau Karaliaučiaus archyve, trūko A pabaigos. VM nurodyta tomo pabaiga <i>E (Eingeboren)</i> , bet dab. baigiasi <i>I/J</i> raidėmis. Veikiausiai buvo neįrištas, galėjo būti supainioti lankai. Žodyno tęsinys yra LMAVB RS: F 137-12 (žr. Nr. 6.2). LMAVB RS: F 15-434 tvarkytas 1977 m.
	6.2. LMAVB RS: F 137-12 [12.LR-II]	[Deutsch–litauisches Lexikon , B–I/J: <i>Behageln–Iuw[e] / Iuws.</i>] ◇ XVIII a. pab. – XIX a. pr., 151 lap., 35 × 20,5. Proveniencija : ženklų nėra, yra Rėzos priedašų. Įrišas : LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė, ne visi lankai susiūti ir įrišti (senasis siuvimas iširęs). Pastaba : tai vad. <i>Naujojo Brodovskio</i> I t. tęsinys, pradžia yra LMAVB RS: F 15-434 (žr. Nr. 6.1).
7.	PStAB: Msc. A 124 2°	Ludwig Rhesa Geschichte der Hs.: aus dem Nachlass Rhesas. 1. Ludwig Rhesa: Deutsch–litauisches Lexikon von N–Z <i>Erster Entwurf</i> .
		[Deutsch–litauisches Lexikon , N–Z, Bd. 2.] ◇ XVIII a. pab. – XIX a. pr. Pastaba : neišlikęs, tai vad. <i>Naujasis Brodovskis</i> , II t.
8.	PStAB: Msc. A 125 2°	Ludwig Rhesa Geschichte der Hs.: aus dem Nachlass Rhesas. 1. Ludwig Rhesa: Litauisch–deutsches Lexikon von A–Z.
	8.1. LMAVB RS: F 137-11 [11. LR-II]	[Litauisch–deutsches Lexikon , A–Ž: <i>Apraudōju–Žywjūš.</i>] ◇ XIX a. I pusė, liet., vok., 129 lap., 37,5 × 25,5. Proveniencija : ženklų nėra.

		<p>Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė, rankraštis nesusiūtas, išskyrus lap. 1–6.</p> <p>Pastaba: Tai Kristijono Gotlybo Milkaus „Littauifch=deut[ches und Deut[ch=littauifches Wörter=Buch“ (1800) lietuvių–vokiečių kalbų tomo perdirbinys. Rankraštis turi autorinę paginaciją; išlikęs ne visas; 2 fragmentai yra LMAVB RS: F 15-434 (žr. 8.2), o vienas – LMAVB RS: F 15-333, kur yra ir trūkstamos LMAVB RS: F 137-11 įrištų 2 lapų viršutinės dalys (žr. Nr. 8.3).</p>
	8.2. LMAVB RS: F 15-434	<p>[Litauisch–deutsches Lexikon, A–I: <i>Annÿta–Apmáudoju; Bucziawimas–Iszminkau.</i>] ◇ XIX a. I pusė, liet., vok., 40 lap. (1r–2v; 3r–40r), 35 × 20,5.</p> <p>Proveniencija: ženklų nėra.</p> <p>Įrišas: neįrišta, nesusiūta.</p> <p>Pastabos: yra du to paties žodyno fragmentai, turintys ir autorinę paginaciją: 1) lap. 1r–2v (p. 5–8); 2) lap. 3r–40r (p. 37–112). Kita žodyno dalis yra ir LMAVB RS: F 137-11 (žr. Nr. 8.1) ir LMAVB RS: F 15-333 (žr. Nr. 8.3). LMAVB RS: F 15-434 tvarkytas 1977 m.</p>
	8.3. LMAVB RS: F 15-333 [333.MLF- LXXXVII]	<p>[Litauisch–deutsches Lexikon, A–I: <i>Apmeloju–Apfzala.</i>] ◇ XIX a. I pusė, liet., vok., 2 lap. (28r–29v); 25 × 23.</p> <p>Proveniencija: ženklų nėra.</p> <p>Įrišas: neįrišta, nesusiūta; restauruota.</p> <p>Pastaba: tai pirmojo fragmento, esančio LMAVB RS: F 15-434, tęsinys, bet tik viršutinės dviejų lapų dalys su sudarytojo paginacija (p. 9–12); jų apatinės dalys yra LMAVB RS: F 137-11 (žr. Nr. 8.1).</p>
9.	PStAB: Msc. A 126 2°	<p><i>Samogitisch–litauisches Wörterbuch</i> <i>Geschichte der Hs.: aus dem Nachlass L. Rhesas.</i> 1. <i>Samogitisch–litauisches Wörterbuch</i></p> <p>Pastaba: nerastas.</p>
10.	PStAB: Msc. A 127 2°	<p>Jakob Brodowski <i>Geschichte der Hs.: aus dem Nachlass Rhesas.</i> 1. Jakob Brodowski: <i>Lexicon Germanico-Lithuanicum</i> „Darinnen so wohl die vocabula Biblica A & N Testamenti, als auch vocabula domestica, item über zwey Tausend Proverba und über ein Hundert Aenigmata Lithuanica u. viele Phrasen zutreffen u. also wo nicht gantz völlig doch ziemlich complet. Welches alles Gott allein zu Ehren u. denen Liebhabern der Litthauischen Sprache zum Besten mit großer Mühe u. Fleiß zusammen getragen“.</p>

	<p>LMAVB RS: F 137–15 [15.LR-IV]</p>	<p>[Brodovskis Jokūbas.] LEXICON GERMANICO=LITHVANICVM ET LITHVANICO=GERMANICVM Darinnen so wohl die Vocabula Biblica Veteris et Novi Testamenti, als auch Vocabula Domestica item Über zwey Taufend Proverbia und über ein Hundert Aenigmata Lithvanica und viele Phrafas anzutreffen und also wo nicht gantz völlig doch ziemlich Complet ist. Welches alles GOTT allein zu Ehren und denen Liebhabern der Litthauischen Sprache zum Besten mit großer Mühe und Fleiß zusammen ge= tragen. von Iacobo Brodowsky Präcentor Trempenfi. ◊ 1713–1740, vok., liet., 506 lap. ([4] 39–1050 sudarytojo paginuoti puslapiai), 36 × 20. Proveniencija: įrašas juodu rašalu lap. 1r įklijuotoje popieriaus juostoje „Bibliothek des Geheimen Archivs zu Königsberg. MS. Nō 128. fol.“; įrašas rudu rašalu lap. 1r „Handſchriftenſammlung des Staatsarchives Königsberg Nr. 128 folio“, ten pat apvalus violetinis antspaudas „PREUSSISCHES STAATSARCHIV IN KÖNIGSBERG“ ir įrašas violetiniu rašalu „12/1. Baltiſches Institut Leipzig.“; raudo lakso antspaudas lap. 2r „KÖNIGLICHES GEHEIMES ARCHIV ZU KÖNIGSBERG IN PREUSSEN“. Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė. Pastaba: Prūsijos valstybiniame archyve Karaliaučiuje tvarkant rankraštį, įklijuota popieriaus juosta su lietuvių–vokiečių kalbų tomo „Lexicon Lithuanico-Germanicum“ signatūra (šis tomas neišlikęs). Publikacija: BRODOVSKIS, Jokūbas. <i>Lexicon Germanico=Lithvanicvm et Lithvanico=Germanicvm. Rankraštinis XVIII amžiaus žodynas</i>. Dokumentinis leidimas su faksimile, perrašu ir žodžių indeksu. T. 1–3. Parengė Vincentas Drotvinas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2009.</p>
11.	<p>PStAB: Msc. A 128 2°</p>	<p><i>Jakob Brodowski</i> <i>Geschichte der Hs.: aus dem Nachlass Rhesas.</i> 1. Jakob Brodowski: <i>Lexicon Lithuanico-Germanicum</i> „Darinnen so wohl die vocabula Biblica A & N Testamenti, als auch vocabula domestica, item über zwey Tausend Proverba und über ein Hundert Aenigmata Lithuanica u. viele Phrasen zutreffen u. also wo nicht gantz völlig doch ziemlich complet. Welches alles Gott allein zu Ehren u. denen Liebhabern der Litthauischen Sprache zum Besten mit großer Mühe u. Fleiß zusammen getragen“.</p>

		<p>[Brodovskis Jokūbas.] Lexicon Lithuanico Germanicum. Darinnen [...] und denen, welche die Littauische Sprache erlernen wollen zum Besten mit ziemlichen Unkosten groszer Mühe und Fleisz zusammen getragen von Jacobo Brodowskj Præcentore Trempensi. 461 p.]*.</p> <p>Pastaba: neišlikęs, yra tik iki Antrojo pasaulinio karo darytų išrašų. VM duota vokiečių–lietuvių kalbų tomo antraštė.</p>
<p>* Antraštė iš SCHLEICHER, A[ugust]. Lituanica. <i>Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Classe</i>, 1854, Bd. 11(1), S. 86.</p>		
12.	<p>PStAB: Msc. A 137 2°</p>	<p>Litauische Volkslieder Geschichte der Hs.: aus dem Rhesas Nachlass. 1. Litauische Volkslieder Zum Teil mit Melodien und zum Teil in deutscher Übersetzung.</p>
	<p>12.1. LMAVB RS: F 137-8 [8.LR-I]</p>	<p>[Litauische Volkslieder. Zum Teil mit Melodien und zum Teil in deutscher Übersetzung.] ◇ 1827–1828, liet., vok., 30 lap., 36 × 22 ir mažesnis. Proveniencija: ženklų nėra. Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė. Pastaba: išlikęs ne visas (8-ios dainos su melodijomis yra LMAVB RS: F 228-1792, žr. Nr. 12.2). Yra Ernst Vilhelmo Berbomo 1828-10-20 laiškas Theodorui Heinrichui von Schönuui. Publikacija: RĖZA, L[iudvikas]. <i>Lietuvių liaudies dainos</i>. T. 2. Paruošė A[lbinas] Jovaišas. Vilnius, 1964.</p>
	<p>12.2. LMAVB RS: F 228-1792</p>	<p>[Litauische Volkslieder. Zum Teil mit Melodien und zum Teil in deutscher Übersetzung.] ◇ XIX a., liet., 2 lap., 35,5 × 20,5. Proveniencija: ženklų nėra. Įrišas: neįrišta. Pastaba: 8-ios dainos su melodijomis; tai LMAVB RS: F 137-8 esančio dainų rinkinio fragmentas (žr. 12.1); matyti senoji foliacija: lap. 38 ir 39; panaudos lapas parengtas 1976 m.</p>
		<i>In quarto</i>
13.	<p>PStAB: Msc. B 83 4°</p>	<p>Deutsch–Litauisches Lexikon Geschichte der Hs.: Aus Rhesas Nachlass. 1. Deutsch–Litauisches Lexikon, 1. Bd.</p>

	LLTIB R: F 1-5792	<p>[Deutsch–Litauisches Lexikon.] ◇ XVIII a., 666 p., 19,2 × 16.</p> <p>Proveniencija: įrašas rudu rašalu priešlapyje „Krauzė Pfarrer in Niebudzien“; ten pat du apvalūs violetiniai antspaudai „PREUSSISCHES STAATSARCHIV IN KÖNIGSBERG“ (perbraukti), tokie pat antspaudai p. 99, 101, 199, 201 (2×), 299, 301, 399, 499, 401, 499, 501, 599, 601, 666; įrašas juodu rašalu priešlapyje „Staatsarchiv Königsberg Manuskripte 83 quarto.“; ten pat įrašas juodu rašalu „Seite 1–666“; įrašas juodu rašalu lipdėje ant nugarėlės „[M]sc. [8]3“ (aptrupėjęs); apvalus violetinis antspaudas priešlapyje, p. 17 ir 666 „KALBOS INSTITUTO BIBLIOTEKA“; įrašas mėlynu ir violetiniu rašalu priešlapyje ir p. 666 „K-135“; įrašas violetiniu rašalu p. 17 „135“; įrašas mėlynu rašalu p. 666 „Sign. 45736“.</p> <p>Įrišas: senasis: kartono kietviršiai, traukti pergamentu.</p> <p>Pastabos: tai vad. <i>Krauzės žodynas</i>; VM be reikalo nurodytas I tomas – tai vientomis žodynas.</p>
14.	PStAB: <i>Msc. B 84 4°</i>	<p><i>Deutsch–Litauisches Lexikon</i> <i>Geschichte der Hs.: Aus Rhesas Nachlass.</i> 1. <i>Deutsch–Litauisches Lexikon</i>, 2. <i>Bd.</i></p>
		<p>[Deutsch–Litauisches Lexikon]</p> <p>Pastabos: neišlikęs, yra tik iki Antrojo pasaulinio karo darytų išrašų; „Lietuvių kalbos žodyne“ jo santrumpa Q¹. VM be reikalo nurodytas II tomas – tai vientomis žodynas.</p>
15.	PStAB: <i>Msc. B 85 4°</i>	<p><i>Deutsch–Litauisches Lexikon</i>, 3. <i>Bd.</i> <i>Geschichte der Hs.: Aus Rhesas Nachlass.</i> 1. <i>Deutsch–Litauisches Lexikon</i>, 3. <i>Bd.</i></p>
	LMAVB RS: F 137-13 [13. LR-III]	<p>I.N.I. CLAVIS GERMANICO-LITHVANA, Bd. 1. ◇ XVIII a. pr., vok., liet., [2] 668 [3] lap. (1226 sudarytojo paginuoti puslapiai), 21 × 17.</p> <p>Proveniencija: įrašas juodu rašalu lap. 1r „Sum Christiani Friederici Stimeri Sal. Ba. P. Gerwi.“; įrašas rudu rašalu lap. 1v–2r „Dieses Buch gehöret dem Praecentor Wilhelm Theod. Schimelpfen. im Szillen, Ragnitfchen Kreifes“; įrašas juodu rašalu lipdėje ant nugarėlės „Msc. 854“; apvalus violetinis antspaudas lap. [1a] ir lap. 1r „PREUSSISCHES STAATSARCHIV IN KÖNIGSBERG“; įrašas juodu rašalu lap. [1a] „1226 Seiten“.</p> <p>Įrišas: senasis: kartono kietviršiai, traukti pergamentu; viršelyje įrašas juodu rašalu „Deutfch Litth Lex. I.“</p>

		<p>Pastaba: VM klaidinga tomo nuoroda. Tai žodyno „Clavis Germanico-Lithvana“ I t.: A–L.</p> <p>Publikacija: <i>Clavis Germanico-Lithvana. Rankraštinis XVII amžiaus vokiečių–lietuvių kalbų žodynas</i>. T. 1–2. Parengė Vincentas Drotvinas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1995–1997.</p>
16.	<p>PStAB: Msc. B 86 4°</p>	<p>Deutsch–Litauisches Lexikon, 4. Bd. Geschichte der Hs.: Aus Rhesas Nachlass. 1. Deutsch–Litauisches Lexikon, 4. Bd.</p>
	<p>LMAVB RS: F 137–14 [14. LR-III]</p>	<p>[Clavis Germanico-Lithvana, Bd. 2.] ◇ XVIII a. pr., vok., liet., 594 [22] lap. (1184 sudarytojo paginuoti puslapiai), 21 × 17.</p> <p>Proveniencija: įrašas juodu rašalu lap. 1 „Sum Christiani Friederici Stimeri Salav. Ba. Pas Gerwischk. 1746.“; apvalus violetinis antspaudas lap. 1 „PREUSSISCHES STAATSARCHIV IN KÖNIGSBERG“; įrašas juodu rašalu lipdėje ant nugarėlės „Msc. 86“; įrašas juodu rašalu priešlapyje „1184 Seiten“.</p> <p>Įrišas: senasis: kartono kietviršiai, traukti pergamentu; viršelyje įrašas juodu rašalu „Deutfch Litth. Lex. II.“</p> <p>Pastaba: VM klaidinga tomo nuoroda. Tai žodyno „Clavis Germanico-Lithvana“ II t.: M–Ž.</p> <p>Publikacija: <i>Clavis Germanico-Lithvana. Rankraštinis XVII amžiaus vokiečių–lietuvių kalbų žodynas</i>. T. 3–4. Parengė Vincentas Drotvinas. Vilnius: Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997.</p>
17.	<p>PStAB: Msc. B 87 4°</p>	<p>Aegidius Strauch Geschichte der Hs.: Aus L. Rhesas Nachlass · 1903 abgegeben nach Danzig, StaatsA. 1. Aegidius Strauch: Unruhen in Danzig</p>
	<p>LMAVB RS: F 15-361 (?) [361.MLF-LXXXIX]</p>	<p>[Wegen Unruhen in Danzig: Streit zwischen Aegidius Strauch und Michael Böhm.] ◇ 1676; XIX a. I pusės nuorašai, vok., 4 lap. (164r–167v), 20 × 18.</p> <p>Proveniencija: ženklų nėra.</p> <p>Įrišas: neįrišta, susiūti lapai.</p>
18.	<p>PStAB: Msc. B 94 4°</p>	<p>J.F.M. Thym 1800 Geschichte der Hs.: Aus dem Nachlass L. Rhesas. 1. J.F.M. Thym: Vorlesungen über die christliche Kirchengeschichte</p>

	LMAVB RS: F 15-224 [224.MLF-LXVIII]	<p>Thȳm Johann Friedrich Wilhelm. Vorlefungen über die Chriftliche Kirchengefchichte. von J. F. W. Thȳm. Prof. d. Kirchengefch. u. der Alterthümer zu Halle. Halle 1800. ◇ 1800, XIX a. I pusės nuorašas (po 1814), vok., 560 [1] p., 21 × 17,5.</p> <p>Proveniencija: įrašas juodu rašalu lipdėje ant nugarėlės „Msc. 94. 4°“; įrašas pieštuku klijuotajame priešlapyje ir p. 1 „S. 74“; įrašas rudu rašalu antraštinio lapo apatiniam dešiniajame kampe „C. F. H. Klügling“, rašytas to paties asmens kaip tekstas.</p> <p>Įrišas: senasis: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi; lipdėje ant nugarėlės įrašas „J. F. W. Thym's Vorlefungen üb. die Kirchengeschichte. Mspt.“</p> <p>Pastaba: įrašas antraštiniame lape „C. F. H. Klügling“ gali būti kopijuotojo pavardė.</p>
19.	PStAB: Msc. B 141 4°	<p>Ludwig Rhesa Geschichte der Hs.: Aus L. Rhesas Nachlass. 1. Ludwig Rhesa: Kirchengeschichte Vorlesungsmanuskript.</p>
	LMAVB RS: F 15-219 [219.MLF-LXVII]	<p>[Rhesa Martin Ludwig. Kirchengeschichte.] ◇ XIX a. I pusė, vok., 537 lap., 21 × 18,5 ir mažesnis.</p> <p>Proveniencija: įrašas juodu rašalu lipdėje ant nugarėlės „Msc. 141. 4°“; įrašas rudu rašalu pirmame aplanke (lap. 1r) „Nō 141.“, ten pat įrašas pieštuku „S. 39“; trečiame aplanke (lap. 263 ir 329), padarytame iš perkirpto laiško, išlikusi dalis įrašo rudu rašalu lap. 329r „der [Confistor]ialrathe Doctor u[n]d Profesör Rhefa hier“ ir pusė raudono lako antspaudu su skydo vaizdu lap. 263v; 2 įrašai rudu rašalu su Rėzos pavarde lap. 400v „D. Rhefa“, „Dr. Rhefa“; Rėzos autografas.</p> <p>Įrišas: neįrištas, lankai ir pavieniai lapai sudėti į 8 popierinius aplankus (pirmo išlikęs tik I lap.), kai kurie lankai susiūti.</p>
20.	PStAB: Msc. B 142 4°	<p>Ludwig Rhesa Geschichte der Hs.: Aus L. Rhesas Nachlass. 1. Ludwig Rhesa: Über die Evangelien des Markus und Johannes Vorlesungsmanuskript.</p>
	LMAVB RS: F 15-386 [386.MLF-XCIV]	<p>20.1. [Rhesa Martin Ludwig. Über die Evangelien des Markus und Johannes.] ◇ XIX a. I pusė, vok., 332 lap. (1r–320v; 325r–336v), 21 × 18.</p> <p>Proveniencija: ženklų nėra, Rėzos autografas.</p>

		<p>[Irišas: neįrišta, susiūti atskiri lakštai po 4, 8 lap. ir daugiau. Pastaba: tarp lap. 320 ir 325 įdėtas Rėzos pranešimas (žr. Nr. 20.2). 20.2. [Rhesa Martin Ludwig. Über die Mission der Großbritanischen Bibelgesellschaft.] ◇ XIX a. I pusė (po 1820), vok., 4 lap. (321r–324v), 36,5 × 21. Proveniencija: įrašas pieštuku lap. 321r „Rh.“, Rėzos autografas. [Irišas: neįrišta, susiūti lapai. Pastaba: pranešimas sulenktas per pusę ir įterptas į rankrašį „Über die Evangelien des Markus und Johannes“ tarp lap. 320 ir 325 (žr. Nr. 20.1).</p>
21.	<p>PStAB: Msc. B 143 4°</p>	<p>Ludwig Rhesa <i>Geschichte der Hs.: Aus L. Rhesas Nachlass.</i> 1. Ludwig Rhesa: Über die messianischen Weissagungen des Alten [?] Testaments <i>Vorlesungsmanuskript.</i></p>
22.	<p>PStAB: Msc. B 144 4°</p>	<p>Pastaba: nerastas. Ludwig Rhesa <i>Geschichte der Hs.: Aus dem Nachlass L. Rhesas.</i> 1. Ludwig Rhesa: Einleitung in das Alte und Neue Testament <i>Vorlesungsmanuskript.</i></p>
	<p>LMAVB RS: F 15-361 [361.MLF-LXXXIX]</p>	<p>[Rhesa Martin Ludwig.] Methodologie. Einleitung. ◇ XIX a. I pusė, fragmentas, vok., 4 lap. (168r–171v), 22 × 18. Proveniencija: ženklų nėra, Rėzos autografas. [Irišas: susiūtas 1 lakštas.</p>
23.	<p>PStAB: Msc. B 145 4°</p>	<p>Ludwig Rhesa 19. Jh. <i>Geschichte der Hs.: Aus L. Rhesas Nachlass.</i> 1. Kollektaneen zu dem Programm über die Anabaptisten (1838)</p>
23.1.	<p>[PStAB: Msc. B 145 a. 4°]</p>	<p>1. Kollektaneen zu dem Programm über die Anabaptisten (1838)</p>
	<p>LMAVB RS: F 15-361 [361.MLF-LXXXIX]</p>	<p>1. [Rhesa Martin Ludwig. De hiftoriae Anabaptiftarum et Sacramentariorum in Pruffia.] ◇ XIX a. I pusė, lot., vok.; du fragmentai: 1) 5 lap. (146a–150v), 22,5×18 ir mažesnis; 2) 13 [1] lap. (172r–184v), 23 × 17,5 ir mažesnis. Proveniencija: ženklų nėra, Rėzos autografas. [Irišas: I fragmentas neįrištas, nesusiūtas; II fragmento 1 lakštas susiūtas, antras nesusiūtas. Pastaba: kustodai rodo, kad neteisingai sudėti ir sunumeruoti I fragmento lapai.</p>

23.2.	[PStAB: Msc. B 145 b. 4°] LMAVB RS: F 15-355 [355.MLF-LXXXVIII]	2. Nicolas Boileau: L'Art poétique (1674) In die Übersetzung von L. Rhesa. 23.2.1. [Rhesa Martin Ludwig.] Über [Nicolas] Boileau's Dichtkunft. ◇ XIX a. I pusė, vok., 8 lap. (1r–2v; 27r–30v; 37r–38v), 22 × 18,5. Provenijcija: ženklų nėra, Rėzos autografas. Įrišas: neįrišta, susiūti ir nesusiūti lakštai, sudėti kartu su Nr. 23.2.2. 23.2.2. [Nicolas] Boileau' Dichtkunft. [In die Übersetzung von Martin Ludwig Rhesa.] ◇ XIX a., vok. I pusė, 40 [1] lap. (3r–26v; 31r–36v; 39r–48v), 22 × 18. Provenijcija: ženklų nėra, yra Rėzos rašytų lapų. Įrišas: neįrišta, susiūti ir nesusiūti lakštai, sudėti kartu su Nr. 23.2.1. Pastabos: vežtos Boileau poemos „L'Art poétique“ giesmės (keli variantai): „3weiter Gefang“, „Boileau's Dichtkunft Dritter Gefang“, „Boileau's Dichtkunft Vierter Gefang“, „Boileau's Dichtkunft Vierter Gefang“, „Boileau's Dichtkunft Erfter Gefang“, „3weyter Gefang“; yra ir kito asmens rašyto, bet Rėzos taisyto ir komentuoto teksto.
23.3.	[PStAB: Msc. B 145 c. 4°] LMAVB RS: F 15-295 [295.MLF-LXXXI]	3. Manuscripta miscellanea. Miscellanea. ◇ XVIII–XIX a., vok., pranc., lot., [7] 169 [1] lap., 26 × 20 ir mažesnis. Provenijcija: įrašas juodu rašalu lipdėje ant nugarėlės „M[s]c. 14[5] [c.]“ (aptrupėjęs); įrašas pieštuku viršelyje ir verstoje jo pusėje „S. 80“. Įrišas: senasis: storesnio popieriaus kietviršiai, klijuoti popieriumi; įrašas juodu rašalu viršelyje „Miscellanea“. Pastaba: yra giesmių, eilėraščių, poemų, dainų, maldų (viena spausdinta), proginių kalbų, istorinių rašinių, užrašų apie Nicolą Boileau, Ovidijų, Demokritą, Keplerį; fra- gmentų iš „Don Kichoto“, Voltero, Platono kūrinii, trečioji Horacijaus odė ir kt.
24.	PStAB: Msc. B 146 4°	Ludwig Rhesa Geschichte der Hs.: Aus L. Rhesas Nachlass. 1. Ludwig Rhesa: Über Preussische Kirchengeschichte, nebst mancherlei Collectaneen zu derselben Vorlesungsmanuskript.

	<p>LMAVB RS: F 15-361 [361.MLF-LXXXIX]</p>	<p>[Über Preussische Kirchengeschichte]. ◇ XIX a. I pusė, vok., 16 lap. (59r–72v), 21 × 18.</p> <p>Proveniencija: ženklų nėra, yra Rėzos rašytų lapų.</p> <p>Įrašas: lap. 59r–60v, 471r–72v neįrišta, lap. 60a–70v susiūta.</p> <p>Pastaba: tarp dokumentų yra Prūsijos presbiterologijos fragmentų: „III. Heilgenwald“, „IV. Qwednau“, „Schönwalde“, vok., 10 lap. (60a–70v), 21×17,5.</p> <p>Presbiterologijos fragmentų yra ir kitur: 1) „II. Arnau“. LMAVB RS: F 15-357, 2 lap. (52r–53v); 20,5 × 17,5; 2) „1. Neuhaufen“, „Heilgenwald“, „Qvedenau“, „Schönwalde“. LMAVB RS: F 15-385 (PStAB: No 170. g.), 14 lap. (166r–181v) 21 × 17,5.</p>
25.	<p>PStAB: Msc. B 147 4°</p>	<p>Simon Grunau Geschichte der Hs.: Aus L. Rhesas Nachlass. 1. Simon Grunau: Preußische Chronik, neunter Traktat Abschrift von L. Rhesa</p>
	<p>LMAVB RS: F 15-384 [384.MLF-XXIV]</p>	<p>[Grunau Simon.] Der IX. <i>Tractat</i> sagt. von den Bifchthüern und ihren <i>Fundationibus</i> vom Bapft gefetzt durch fingen <i>Legaten</i> von allen Clöstern u[nd] Geiftlichkeit überall im Lande zu Preußen. Wie <i>Wilhelmus</i> das <i>Legat</i> ins Land kam u[nd] <i>fundirte</i> die IIII. Bifchthümer. ◇ XVI a.; XIX a. I pusės nuorašas, vok., 147 lap., 21 × 18.</p> <p>Proveniencija: ženklų nėra, yra Rėzos prierašų.</p> <p>Įrašas: neįrištas, be aplanko, lakštai iš sulenktų ir vienas į kitą sudėtų lapų.</p> <p>Pastaba: Simono Grunau kronikos fragmentas yra ir LMAVB RS: F 137-22, lap. 32r–55v, žr. Nr. 4.3.6.</p>
26.	<p>PStAB: Msc. B 148 4°</p>	<p>Ludwig Rhesa Geschichte der Hs.: Aus L. Rhesas Nachlass. 1. Ludwig Rhesa: <i>Historia restorationis sacrorum in Prussia orientali et occidentali</i></p>
	<p>LMAVB RS: F 15-247 [247.MLF-LXXI]</p>	<p>Historia restorationis sacrorum in Prussia orientali et oc- cidental. ◇ XIX a. (po 1832), lot., vok., [2] 198 p., 21,5 × 17,5.</p> <p>Proveniencija: įrašas juodu rašalu lipdėje ant nugarėlės „Msc. 148. 4°“; įrašas pieštuku antraštiniame lape „S. 1.“</p> <p>Įrašas: senasis: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi.</p>
27.	<p>PStAB: Msc. B 152 4°</p>	<p>Wigand von Marburg 19. Jh. Geschichte der Hs.: Aus L. Rhesas Nachlass. 1. Wigand von Marburg: Preußische Chronik Abschrift von. L. Rhesa</p>

	<p>LMAVB RS: F 15-23 [23.MLF-VIII]</p>	<p>[Wigand von Marburg.] Cronica nova prutenica, sed in multis superfluis verbis descisa, inchoataque anno 1293 et terminata anno 1394. ◇ 1464; XIX a. I pusė nuorašas, lot., [1a] [1] 215 [3] p., 21 × 18.</p> <p>Proveniencija: įrašas juodu rašalu lipdėje ant nugarelės (perplyšusi): „Msc. 152 4.“; įrašas pieštuku p. 1a ir p. 1 „S. 111“; įrašas ruda rašalu p. 1a „Nō 152“.</p> <p>Įrišas: neįrišta, lakštai po 4 lap. popieriniame aplanke (perplyšęs).</p> <p>Pastabos: kronikos gale p. 214 kopijuotojas nurodęs, kad kronika parašyta vok. 1394 m., o 1464 m. išversta į lot.; jo įrašas ruda rašalu p. 1 parašėję „pag. Mscr: 279“ – pirmasis puslapis PStA saugoto rankraščio, iš kurio kopijuota.</p>
28.	<p>PStAB: Msc. B 154 4°</p>	<p>Ludwig Rhesa</p> <p>1. Ludwig Rehse: Excerpta aus historischen Schriften zur Geschichte Litauens und Preußens</p>
	<p>LMAVB RS: F 15-361 (?) [361-MLF-LXXXIX]</p>	<p>[Excerpta aus historischen Schriften zur Geschichte Litauens und Preußens.] ◇ XIX a. I pusė, 2 fragmentai, lot., vok., 38 lap. (109r–146v), 20,5 × 17.</p> <p>Proveniencija: ženklų nėra.</p> <p>Įrišas: neįrišta, fragmentas lap. 109r–146v susiūtas.</p> <p>Pastabos: VM nenurodyta rankraščio kilmė; su PStAB: Msc. B 154 4° siejama dėl turinio, plg. antraštes: „Über den Oberprieſter Kriwe“ (lap. 109r); „Kritiſch=diplomatifcher Beweis, daß das heilige Romowe in Samland ſchon über drei= hundert Jahre vor Chriſto vorhanden war“ (lap. 111a); „Beweis über den Untergang eines Theils von Samland (Witland)“ (lap. 135r).</p>
29.	<p>PStAB: Msc. B 155 4°</p>	<p>Sammlungen zur Presbyterologie von Ost- und Westpreußen</p> <p>Geschichte der Hs.: Aus L. Rhesas Nachlass.</p> <p>1. Sammlungen zur Presbyterologie von Ost- und Westpreußen</p>
	<p>LMAVB RS: F 15-246 [246.MLF-LXXI]</p>	<p>[Sammlungen zur Presbyterologie von Ost- und Westpreußen.] ◇ XIX a. I pusė, vok., 112 lap., 20 × 17.</p> <p>Proveniencija: įrašas juodu rašalu lipdėje ant nugarelės „Msc. 155. 4°“; įrašas pieštuku lap. 1r „S 126“ (perbrauktas), ten pat įrašas pieštuku „245“.</p> <p>Įrišas: senasis, kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, ruda odinė nugarelė ir kampeliai.</p>

30.	PStAB: Msc. B 171 4°	Ein Pack Miscellanea zur Preußischen Geschichte der Hs.: Nr. 22 und 23 1903 abgegebene nach Danzig, StaatsA.
30.5.	[PStAB: Msc. B 171 e. 4°]	5. Excerpte über Preussische u. litthauische Götterlehre (von Rhesa)
	LMAVB RS: F 15-357 [357.MLF-LXXXVIII]	[Rhese Martin Ludwig.] Excerpte. ◇ XIX a. (po 1804) išrašai, vok., 4 lap. (5r–8v), 21 × 18,3. Proveniencija: įrašas juodu rašalu lap. 5r „Nō 171. e.“, yra Rėzos prierasas. Įrišas: neįrišta, sulenkti lapai sudėti vienas į kitą. Pastaba: reikėtų keisti lapų numeraciją (sulenkti lapai neturėtų būti sudėti vienas į kitą).
30.6.	[PStAB: Msc. B 171 f. 4°]	6. Meletius Johannes, de sacrificiis et idolatria veterum Otorussorum <corr. Borussorum>, Liunum aliarumque vicinarum gentium. (aus Rhese's Nachlaß).
	LMAVB RS: F 15-85 [85.MLF-XXVI]	30.6.1. Maletius Joannes. De sacrificiis et idolatria veterum Borussorum, Liunum, aliarumque vici= narum gentium. Ad Clariff. <<Clariff> virum Doctorem Georgium Sabinum illustriiff. Ducis Prusfiae Confiliarium. Ioannes << Ioh > Meletius. ◇ XVI a.; XIX a. I pusės nuorašas, lot., 7 lap. (1r–7r), 21,5 × 18,5. Proveniencija: įrašas juodu rašalu lap. 1r „Nō 171. f.“, įrašas pieštuku lap. 1r ir 2r „S. 12“. Įrišas: LMAVB: viršeliai storo popieriaus, nugarėlė dermantino; įrišta kartu su Nr. 30.6.2. 30.6.2. Wagner Erhard. Vita et Mores Lithuanorum in Bo- rusfia sub diftrictu Infterburgenfi et Ragnitenfi de gentium brevi delineatione adumbrata per Erhardum Wagner Infterb: Borussum. Regiomonti 1621. ◇ 1621; XIX a. I pusės nuorašas, lot., 7 lap. (7v–13v), 21,5 × 18,5. Proveniencija: bendra su Nr. 30.6.1. Įrišas: įrišta kartu su Nr. 30.6.1. Pastaba: VM nurodytas tik pirmas rankraštis. To paties kopijuotojo nurašytas ir antrasis.
30.8.	[PStAB: Msc. B 171 h. 4°]	8. <i>Genealogie der Beherrscher der vornehmsten Staaten Europa's</i> (aus Rh. Nachlaß) Pastaba: nerastas.
30.9.	[PStAB: Msc. B 171 i. 4°]	9. Nachrichten über die Ebel-Diestelsche Angelegenheit (Ebendaher)

	LMAVB RS: F 15-227 [227.MLF-LXVIII]	Aus dem Kirchenfreund für das nördliche Deutschland 1837 nro 84. Aus Königsberg. (Septbr. 1837). ◇ 1837, vok., 4 lap. 21,5 × 18. Proveniencija: įrašas juodu rašalu lap. 1r „Nō 171. i.“; ten pat įrašas pieštuku „S. 3“. Įrišas: neįrišta, lapai sulenkti ir sudėti vienas į kitą.
31.	PStAB: Msc. B 173 4 ^o	Varia Littuanica Geschichte der Hs.: Aus L. Rhesa's Nachlass. 1. Varia Littuanica Zumeist geistliche Lieder, Übersetzungen deutscher Gedichte und dergleichen mehr.
	31.1. LMAVB RS: F 137-2 [2.LR-I]	A. Giefmes. apie bufonti Suda beį apie Amziū Amži, kiekwienam atlyginnanti <atlyginnat> Von Nr: 770 bis 779. ◇ XVIII a. pab. – XIX a. pr., liet., 18 lap., 21 × 18 ir mažesnis. Proveniencija: ženklų nėra. Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė.
	31.2. LMAVB RS: F 137-3 [3.LR-I]	A. Lieder Aus dem Erften Theil des Neuen Gefangbuchs die sich im lithauifchen Gefangbuche noch nicht befinden. ◇ XVIII a. pab. – XIX a. pr., liet., vok., 29 [1] lap., 21,5 × 18. Proveniencija: ženklų nėra. Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė. Pastaba: LMAVB RS: F 137-2 ir F 137-3 yra Zygfrydo Ostermejerio rašytų ir taisytų giesmių, o byloje F 137-3 yra ir pavardė „Oftermeyer“ (lap. 15v, 28r).
	31.3. LMAVB RS: F 15-333 [333.MLF-LXXXVII]	[Übersetzungen deutscher Gedichte.] ◇ XIX a., 3 vienetai: 1-as liet., 2-as ir 3-ias vok. ir liet., 4 lap. (17r–20v), 20,5 × 18. Proveniencija: ženklų nėra. Įrišas: susiūta, neįrišta. Pastaba: yra: 1) „Garbinkim Diewa, Sutwėrtoji mufo Macninga“ („Lobe den Herrn, den mächtigen König der Ehren); 2) „Tu Diewe, jau manne mylejei“ („Der Du mit Liebe meiner Nachteile“); 3) „Jezumi fzimmer'j Swiete traukfū“ („Lasset nur mit Jefu ziehen“).
	31.4. LMAVB RS: F 137-9 [9.LR-I]	31.4.1. [Milkus Kristijonas Gotlybas.] Anfai Kulliks fu Spragilu Per Žiemą prisfīwargt turrėjo. ◇ XIX a., liet., 3,5 lap. (1r–3r); 21 × 18.

		<p>Proveniencija: įrašas žaliu ir mėlynu rašalu lap. [1a] „Lietuvių Liter. Instituto Direktoriaus pavedimu Iš Lietuvos Istorijos Instituto lietuviškos XVII a. poemos rankraštį (8 psl.) „Ansai kuliks su spragilu per žiemą prisivargt turjo <corr. turėjo>“ 1947 m. rugsėjo 10 d. gavau (L. LAPINSKAS).</p> <p>Įrašas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė; įrišta kartu su Nr. 31.4.2.</p> <p>31.4.2. Kaip kitta Kart koks Pons kellāwo Žemmēs matyti fwētimas. ◇ XIX a., liet., 1,5 lap. (3v–4v), 21 × 18.</p> <p>Proveniencija: kaip Nr. 31.4.1.</p> <p>Įrašas: įrišta kartu su Nr. 31.4.1.</p> <p>Publikacija: MILKUS, Kristijonas Gotlybas. <i>Pilkainis: poezija, proza</i>. Parengė Liucija Citavičiūtė, Juozas Girdzijauskas. Vilnius: Vaga, 1990, p. 48–53.</p>
32.	<p>PStAB: Msc. B 174 4°</p>	<p><i>Predigten in lettischer Sprache</i> <i>Geschichte der Hs.: Aus L. Rhesa's Nachlass.</i> <i>1. Predigten in lettischer Sprache.</i></p>
33.	<p>PStAB: Msc. B 175 4°</p>	<p>Pastaba: nerastas.</p> <p>Litauische Dainos Geschichte der Hs.: Aus L. Rhesas Nachlass. 1. Litauische Dainos Darunter mehrere im samaitischen Dialekt; zum Teil mit Melodien.</p>
	<p>LMAVB RS: F 137-4 [4.LR-I]</p>	<p>Littauifche dainos, darunter mehrere im žemaitifchen Dialekt, zum Theil mit Melodien. ◇ 1804–1829, liet., vok., [1a–1c] [6] 75 lap., 21 × 18,5 ir mažesnis.</p> <p>Proveniencija: įrašas rudu rašalu lap. 1a „Nō 175.“; ten pat apvalus violetinis antspaudas „PREUSSISCHES STAATSARCHIV IN KÖNIGSBERG“; ten pat įrašas juodu rašalu „Blatt 1–81“; yra Rėzos rašytų lapų.</p> <p>Įrašas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė.</p> <p>Pastaba: yra Rėzos 81 eilutės hegzametros „Szimtūs jau metūs Saulėle tekėjo ir leidol“, 1823, liet., lap. 74r–75v, Endrikio Budriaus atsiųsti keturi eiliuoti kūrinėliai ir daina, liet., lap. 6r–9v.</p> <p>Publikacijos: RĖZA, L[iudvikas]. <i>Lietuvių liaudies dainos</i>. T. 2. Paruošė A[lbinas] Jovaišas. Vilnius, 1964. <i>Liudo Rėzos Dainos. Pirmojo lietuviško dainyno 2 dalis M. Biržiškos</i></p>

		<p><i>spaudai parengta</i>. Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto Humanitarinių Mokslų Fakulteto leidinys, 1937, p. 104.</p> <p><i>Kaip qžuols drūts prie Nemunėlio: iš Mažosios Lietuvos XIX a.–XX a. pradžios lietuvių poezijos</i>. Parengė Domas Kaunas. Vilnius: Vaga, 1986, p. 48–51. RĖZA, Martynas Liudvikas. <i>Raštai</i>. T. 6: Archyvų tyrimas. Laiškai. Recenzijos. Sudarytoja Liucija Citavičiūtė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019.</p>
34.	<p>PStAB: Msc. B 176 4°</p>	<p>Historische Nachricht von der litauischen Bibel Geschichte der Hs.: Aus L. Rhesas Nachlass.</p> <p>1. Historische Nachricht von der litauischen Bibel</p>
	<p>LMAVB RS: F 15-299 [299. MLF-LXXXI]</p>	<p>[Ostermeyer Gottfried.] Hiftorifche Nachricht von der littai= fchen Bibel. ◇ [po 1791], 16 lap., 20,5 × 18.</p> <p>Proveniencija: įrašas juodu rašalu lipdėje ant nugarelės „Msc. 176. 4°.“; įrašas juodu rašalu aplanke „Nō 176.“; įrašas pieštuku lap. 1r „S. 41.“</p> <p>Įrašas: neįrišta, lapai aplanke sulenkti ir sudėti vienas į kitą.</p> <p>Publikacija: <i>Keturi Gotfrydo Ostermejerio rankraščiai</i>. Parengė Vilija Gerulaitienė. Vilnius: Žara, 2002.</p>
35.	<p>PStAB: Msc. B 177 4°</p>	<p>Litauische Sprichwörter und Rätsel Geschichte der Hs.: Aus L. Rhesas Nachlass.</p> <p>1. Litauische Sprichwörter und Rätsel</p>
	<p>LMAVB RS: F 137-1 [1.LR-I]</p>	<p>[Brodovskis Jokūbas.] Littaiſche Sprichwörter u. Rāthfel. ◇ ~1716–1740, liet., vok., [1a] 41 [1] lap., 20 × 17,4.</p> <p>Proveniencija: įrašas juodu rašalu aplanke „Nō 177.“; ten pat įrašas pieštuku „40 Bl.“</p> <p>Įrašas: LMAVB: kartono kietviršiai, aptraukti drobe.</p> <p>Pastaba: yra nuotrauka (lap. 41, 23×17), daryta prieš rankraščių restauruojant (1952-07-30).</p> <p>Publikacija: ALEKNAVIČIENĖ, Ona. <i>Jokūbo Brodovskio patarlių, priežodžių ir mįslių rinkinys</i> Litauische Sprichwörter und Rätsel: Monografija, kritinis leidimas su faksimile ir indeksais. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2014.</p>
36.	<p>PStAB: Msc. B 178 4°</p>	<p>Lexicon Lithuanicum Geschichte der Hs.: Aus L. Rhesas Nachlass.</p> <p>1. Daniel Friedrich Werner: Lexicon Lithuanicum</p>
	<p>LMAVB RS: F 137-10 [10. LR-II]</p>	<p>LEXICON LITHU= ANICUM in usum eorum confcriptum qvi hujus lingvæ nondum capa= ces sunt, fed fieri cupiunt hactenùs in Bibliothecâ Dni: Danielis Friederici Werner. Secret: Inſterb: refervatum jam verò ex donatione ejus benignâ ad mea <←Jua> manuſcripta</p>

		<p>relatum. [etc] Theodorus Siegmann Infteropol: Borusf: Anno falutis noftræ 1718. die 17 Dbr: ◇ XVII a. II pusė, vok., liet., [1a] 113 lap., 22 × 18.</p> <p>Proveniencija: įrašas juodu rašalu lap. 1r „hactenūs in Bibliothecâ Dni: Danielis Friederici Wernerī. Secret: Infterb: reservatum jam verò ex donatione ejus benignâ ad mea <←fua> manuscripta relatum. [etc] Teodorus Siegmann Infteropol: Borusf: Anno falutis noftræ 1718. die 17 Dbr:“; įrašas šviesiai rudu rašalu lap. [1a] „Ein altes litth. Lexicon von Oftermeyer erhalten“; Gotfrydo Ostemejerio prierasas juodu rašalu lap. 62v „Mowa, Užmowa“; įrašai juodu rašalu lap. [1a]: „Nö. 178“; „Staatsarchiv Königsberg Handſchriftenſammlung Nr. 178^{4to}“ ir „113 Blatt“; ten pat du apvalūs antspaudai (violetinis ir mėlynas) „PREUSSISCHES STAATSARCHIV IN KÖNIGSBERG“; tas pats mėlynas antspaudas lap. 1r.</p> <p>Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė, įrišas iširęs.</p> <p>Pastaba: Danielius Friedrichas Werneris nebuvo žodyno autorius, kaip nurodyta VM, jis buvo tik ankstesnis savininkas, iš kurio jį 1718-12-17 dovanų gavo Theodoras Siegmannas.</p> <p>Publikacija: <i>Lexicon Lithuanicum. Rankraštinis XVII a. vokiečių–lietuvių kalbų žodynas</i>, parengė Vincentas Drotvinas. Vilnius: Mokslas, 1987.</p>
37.	<p>PStAB: Msc. B 179 4°</p>	<p><i>Abschrift aus dem preußischen Katechismus von 1561</i> <i>Geschichte der Hs.: Aus L. Rhesas Nachlass.</i> <i>1. Abschrift aus dem preußischen Katechismus von 1561</i> <i>Es handelt sich um jene Stelle, die in Vaters Ausgabe fehlt (LIT!!).</i></p> <p>Pastaba: nerastas.</p>
38.	<p>PStAB: Msc. B 180 4°</p>	<p><i>Litauische Dainos</i> <i>Geschichte der Hs.: Aus L. Rhesas Nachlass.</i> <i>1. Litauische Dainos</i> <i>Mit Melodien.</i></p> <p>Pastaba: nerastas.</p>
39.	<p>PStAB: Msc. B 181 4°</p>	<p><i>Historische Sammlung</i> <i>Geschichte der Hs.: Nr. 1 aus dem Nachlass L. Rhesas erworben [...].</i> <i>1. Leben des Hochmeisters Luder von Braunschweig</i></p> <p>Pastaba: nerastas.</p>

		<i>In octavo</i>
40.	PStAB: Msc. C 25 8 ^o	Ludwig Rhesa 18. Jh. 1. Ludwig Rhesa: Exzerpte aus gedruckten Büchern und Recensionen
	LMAVB RS: F 15-279 [279.MLF-LXXVI]	[Rhesa Martin Ludwig. Exzerpte aus gedruckten Büchern und Recensionen.] ◇ XIX a. (apie 1814–1839), vok., lot., 72 [18] lap., 18,5 × 11,5. Proveniencija: įrašas juodu rašalu lipdėje ant nugarėlės „Msc. 25. 8 ^o “; įrašas pieštuku klijuotajame viršutiniame priešlapyje „S. 240“; Rėzos autografas. Įrišas: senasis: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė odinė. Pastabos: tai užrašų knygutės tipo rankraštis su įvairiais išrašais ir pastabomis; VM nenurodyta kilmė.
41.	PStAB: Msc. C 36 8 ^o	Litauische Dainos Geschichte der Hs.: aus L. Rhesas Nachlass. 1. Litauische Dainos Bearbeitet und übersetzt von Ludwig Rhesa.
	LMAVB RS: F 137-6 [6.LR-I]	Dainos. ◇ 1801–1830, liet., vok., [1a] 244 lap., 18 × 11. Proveniencija: apvalus violetinis antspaudas lap. [1a] „PREUSSISCHES STAATSARCHIV IN KÖNIGSBERG“; ten pat įrašas juodu rašalu „Seite 1–482.“; yra Rėzos rašytų lapų. Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė. Publikacija: RĖZA, L[iudvikas]. <i>Lietuvių liaudies dainos</i> . T. 2. Paruošė A[lbinas] Jovaišas. Vilnius, 1964.
42.	PStAB: Msc. C 37 8 ^o	Litauische Dainos Geschichte der Hs.: aus dem Nachlass L. Rhesas. 1. Litauische Dainos Von verschiedenen Seiten an L. Rhesa mitgeteilt.
	42.1. LMAVB RS: F 137-7 [7. LR-I]	[<i>Lietuvių dainos</i> , eiliuoti kūriniai, patarlės, laiškai Liudvikui Rėzai.] ◇ XIX a. I pusė, liet., vok., [1a] 104 lap., 21 × 18 ir mažesnis. Proveniencija: apvalus violetinis antspaudas lap. [1a] „PREUSSISCHES STAATSARCHIV IN KÖNIGSBERG“, ten pat įrašas juodu rašalu „Blatt 1–155“; yra Rėzos prierašų. Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė.

		<p>Pastaba: yra Kristijono Gotlybo Milkaus poema „Pilkainis Kiem’s, Bažnyczkiemis, Mieftas“, liet., lap. 5r–12v, eilėraštis „Musfes beį Ūdo Smertis“, liet., lap. 56r–56v; kai kurios dainos su melodijomis; Endrikio Budriaus laiško fragmentas (1820), vok., lap. 1r–2v.</p>
		<p>Publikacijos: RĖZA, L[iudvikas]. <i>Lietuvių liaudies dainos</i>. T. 2. Paruošė A[lbinas] Jovaišas. Vilnius, 1964. MILKUS, Kristijonas Gotlybas. <i>Pilkainis: poezija, proza</i>. Parengė Liucija Citavičiūtė, Juozas Girdzijauskas. Vilnius: Vaga, 1990. RĖZA, Martynas Liudvikas. <i>Raštai</i>. T. 6: Archyvų tyrimas. Laiškai. Recenzijos. Sudarytoja Liucija Citavičiūtė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019.</p>
42.2. LMAVB RS: F 137-5 [5. LR-I]		<p>[Lietuvių dainos, giesmės, laiškai Liudvikui Rėzai su dainomis, žvejybos terminais ir retesniais lietuviškais žodžiais, užrašytais Klaipėdoje ir Rusnėje 1828–1839 m.] ◇ XIX a. I pusė (1821–1839), liet., vok., 45 lap., 27 × 21 ir mažesnis.</p> <p>Proveniencija: ženklų nėra, yra Rėzos rašytų lapų.</p> <p>Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, klijuoti popieriumi, nugarėlė drobinė.</p> <p>Pastaba: yra ir trys spausdintos giesmės vok. ir liet., lap. 3r–4r, 25r–30v; trys Ernsto Vilhelmo Berbomo laiškai su priedais (1839), vok. ir liet., lap. 31r–45v; Endrikio Budriaus laiškai su priedais (1821, 1827), vok. ir liet., lap. 6r–7v, 17r, 19v.</p> <p>Publikacijos: RĖZA, L[iudvikas]. <i>Lietuvių liaudies dainos</i>. T. 2. Paruošė A[lbinas] Jovaišas. Vilnius, 1964. RĖZA, Martynas Liudvikas. <i>Raštai</i>. T. 6: Archyvų tyrimas. Laiškai. Recenzijos. Sudarytoja Liucija Citavičiūtė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019.</p>

2 PRIEDAS

Nerasti PStAB saugojimo vienetai ar jų dalys

Nr.	Signatūros	Rankraščiai
4.6.	[PStAB: Msc. A 120 f. 2°]	Sammlung preußischer und litauischer Kollektaneen 6. Reglement für das Litthauische Seminar (1827)
7.	PStAB: Msc. A 124 2°	Ludwig Rhesa Geschichte der Hs.: aus dem Nachlass Rhesas. 1. Ludwig Rhesa: Deutsch-litauisches Lexikon von N-Z Erster Entwurf.
9.	PStAB: Msc. A 126 2°	Samogitisch-litauisches Wörterbuch Geschichte der Hs.: aus dem Nachlass L. Rhesas. 1. Samogitisch-litauisches Wörterbuch
11.	PStAB: Msc. A 128 2°	Jakob Brodowski Geschichte der Hs.: aus dem Nachlass Rhesas. 1. Jakob Brodowski: Lexicon Lithuanico-Germanicum „Darinnen so wohl die vocabula Biblica A & N Testamenti, als auch vocabula domestica, item über zwey Tausend Proverba und über ein Hundert Aenigmata Lithuanica u. viele Phrasen zutreffen u. also wo nicht ganz völlig doch ziemlich complet. Welches alles Gott allein zu Ehren u. denen Liebhabern der Litthauischen Sprache zum Besten mit großer Mühe u. Fleiß zusammen getragen“.
14.	PStAB: Msc. B 84 4°	Deutsch-Litauisches Lexikon Geschichte der Hs.: Aus Rhesas Nachlass. 1. Deutsch-Litauisches Lexikon, 2. Bd.
21.	PStAB: Msc. B 143 4°	Ludwig Rhesa Geschichte der Hs.: Aus L. Rhesas Nachlass. 1. Ludwig Rhesa: Über die messianischen Weissagungen des Alten [?] Testaments. Vorlesungsmanuskript.
30.8.	[PStAB: Msc. B 171 h. 4°]	Ein Pack Miscellanea zur Preußischen Geschichte der Hs.: Nr. 22 und 23 1903 abgegebene nach Danzig, StaatsA. 8. Genealogie der Beherrscher der vornehmsten Staaten Europa's (aus Rh. Nachlaß)
32.	PStAB: Msc. B 174 4°	Predigten in lettischer Sprache Geschichte der Hs.: Aus L. Rhesa's Nachlass. 1. Predigten in lettischer Sprache.

37.	PStAB: Msc. B 179 4°	Abschrift aus dem preußischen Katechismus von 1561 Geschichte der Hs.: Aus L. Rhesas Nachlass. 1. Abschrift aus dem preußischen Katechismus von 1561. Es handelt sich um jene Stelle, die in Vaters Ausgabe fehlt (LIT!!).
38.	PStAB: Msc. B 180 4°	Litauische Dainos Geschichte der Hs.: Aus L. Rhesas Nachlass. 1. Litauische Dainos Mit Melodien.
39.	PStAB: Msc. B 181 4°	Historische Sammlung Geschichte der Hs.: Nr. 1 aus dem Nachlass L. Rhesas. 1. Leben des Hochmeisters Luder von Braunschweig

3 PRIEDAS

Rankraščiai iš Martyno Liudviko Rėzos palikimo,
nesusieti su PStAB signatūromis

Nr.	Signatūros	Saugojimo vienetai
43.	LMAVB RS: F 15-254 [254.MLF-LXXI]	Rink [Friedrich Theodor], Rhesa Martin Ludwig. Die Erklärung des Briefes an die Römer eine Vorlefung von HErrn Prof. Rink in winterhalben Jahre von 4 ^{ten} Jener an ThlRhefa d.G.G.B. Albertina 1796. ◊ 1796, vok., [1] 36 lap. (autoriaus paginuoti 72 p.), 21 × 18. Proveniencija: įrašas pieštuku lap. [1a] ir 1r „S. 27“, Rėzos autografas. Įrišas: LMAVB: kartono kietviršiai, traukti bumvinilu, nugarelė drobinė. Pastaba: tai Rėzos konspektuota prof. Rinko paskaita.
44.	LMAVB RS: F 15-358 [358.MLF-LXXXIX]	[Rhesa Martin Ludwig. De trium Euangeliorum in canone Noui Testamenti priorum fonte ac origine. Dissertatio critica, quam Auctoritate S. R. Ordinis Theologorum pro Loco in eodem rite occupando d. XV. Aprilis MDCCCXIX, ab hora X, in Auditorio maximo publice defendet Ludouicus Jedeminus Rhesa, Theol. et Philos. Doct. Theol. Prof. publ. ord. design. [...]. ◊ XIX a. I pusė, lot., 1 lap. (16r–16v), 23 × 19. Proveniencija: ženklų nėra, Rėzos autografas. Įrišas: neįrišta. Pastaba: rankraštinis disertacijos fragmentas.

45.	LMAVB RS: F 15-357 [357.MLF-LXXXVIII]	<p>45.1. [<i>Ars poetica</i> des Horaz: Analyse der Regeln von 1 bis 19] ◇ XIX a. I pusė, vok., 4 lap. (9r–12v), 21 × 18.</p> <p>Proveniencija: ženklų nėra, yra Rėzos priedašų.</p> <p>Irišas: neįrišta, tik susiūta.</p> <p>Pastaba: tik fragmentas.</p> <p>45.2. [<i>Ars poetica</i> des Horaz: Analyse der Regeln von 5 bis 25.] ◇ XIX a. I pusė, vok., 4 lap. (34r–37v), 20,5 × 18,5.</p> <p>Proveniencija: ženklų nėra, yra Rėzos priedašų.</p> <p>Irišas: per pusę sulenkti lapai sudėti vienas į kitą, nesusiūta.</p> <p>Pastaba: tik fragmentas.</p>
46.	LMAVB RS: F 15-426 (?) [426-MLF-C]	<p>[Sammlungen zur Presbyterologie von Ost- und Westpreußen, 1784–1803.] ◇ XIX a. I pusė (po 1803), vok., 8 lap. (48r–55v), 17,5 × 10.</p> <p>Proveniencija: ženklų nėra</p> <p>Irišas: neįrišta, susiūta.</p> <p>Pastaba: dokumentas apie kunigų paskyrimus 1784–1803 m., rašytas to paties asmens kaip LMAVB RS: F 15-246 (PStAB: Msc. B 155 4°, žr. 1 priedą, Nr. 29); toliau yra Johanno Jakobo Quandto rašytų lapų apie kunigų ordinavimą: [Quandt Johann Jakob.] Ordinati. Extranei. 1762–1766 ◇ XVIII a., vok., 2 lap. (56r–57v), 16,5 × 9; [Quandt Johann Jakob.] Ordinati. 1769. ◇ XVIII a., vok., 4 lap. (60r–63v), 16,5 × 9,2.</p> <p>Irišas: neįrišta, susiūta.</p>
47.	LMAVB RS: F 15-357 [357.MLF-LXXXVIII]	<p>[Rhesa Martin Ludwig. Mißstände in der protestantischen deutschen Kirche.] ◇ XIX a. (po 1814), vok., 8 lap. (108r–115v), 22,5 × 19.</p> <p>Proveniencija: ženklų nėra, Rėzos autografas.</p> <p>Irišas: susiūta.</p>
48.	LMAVB RS: F 15-408 [408.MLF-XCVIII]	<p>[Gerichtliche Untersuchung in Memel wegen des Todes der Annike Bettaitis von dem Dorf Dinwethen.] ◇ 1827–1828, vok., 8 lap. (7r–12r; 15r–16v), 35 × 20,5.</p> <p>Proveniencija: ženklų nėra, yra Rėzos rašyto teksto.</p> <p>Irišas: neįrišta, pavieniai lapai.</p> <p>Pastabos: dokumentas pramaišiui rašytas dviejų asmenų; LMAVB RS: F 15-408 yra ir daugiau Rėzos archyvui priskirtų dokumentų, žr. 1 priedą, Nr. 5.</p>

49.	LMAVB RS: F 228-3454	<p>49.1. [Rhesa Martin Ludwig. Festreden (Fragmente).] ◇ 1816–1819, vok., 30 lap. (1r–25v, 27r–27v, 33r–35v), 23 × 21,5 ir mažesnis.</p> <p>Proveniencija: ženklų nėra, Rėzos autografas.</p> <p>Įrišas: neįrišta, pavieniai lapai sudėti kartu su Nr. 49.2. 1975 m. restauruoti.</p> <p>49.2. [Rhesa Martin Ludwig.] Die Rechenschaft im Thale Jofaphat. ◇ vok., 5 lap. (26r–32v), 22 × 21.</p> <p>Proveniencija: ženklų nėra, Rėzos autografas.</p> <p>Įrišas: neįrišta, pavieniai lapai sudėti kartu su Nr. 49.1.</p> <p>Pastabos: Nr. 49.1 – tai šventinės kalbos (30 lap., fragmentai, keli tos pačios kalbos variantai), tarp jų yra eiliuotas 252 eil. vok. k. kūrinys „Die Rechenschaft im Thale Jofaphat“ (1-a eil.: „Beÿm groÿen Bau des Tempel Salomonis“) (5 lap.). Po restauracijos lapai sunumeruoti nesilaikant senosios foliacijos, eiliuoto kūrinio lapai sudėti atvirkštine tvarka.</p>
-----	---------------------------------------	--

Šaltiniai ir literatūra

1. [ABRAMAVIČIUS, Vladas.] *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Bibliotekos Rankraščių Skyriaus darbo dienynas 1945 ir 1946 m.* Vilnius, 1944–1947. LMAVB RS, F 271-291.
2. ALEKNAVIČIENĖ, Ona. *Jokūbo Brodovskio patarlių, priežodžių ir mįslių rinkinys* Litauische Sprichwörter und Rätsel. Monografija, kritinis leidimas su faksimile ir indeksais. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2014.
3. ARNOLDT, Daniel Heinrich. *D. Daniel Heinrich Arnolds, Königlichem Preussischen Oberhofpredigers und Confistorialraths, kurzgefaßte Nachrichten von allen seit der Reformation an den Lutherischen Kirchen in Ostpreußen gestandenen Predigern.* Herausgegeben von Friedrich Wilhelm Benefeldt, Pfarrer in Arnau. Königsberg: bey Gottlieb Lebrecht Hartung, 1777.
4. BACZKO, Ludwig von. *Gefchichte Preußens von Ludwig von Baczko.* Erfter Band. Königsberg: bey Gottlieb Lebrecht Hartung, 1792.
5. Bendradarbių grupė. Neišblės atminimas [Vincio Kaminsko nekrologas]. *Bibliotekų darbas*, 1968, Nr. 12, p. 36.
6. BIRŽIŠKA, Vaclovas. *Aleksandrynas. Senųjų lietuvių rašytojų rašiusių prieš 1865 m. biografijos, bibliografijos ir biobibliografijos.* T. 2: XVIII–XIX amžiai. Čikaga: JAV LB Kultūros Fondas, 1963.
7. BOROWSKI, Ludwig Ernst. *Biographische Nachrichten von dem denkwürdigen preussischen Theologen D. Johann Jacob Qvandt [...]* Königsberg: in der Hartung'schen Buchhandlung, 1794.
8. [BRODOVSKIS, Jokūbas.] *Littauische Sprichwörter u. Räthfel, -1716–1744.* LMAVB RS, F 137-1.
9. BRODOVSKIS, Jokūbas. *Lexicon Germanico=Lithvanicum et Lithvanico=Germanicum. Rankraštinis XVIII amžiaus žodynas.* Dokumentinis leidimas su faksimile, perrašu ir žodžių indeksu. T. 1–3. Parengė Vincentas Drotvinas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2009.

10. BŪGA, Kazimieras. *Prof. Kaz. Būga. Įrašai iš Karaliaučiaus archyvų, rankraščių ir knygų. Įrašai daryti 1921 m. Iš prof. K. Būgos archyvo 100 Nr.* VUB RS, F 1-D415.
11. BULOŲA, Andrius. Ten, kur buvo surastas „Metų“ rankraštis. *Literatūra ir menas*, 1964-08-08, Nr. 32 (926), p. 3.
12. *Catalog der Bibliothek des verstorb. Confistorialraths und Prof. Dr. Rhefa, welche am 24ten Mai u. d. f. T. jedesmal Nachmittags von 3 Uhr ab in dem Versammlungszimmer der Königl. Deutschen Gesellschaft gegen gleich baare Bezahlung versteigert werden soll.* Königsberg: E. J. Dalkowski, 1841.
13. CITAVIČIŲTĖ, Liucija. Iš Goethe's ir Schillerio archyvo Weimare: Abrahamo Jakobo Penzelio, Johanno Wolfgango von Goethe's ir Martyno Liudviko Rėzos laiškai dėl lietuvių dainų rinkinio *Dainos oder Litthauische Volkslieder* (1825). *Archivum Lithuanicum*, 2017, t. 19, p. 197–242.
14. CITAVIČIŲTĖ, Liucija. Iš Goethe's ir Schillerio archyvo Weimare: dvi Johanno Wolfgango von Goethe's recenzijos apie lietuvių dainų rinkinį *Dainos oder Litthauische Volkslieder* (1825). *Archivum Lithuanicum*, 2017, t. 19, p. 243–264.
15. CITAVIČIŲTĖ, Liucija. *Karaliaučiaus universiteto Lietuvių kalbos seminaras. Istorija ir reikšmė lietuvių kultūrai*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004.
16. CITAVIČIŲTĖ, Liucija. Žvilgsnis į nežinomą Rėzos kūrybinio palikimo dalį. Iš RĖZA, Martynas Liudvikas. *Raštai*. T. 2: Religijotyra. Traktatai: Krikščionybės istorija Lietuvoje ir Prūsijoje. Sudarytoja Liucija Citavičiūtė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2013, p. 13–31.
17. *Des Quintus Horatius Flaccus Werke in gereimten Uebersetzungen und Nachahmungen von verschiedenen Deutschen Dichtern aus älterer und neuer Zeit.* Herausgegeben [...] durch J. S. Rosenheyn. Bd. 1. Königsberg: Auguft Wilhelm Unzer, 1818.
18. DONELAITIS, Kristijonas. *Raštai*. T. 1: *Metai*. Dokumentinis ir kritinis leidimas. Sudarė Mikas Vaicekauskas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015.
19. DONELAITIS, Kristijonas. *Raštai*. T. 2: Poetiniai tekstai: *Metų* eilutės ir žodžių junginiai, *Metų* fragmentas, *Pričkaus pasaka apie lietuvišką svodbą*, pasakėčios, eilėraščiai, kiti eilaviimai. Dokumentiniai ir kritiniai leidimai, vertimai. Sudarė Mikas Vaicekauskas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019.
20. ERLER, Georg. *Die Matrikel der Albertus-Universität zu Königsberg i. Pr. 1544–1829*. Bd. 2: Die Immatrikulationen von 1657–1829. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1911/12.
21. FABER, K[arl]. Geschichte der Königlichen Bibliothek zu Königsberg. *Beiträge zur Kunde Preussens*, 1820, Bd. 3, S. 130–145.
22. FORSTREUTER, Kurt. *Das Preußische Staatsarchiv in Königsberg. Ein geschichtlicher Rückblick mit einer Übersicht über seine Bestände*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1955.
23. *Handschriften-Katalog der Stadtbibliothek Königsberg i. Pr. Unter Mitwirkung von dr. Paul Rhode bearbeitet von dr. A. Senaphim*. Königsberg i. Pr.: Kommissions-Verlag der Fr. Beyerschen Buchhandlung, 1909.
24. HARTKNOCH, Christophor. *Alt- und Neues Preußen Oder Preußischer Historien* [...] Frankfurt und Leipzig. In Verlegung Martin Hallervorden / Buchhändlern in Königsberg. Druckts Johann Andreæ. Anno M DC LXXXIV.
25. *Historia restaurationis sacrorum in Prussia orientali et occidentali*. LMAVB RS, F 15-247.
26. JASAS, Rimantas. Vertėjo žodis. Iš Vygasdas Marburgietis, *Naujoji Prūsijos kronika*. Vilnius: Vaga, 1999, p. 46–60.

27. JOVAIŠAS, A[lbinas]. Lietuvių liaudies dainos L. Rėzos archyviniam palikime. Iš L[iudvikas] Rėza. *Lietuvių liaudies dainos*. T. 2. Paruošė A[lbinas] Jovaišas. Vilnius: Vaga, 1964, p. 5–20.
28. JOVAIŠAS, Albinas. *Liudvikas Rėza*. Vilnius: Vaga, 1969.
29. *Kaip gžuols drūs prie Nemunėlio: iš Mažosios Lietuvos XIX a.–XX a. pradžios lietuvių poezijos*. Parengė Domas Kaunas. Vilnius: Vaga, 1986.
30. KAUNAS, Domas. Lietuviškos knygos Mažosios Lietuvos bibliotekų kataloguose. *Knygotyra*, 1988, t. 14 (21, 1), p. 30–41.
31. *Keturi Gotfrydo Ostermejerio rankraščiai*. Parengė Vilija Gerulaitienė. Vilnius: Žara, 2002.
32. KOCH, Johann Friedrich Wilhelm. *Die Preussischen Universitäten. Eine Sammlung der Verordnungen, welche die Verfassung und Verwaltung dieser Anstalten betreffen*. Bd. 2(1). Berlin: Pofen und Bromberg. Druck und Verlag von Ernft Siegfried Mittler, 1840.
33. *Kristijono Donelaičio rankraščiai*. Fotografuotinis leidimas. Parengė Mikas Vaicekaskas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2014.
34. KRIŠTOPATIENĖ, Daiva; VAICEKAUSKAS, Mikas. Kristijono Donelaičio rankraščiai: šaltinio pristatymas. Iš *Kristijono Donelaičio rankraščiai*. Fotografuotinis leidimas. Parengė Mikas Vaicekaskas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2014, p. 75–82.
35. LEHNERDT, [Max]. Hennig, Abraham Ernst. In *Altpreussische Biographie*. Bd. 1, hrsg. von Christian Krollmann. Marburg / Lahn: N. G. Elwert Verlag, 1974, S. 266.
36. LEXICON LITHUANICUM, [XVII a. vid.]. LMAVB RS, F 137-10.
37. *Lexicon Lithuanicum. Rankraštinis XVII a. vokiečių–lietuvių kalbų žodynas*. Parengė Vincentas Drotvinas. Vilnius: Moksas, 1987.
38. *Lietuvos TSR bibliografija. Serija A. Knygos lietuvių kalba*. T. 1: 1547–1861. Vilnius: Mintis, 1969.
39. *Lietuvos TSR mokslų akademijos bibliotekos rankraščių inventoriaus knyga*, 1948–1964, LMAVB.
40. *Litauisches und Polnisches Seminarium (1809–1854)*. Archiwum państwowe w Olsztynie, Kuratorium, 1647/57, lap. 53–75v.
41. *Liudo Rėzos Dainos pirmojo lietuviško dainyno III leidimas I dalis M. Biržiškos spaudai parengta*. Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto Humanitarinių Mokslų Fakulteto leidinys, 1935.
42. *Liudo Rėzos Dainos. Pirmojo lietuviško dainyno 2 dalis M. Biržiškos spaudai parengta*. Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto Humanitarinių Mokslų Fakulteto leidinys, 1937.
43. LUKŠAITĖ, Ingė. Freybergiaus kronika. Iš *Mažosios Lietuvos enciklopedija*. T. 1. Vilnius: Mažosios Lietuvos fondas, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, p. 400–401.
44. MARBURGIETIS, Vygandas. *Naujoji Prūsijos kronika*. Vilnius: Vaga, 1999.
45. MARCINKEVIČIUS, Juozas. Lituaniškos paieškos Rytų Prūsijoje ir Klaipėdos krašte po Antrojo pasaulinio karo. *Knygotyra*, 2000, t. 36, p. 184–194.
46. MECKELBURG, A[dolf]. Chronik des Iohannes Freiberg. *Neue Preussische Provinzial=Blätter*, 1846, Bd. 1–6, S. 54–70, 133–150, 208–225, 280–296, 368–384.
47. MILKUS, Kristijonas Gotlybas. *Pilkainis: poezija, proza*. Parengė Liucija Citavičiūtė, Juozas Girdzijauskas. Vilnius: Vaga, 1990.
48. NESSELMANN, Georg Heinrich Ferdinand. An die Liebhaber der Lithauifchen Sprache. *Neue Preussische Provinzial=Blätter*, 1846, Bd. 1, S. 153–155.
49. NESSELMANN, Georg Heinrich Ferdinand. *Wörterbuch der Littauifchen Sprache von G. H. F. Neffelmann*. Königsberg: Verlag der Gebrüder Bornträger, 1850 [1851].
50. NESSELMANN, G[eorg] H[einrich] F[erdinand]. Zur Kritik des littauifchen Volksliedes. *Neue Preussische Provinzial=Blätter*, 1851, Bd. 12, S. 175–186.

51. NESSELMANN, G[eorg] H[einrich] F[erdinand]. *Littauische Volkslieder, gesammelt kritisch bearbeitet und metrisch überjetzt von G. H. F. Neffelmann. Mit einer Musikbeilage*. Berlin: Ferd. Dümmlers Verlagsbuchhandlung, 1853.
52. NESSELMANN, G[eorg] H[einrich] F[erdinand]. *Christian Donalitus Littauische Dichtungen nach den Königsberger Handschriften mit metrischer Uebersetzung, kritischen Anmerkungen und genauem Glossar herausgegeben von G. H. F. Neffelmann*. Königsberg: Verlag von Hübner & Matz, 1869.
53. NORDENTOFT, Mette. Bibliotheken und Archive in Königsberg, 1993. LMAVB RS, F 15-472.
54. [OSTERMAYER, Gottfried.] *Historische Nachricht von der littauischen Bibel*, po 1791. LMAVB RS, F 15-299.
55. PAKARKLIS, P[ovilas]. Daina negali žūti. *Lietuvos pionierius*, 1955-03-05, Nr. 9(416), p. 2.
56. PAKARKLIS, P[ovilas]. Kaip atrasta Donelaičio „Metų“ rankraštis, [1945]. LMAVB RS, F 129-521, lap. 1r–2v.
57. *Rankraščių rinkiniai. Lietuvos TSR Mokslų akademijos Centrinės bibliotekos XI–XX amžių rankraščių fondų trumpa apžvalga*. Sudarė V[ladas] Abramavičius. Vilnius: Laikraščių ir žurnalų leidykla, 1963.
58. *Reglement für das lithauische Seminar bei der Universität zu Königsberg*. Unterschrieben von Karl von Altenstein, Berlin, 1827-01-16. GStA PK, I HA. Rep. 76, Bd. 1, Nr. 907, Bl. 118–121.
59. RĖZA, Martynas Liudvikas. *Lietuvių kalbos seminaro istorija*. Iš vokiečių kalbos vertė ir parengė Liucija Citavičiūtė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003.
60. RĖZA, Martynas Liudvikas. *Raštai*. T. 1: Filologija: Lietuviškos Biblijos rengimas. Sudarytoja ir vertėja Liucija Citavičiūtė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011.
61. RĖZA, Martynas Liudvikas. *Raštai*. T. 2: Religijotyra. Traktatai: Krikščionybės istorija Lietuvoje ir Prūsijoje. Sudarytoja Liucija Citavičiūtė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2013.
62. RĖZA, Martynas Liudvikas. *Raštai*. T. 6: Archyvų tyrimas. Laiškai. Recenzijos. Sudarytoja Liucija Citavičiūtė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019.
63. RHESA, Ludwig Jedimin. *Das Jahr in vier Gefängen, ein ländliches Epos aus dem Litthauischen des Christian Donaleitis, genannt Donalitus, in gleichem Versmaaß ins Deutsche übertragen von D. L. J. Rhesa, Prof. d. Theol.* Königsberg: gedruckt in der Königl. Hartungfchen Hofbuchdruckerei, 1818.
64. RHESA, Ludwig. *Kurzgefaßte Nachrichten von allen seit 1775 an den evangelischen Kirchen in Ostpreußen angestellten Predigern als Fortsetzung der Arnoldtschen Presbyterologie auf Veranstaltung des Königlichen Consistoriums herausgegeben von Dr. LUDWIG RHESA, Königl. Consistorialrathe, erstem ord. Prof. der Theologie auf der Königsberger Universität und Senior der theol. Facultät*. Königsberg: Gedruckt in der Pafchkeschen Buchdruckerei, 1834.
65. RHESA, Ludwig. *Kurzgefaßte Nachrichten von allen seit der Reformation an den evangelischen Kirchen in Westpreußen angestellten Predigern auf Veranstaltung des Königlichen Consistoriums herausgegeben von Dr. LUDWIG RHESA, Königl. Consistorialrathe, erstem ord. Prof. der Theologie auf der Königsberger Universität und Senior der theol. Facultät*, Königsberg: Gedruckt in der Pafchkeschen Buchdruckerei, 1834.
66. *Sach-Katalog der Archiv-Bibliothek. XIII–XVII*. LMAVB RS, F 15-130.

67. SCHLEICHER, A[ugust]. Lituanica. *Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Classe*, 1854, Bd. 11(1), S. 568–648.
68. SCHLEICHER, Aug[ust]. *Christian Donaleitis Litauische Dichtungen. Erste vollständige Ausgabe mit Glossar. Von Aug. Schleicher*. St. Petersburg: Buchdruckerei der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 1865.
69. SCHUBERT, F[riedrich] W[ilhelm]. Nachrichten über die königliche deutsche Gefellfschaft zu Königsberg, bis zum 18. Januar 1830, von Prof. D. F. W. Schubert, als zeitigem Direktor der Gefellfschaft. *Preussische Provinzial=Blätter*, 1830, Bd. III, S. 145–157.
70. SCHUBERT, Friedrich Wilhelm. Aus dem Jahresberichte der Königl. Deutchen Gefellfschaft zu Königsberg für d. J. 1854. v. Wegnern. Lucas. O. Berg. L. Rhefa. *Der neuen Preußischen Provinzial=Blätter andere Folge*, 1855, Bd. VII, S. 241–255.
71. SIDABRAITĖ, Žavinta. Christiano Gottliebo Mielcke's „Kūlikas“ – klasicistinio vertimo pavyzdys. *Archivum Lithuanicum*, 2004, t. 6, p. 117–130.
72. SIMSON, B[ernhard] v[on]. Schubert, Friedrich Wilhelm. In *Allgemeine Deutsche Biographie*. Bd. 54. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1908, S. 227–231.
73. STRAUBEL, Rolf. *Biographisches Handbuch der preußischen Verwaltungs- und Justizbeamten 1740–1806/15*. Th. 1: Biographien A–L. München: K. G. Saur, 2009.
74. ŠIOŽINYS, J[onas]. Liudviko Rėzos rinkinys (LR). Iš Lietuvos TSR mokslų akademija. *Centrinė biblioteka. Rankraščių skyriaus informacinis biuletenis Nr. 4*. Paruošė Lietuvos TSR mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius, vadovaujant direktoriaus pav. mokslo reikalams T[adiu] Adomoniui. Vilnius, 1950. LMAVB RS, Rc-1/4.
75. Šiožinys Jonas. Iš *Žurnalistikos enciklopedija*. Sudarė Genovaitė Burneikienė, Dalia Dirvonaitė, Juozapas Vytas Urbonas (vyriausiasis redaktorius). Vilnius: Pradai, 1997, p. 491.
76. TRIŠKAITĖ, Birutė. Rankraštinis Johanno Jacobo Quando palikimas: Prūsijos presbiterologija (prieš 1772). *Archivum Lithuanicum*, 2018, t. 20, p. 125–176.
77. URBUTIS, Vincas. K. G. Milkaus žodyno rankraštinis perdirbinys. *Baltistica*, 1986, t. 22(1), p. 76–85.
78. URBUTIS, Vincas. Naujasis Brodovskis. *Baltistica*, 1985, t. 21(1), p. 43–60.
79. VM – *Verzeichnis der Bolzischen, der Hennigschen und der Rhesaschen Manuskripte und Karten sowie auch der in der Archiv-Bibliothek abgesondert aufgestellten Handschriften (Msc)*. Aktualisierte Fassung mit Nachweis der bis 2001/02 ermittelbaren heutigen Standorte. Findbuch 453a Neu. Der Manuscripta-Bestand des einstigen Staatsarchivs Königsberg, bearb. von Ralf G. Päsler. Bearbeitungsstand: 9. April 2001.
80. ZUBAITIENĖ, Vilma. *Neišlikusių XVIII amžiaus Mažosios Lietuvos rankraštnių žodynų fragmentai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2009.